Центральна спілка споживчих товариств України
Львівський торговельно-економічний університет

Інститут економіки та фінансів
Кафедра обліку, контролю, аналізу та оподаткування

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

“Облік і аудит у прийнятті соціально-екологічних рішень”

Виконала: здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
ОПП “Облік і оподаткування”
спеціальності 071 “Облік і оподаткування”
_____ **Дешко Маріам Василівна**
Науковий керівник: **к.е.н., проф.**
_____ **Головацька Світлана Іванівна**

Львів – 2022

ЛЬВІВСЬКИЙ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Інститут *економіки та фінансів*
Кафедра *обліку, контролю, аналізу та оподаткування*
Рівень вищої освіти *другий*
Ступінь вищої освіти *магістр*
Спеціальність *071 "Облік і оподаткування"*
Освітньо-професійна програма *«Облік і оподаткування»*

"ЗАТВЕРДЖУЮ"
Завідувач кафедри обліку, контролю, аналізу та оподаткування
_____ проф. Воронко Р.М.
«__04____» ____11_____ 2020 року

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТУ
Дешко Маріам Василівна

Тема роботи ***"Облік і аудит у прийнятті соціально-екологічних рішень підприємства"***
керівник проекту (роботи) ***Головацька Світлана Іванівна, к.е.н., проф.***
затверджені наказом вищого навчального закладу від *"_____" _____ 2020 року №_____*
2. Термін подання студентом роботи 31.12.2021р.
3. Вихідні дані до роботи *Закони України, інструктивний матеріал, економічна та спеціальна література за вказаною темою, дані господарсько-фінансової діяльності підприємства.*
4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити)

1. Концептуально-теоретичні основи обліку і контролю у прийнятті соціальних рішень
2. Облік соціально-екологічної відповідальності у прийнятті рішень
3. Контроль у прийнятті соціально-екологічних рішень

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень) *Таблиці, рисунки, діаграми, додатки*

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	Завдання отримав

7. Дата видачі завдання *04.11.2020р.*

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів дипломної Роботи	Термін виконання етапів роботи	Примітка
	Вступ		
1	**РОЗДІЛ 1. КОНЦЕПТУАЛЬНО-ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОБЛІКУ ТА АУДИТУ У ПРИЙНЯТТІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОЛОГІЧНИХ РІШЕНЬ** 1.1.Суть концепції соціально-екологічної ефективності діяльності суб"єктів господарювання 1.2.Соціально-екологічно-орієнтований бізнес як основа корпоративної відповідальності підприємства 1.3.Система соціального захисту України як чинник формування соціальної держави	*31.12.2020р.*	
2	**РОЗДІЛ 2. ОБЛІК СОЦІАЛЬНО-ЕКОЛОГІЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА У ПРИЙНЯТТІ РІШЕНЬ** 2.1.Облікова політика підприємства: моделювання витрат для прийняття екологічних та соціальних рішень. 2.2.Екологічний облік як система інформаційного забезпечення прийняття рішень 2.3.Соціальний облік та нормативно-правове регулювання витрат згідно податкового законодавства України 2.4.Організаційно-методичні аспекти соціально-екологічної звітності підприємства	*15.05.2021р.*	
3	**РОЗДІЛ 3. АУДИТ У ПРИЙНЯТТІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОЛОГІЧНИХ РІШЕНЬ** 3.1.Теоретико-методичні основи соціально-екологічного контролю 3.2.Сутність екологічного аудиту: науково-практичні підходи в Україні 3.3.Організаційно-методична модель соціального аудиту у системі прийняття управлінських рішень	*30.11.2021р.*	
	Висновки	*31.12.2021р.*	
	Список використаних джерел	.	

Студент_____ Дешко М.В.

Керівник роботи_____ Головацька С.І.

АНОТАЦІЯ

Дешко Маріам Василівна. Облік і аудит у прийнятті соціально-екологічних рішень підприємства (за матеріалами ТОВ “Голден Грейн і Компанія”). – Рукопис.

Кваліфікаційна робота на здобуття вищої освіти ступеня “магістр” за освітньо-професійною програмою "Облік і оподаткування" зі спеціальності 071 "Облік і оподаткування". – Львівський торговельно-економічний університет. Львів. 2022.

Ринкові відносини та побудова в Україні соціально орієнтованої економіки призводить до зростання ролі соціальних цілей, все більшого значення набуває соціальний аспект виробництва та інтереси колективу робітників підприємства. Оскільки рівень соціального розвитку суспільства, багато в чому, залежить від вирішення соціальних проблем на підприємстві.

Екологізація економіки – це сукупність управлінських, технологічних, фінансово-економічних заходів, спрямованих на зниження екологічного навантаження на навколишнє природне середовище. Мета екологічного менеджменту – досягнення бажаного, можливого і необхідного стану навколишнього середовища як об'єкта управління; зведення до мінімуму ймовірності виникнення екологічних криз і екологічних катастроф.

У розділі 1 кваліфікаційної роботи "Концептуально-теоретичні засади обліку та аудиту у прийнятті соціально-екологічних рішень" досліджено суть концепції соціально-екологічної ефективності діяльності суб”єктів господарювання, соціально-екологічно-орієнтований бізнес як основа корпоративної відповідальності підприємства та систему соціального захисту України як чинник формування соціальної держави.

У розділі 2 кваліфікаційної роботи "Облік соціально-екологічної відповідальності у прийнятті рішень" розглянуто моделювання витрат для прийняття екологічних та соціальних рішень, екологічний та соціальний облік як система інформаційного забезпечення прийняття рішень, організаційно-методичні аспекти соціально-екологічної звітності підприємства.

У розділі 3 кваліфікаційної роботи "Аудит у прийнятті соціально-екологічних рішень" досліджено теоретико-методичні основи соціально-екологічного контролю, сутність екологічного аудиту та організаційно-методична модель соціального аудиту у системі прийняття управлінських рішень.

Ключові слова: *екологічний менеджмент, екологічні рішення, соціальна політика, соціальні рішення, облік, аудит.*

ANNOTATION

Deshko M. V. Accounting and audit in making social and environmental decisions of the enterprise (based on the materials of LLC "Golden Grain and Company"). - Manuscript.

Qualification work on obtaining a higher education degree "Master" for the educational-professional program "Accounting and Taxation" in the specialty 071 "Accounting and Taxation". - Lviv University of Trade and Economics. Lviv. 2022.

Market relations and the construction of a socially oriented economy in Ukraine leads to an increase in the role of social goals, the social aspect of production and the interests of the staff of the enterprise are becoming increasingly important. Because the level of social development of society, largely depends on solving social problems in the enterprise.

Greening the economy is a set of managerial, technological, financial and economic measures aimed at reducing the environmental impact on the environment. The purpose of environmental management - to achieve the desired, possible and necessary state of the environment as an object of management; minimizing the likelihood of environmental crises and environmental disasters.

In Section 1 of the qualification work "Conceptual and theoretical principles of accounting and auditing in socio-environmental decision-making" the essence of the concept of socio-environmental efficiency of economic entities, socially-environmentally-oriented business as a basis of corporate responsibility and social protection of Ukraine as a factor in shaping the welfare state.

In Section 2 of the qualification work "Accounting for social and environmental responsibility in decision-making" considers modeling of costs for environmental and social decision-making, environmental and social accounting as a system of information support for decision-making, organizational and methodological aspects of socio-environmental reporting of the enterprise.

In Section 3 of the qualification work The work "Audit in making socio-environmental decisions" explores the theoretical and methodological foundations of socio-environmental control, the essence of environmental audit and organizational and methodological model of social audit in the system of management decision-making.

Keywords: *environmental management, environmental decisions, social policy, social decisions, accounting, audit.*

ЗМІСТ

Стор.

ВСТУП 3

РОЗДІЛ 1. КОНЦЕПТУАЛЬНО-ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОБЛІКУ ТА АУДИТУ У ПРИЙНЯТТІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОЛОГІЧНИХ РІШЕНЬ 7

1.1. Суть концепції соціально-екологічної ефективності діяльності суб"єктів господарювання 7

1.2. Соціально-екологічно-орієнтований бізнес як основа корпоративної відповідальності підприємства 17

1.3. Система соціального захисту України як чинник формування соціальної держави 27

РОЗДІЛ 2. ОБЛІК СОЦІАЛЬНО-ЕКОЛОГІЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА У ПРИЙНЯТТІ РІШЕНЬ 40

2.1. Облікова політика підприємства: моделювання витрат для прийняття екологічних та соціальних рішень. 40

2.2. Екологічний облік як система інформаційного забезпечення прийняття рішень 52

2.3. Соціальний облік та нормативно-правове регулювання витрат згідно податкового законодавства України 59

2.4. Організаційно-методичні аспекти соціально-екологічної звітності підприємства 68

РОЗДІЛ 3. АУДИТ У ПРИЙНЯТТІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОЛОГІЧНИХ РІШЕНЬ 82

3.1. Теоретико-методичні основи соціально-екологічного контролю 82

3.2. Сутність екологічного аудиту: науково-практичні підходи в Україні 89

3.3. Організаційно-методична модель соціального аудиту у системі прийняття управлінських рішень 97

ВИСНОВКИ 116

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 121

ДОДАТКИ 133

ВСТУП

Актуальність теми. Впровадження ефективної соціальної політики та фінансування реалізації соціальних програм на підприємстві, дозволяє більш повно використати потенціал трудового колективу для його ефективної діяльності. При цьому, важливе значення має не лише розмір коштів, які спрямовуються на соціальні цілі, а й ефективність їх використання. За цих умов, раціональна побудова обліку соціальних витрат для забезпечення достовірною і повною інформацією про них та створення ефективної системи контролю є вкрай необхідною.

З розвитком підприємницької діяльності зростає роль і значення екологічної оцінки та екологічного контролю для різних видів діяльності, які можуть негативно впливати на стан навколишнього природного середовища і здоров'я населення.

Ринкові відносини та побудова в Україні соціально орієнтованої економіки призводить до зростання ролі соціальних цілей, все більшого значення набуває соціальний аспект виробництва й, особливо, інтереси колективу робітників підприємства. Адже рівень соціального розвитку суспільства, багато в чому, залежить від вирішення соціальних проблем на підприємстві.

Екологізація економіки – це сукупність управлінських, технологічних, фінансово-економічних заходів, спрямованих на зниження екологічного навантаження на навколишнє природне середовище. При цьому важливо врахувати, що ці заходи повинні проводитися в межах виробничої діяльності суб’єкта господарювання.

Мета екологічного менеджменту – досягнення бажаного, можливого і необхідного стану навколишнього середовища як об'єкта управління; зведення до мінімуму ймовірності виникнення екологічних криз і екологічних катастроф.

Окремі теоретичні, методичні та практичні проблеми обліку і аудиту соціально-екологічних их витрат досліджували українські вчені Є.А. Батченко, М.Т. Білуха, Ф.Ф. Бутинець, С.І. Головацька, О.А. Грішнова, А.Г. Загородній, А.М. Колот, Д.Л. Коник,

А.І. Курак, П.О. Куцик, Є.В. Мних, М.В. Олійник, М.С. Пушкар, В.В. Сопко та інші. Серед зарубіжних вчених, які зробили внесок у даному напрямку, слід назвати Т.І. Заславську, Дж. Кендріка, Ф. Котлера, Л.Н. Коновалову, А. Спайсера, Т. Данфі, Р. Ентоні, Р. Лайарда, К. Томаса, Б. Мадріана та ряд інших.

Однак, низка питань теорії та практики обліку і аудиту соціально-екологічних витрат підприємства потребують додаткового дослідження і удосконалення. Це стосується питань щодо сутності соціальних й екологічних витрат, їх класифікації та джерел фінансування, методики їх обліку та аудиту, обгрунтування доцільності та ефективності їх здійснення. Актуальність, теоретичне і практичне значення дослідження вказаних проблем, а також необхідність пошуку шляхів удосконалення обліку і аудиту соціальних й екологічних витрат підприємства в умовах соціально орієнтованої ринкової економіки визначили вибір теми та напрям кваліфікаційної роботи.

Мета і завдання дослідження. Метою кваліфікаційної роботи є розробка теоретичних положень і практичних рекомендацій щодо удосконалення методики обліку і аудиту соціальних й екологічних витрат підприємств у процесі прийняття управлінських рішень.

Для досягнення мети були поставлені наступні завдання:

– дослідити сутність соціальних й екологічних витрат як окремої облікової категорії в сукупності загальних витрат діяльності господарюючих суб’єктів;

– визначити концептуальні засади побудови систем обліку і аудиту соціальних й екологічних витрат на підприємстві;

– розробити науково обґрунтовану класифікацію соціальних й екологічних витрат з метою їх обліку та аудиту і створення дієвих механізмів управління ними;

– удосконалити обліковий процес та його документальне супроводження щодо соціальних й екологічних витрат підприємства;

– визначити організаційну модель обліку і аудиту соціальних й екологічних витрат підприємства на базі сучасних інформаційних технологій;

– розробити пропозиції щодо удосконалення системи звітності з метою підвищення її аналітичності та наближення до вимог національних та міжнародних стандартів;

– удосконалити систему аудиту соціальних й екологічних витрат для забезпечення ефективного використання коштів на соціальні і екологічні потреби.

Об’єктом написання кваліфікацційної роботи соціальні й екологічні витрати ТОВ “Голден Грейн і Компанія” за 2019-2021 рр. (ЄДРПОУ 42731877).

Основним видом діяльності підприємства є посередницька діяльність у сфері торгівлі зерном, насінням та кормом для тварин.

Апробація результатів роботи та публікації. Основні результати дослідження, викладені знайшли відображення у тезах 5-ти міжнародних науково-практичних конференцій: XII Міжнародна науково-практичної конференції молодих науковців, аспірантів, здобувачів і студентів «Сучасні проблеми і перспективи розвитку обліку, аналізу і контролю в умовах глобалізації економіки» - грудень 2020 року, ЛНТУ, Луцьк; VII Міжнародної науково-практичної конференції молодих учених, аспірантів, здобувачів і студентів «Облік, аналіз і контроль в стратегії розвитку економіки України» - 24.04.2021р., ЛНТУ, Луцьк; Щорічна конференція викладацького складу до 205 річчя ЛТЕУ 02-03.06.2021р. Львів; XIII Міжнародна науково-практичної конференції молодих науковців, аспірантів, здобувачів і студентів «Сучасні проблеми і перспективи розвитку обліку, аналізу і контролю в умовах глобалізації економіки» - 3 грудня 2021 року, ЛНТУ, Луцьк (3 грудня 2021 року, Луцьк, Україна); V Міжнародній науково-практичній конференції "Сучасні перспективи розвитку науки" Міжнародний Центр Науки і Досліджень International Center for Science and Research - 4-5 грудня 2021 року м. Київ .

Кваліфікаційна робота складається із вступу, трьох розділів та висновків.

У вступі визначено мету, значення і завдання написання кваліфікаційної роботи.

У розділі 1 кваліфікаційної роботи "Концептуально-теоретичні засади обліку та аудиту у прийнятті соціально-екологічних рішень" досліджено суть концепції

соціально-екологічної ефективності діяльності суб’єктів господарювання, соціально-екологічно-орієнтований бізнес як основу корпоративної відповідальності підприємства та систему соціального захисту України як чинник формування соціальної держави.

У розділі 2 кваліфікаційної роботи "Облік соціально-екологічної відповідальності у прийнятті рішень" розглянуто моделювання витрат для прийняття екологічних та соціальних рішень, екологічний та соціальний облік як систему інформаційного забезпечення прийняття рішень, організаційно-методичні аспекти соціально-екологічної звітності підприємства.

У розділі 3 кваліфікаційної роботи "Аудит у прийнятті соціально-екологічних рішень" досліджено теоретико-методичні основи соціально-екологічного контролю, сутність екологічного аудиту та організаційно-методичну модель соціального аудиту у системі прийняття управлінських рішень.

У висновках узагальнено теоретичний та практичний матеріал за темою кваліфікаційної роботи.

Кваліфікаційна робота викладена на 120 сторінках та включає 8 таблиць, 12 рисунків і 10 додатків.

РОЗДІЛ 1
КОНЦЕПТУАЛЬНО-ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОБЛІКУ ТА АУДИТУ У ПРИЙНЯТТІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОЛОГІЧНИХ РІШЕНЬ

1.1. Суть концепції соціально-екологічної ефективності діяльності суб”єктів господарювання

Екологічний менеджмент – це система екологічно зорієнтованого управління сучасним виробництвом. Незалежно від типу і характеру виробництва будь-яке підприємство пов'язане з навколишнім природним середовищем. На всіх етапах господарської діяльності відбувається обмін ресурсами, енергією та інформацією з навколишнім середовищем. Підприємство виступає першим і найважливішим елементом в господарській діяльності людини, що впливає на забруднення і деградацію навколишнього природного середовища. Для того, щоб звести до мінімуму свій негативний вплив, необходимо екологізувати економіку.

Екологізація економіки – це сукупність управлінських, технологічних, фінансово-економічних заходів, спрямованих на зниження екологічного навантаження на навколишнє природне середовище. При цьому важливо врахувати, що ці заходи повинні проводитися в межах виробничої діяльності суб’єкта господарювання.

Мета екологічного менеджменту – досягнення бажаного, можливого і необхідного стану навколишнього середовища як об'єкта управління; зведення до мінімуму ймовірності виникнення екологічних криз і екологічних катастроф.

Основні принципи екологічного менеджменту (рис.1.1):

- принцип опори на екологічну свідомість та економічне мотивування;
- принцип люб’язності і вчасності вирішення проблем екологічного розвитку;
- принцип відповідальності за екологічні наслідки всіх управлінських рішень;

- принцип інтеграції управління екологічними процесами в загальну систему управління підприємством;

- принцип послідовності (безперервності, поетапності) вирішення екологічних проблем. екологічного розвитку.

Концепція екологічної ефективності базується на твердженні, що підприємства можуть виробляти більше корисних товарів та послуг при одночасному зменшенні негативного впливу на довкілля, споживання ресурсів та витрат. Екологічна ефективність визначається щонайменше, трьома важливими постулатами.

Екологічна ефективність передбачає, що підвищення ефективності відбувається через поліпшення природоохоронної діяльності. Стимули та причини цього зростання ефективності мають численні джерела (рис. 1.2):

1. Споживачі вимагають більш «чистих» продуктів, які вироблені без забруднення довкілля і використовуються та утилізуються без шкідливого впливу на навколишнє середовище.

2. Працівники віддають перевагу роботі в екологічно відповідальних компаніях, результатом чого є більша продуктивність праці (тобто чисті та безпечні умови праці приваблюють кращих працівників і стимулюють продуктивність).

3. Екологічно відповідальні компанії можуть скористатися зовнішніми перевагами, такими як менша вартість капіталу або нижчий рівень страхових платежів.

4. Досконаліша природоохоронна діяльність може принести значні соціальні переваги, наприклад, вигоди для здоров’я людей. Така політика, в свою чергу, поліпшує імідж фірм і збільшує можливість продажу їх товарів та послуг.

5. Зосередженість на природоохоронній діяльності викликає у керівництва потребу в інноваціях та пошуку нових можливостей. Наприклад, може створити нові ринки для тієї продукції, що раніше класифікувалась як непотрібні залишки.

6. Зменшення екологічних витрат може створювати конкурентну перевагу.

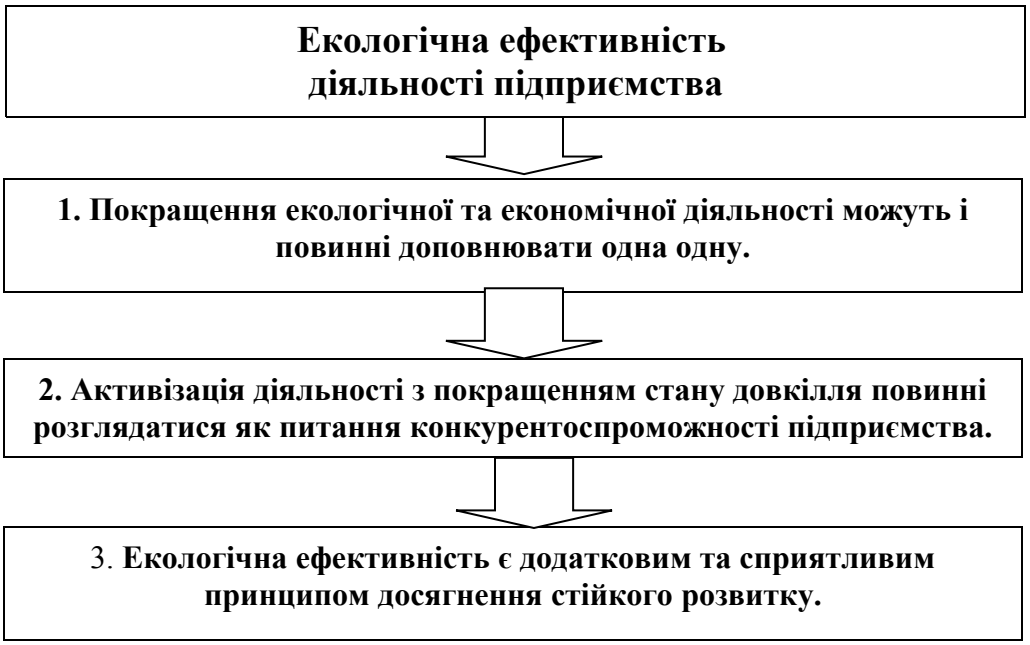

Рис. 1.1. Постулати екологічної ефективності *(сформовано автором)*

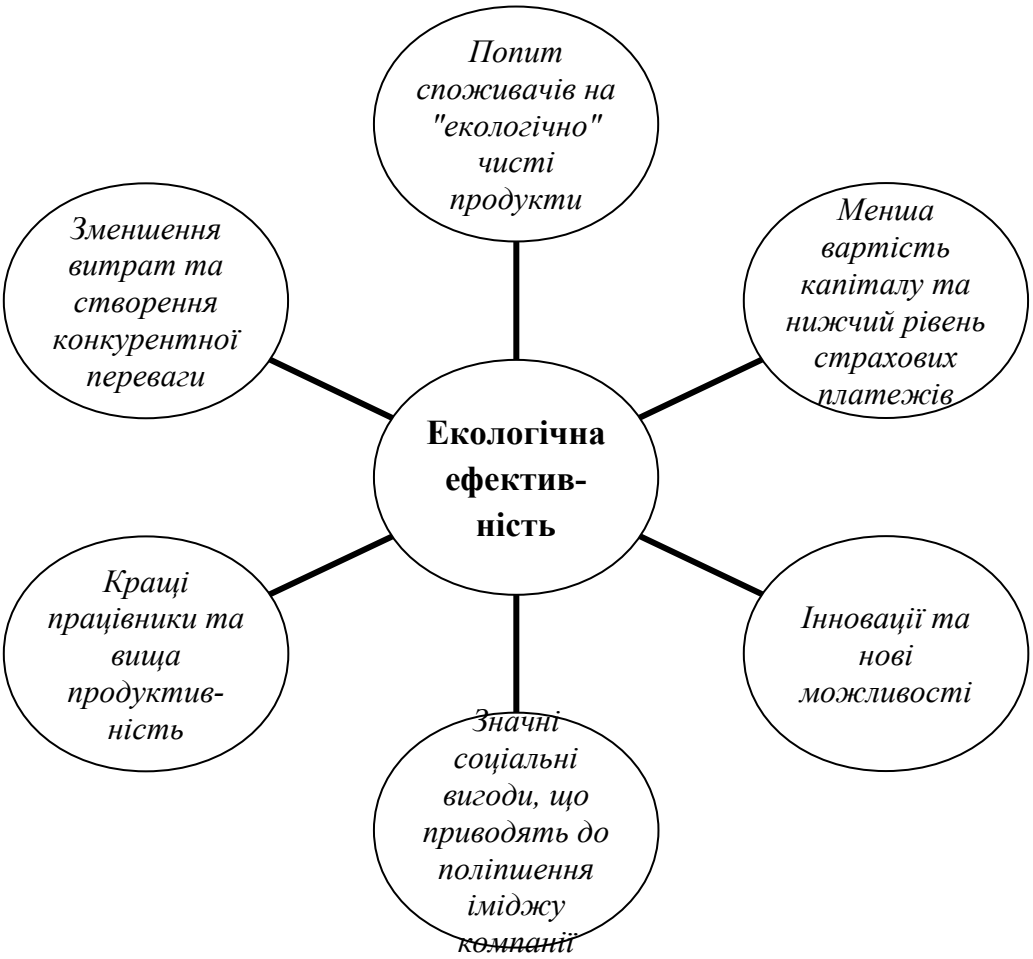

Рис. 1.2. Переваги екологічної ефективності *(сформовано автором)*

В умовах інтеграції України у світовий ринок значна кількість великих вітчизняних підприємств практикують розробку екологічної політики, комплексної програми її реалізації, планування заходів по охороні навколишнього середовища, забезпеченню екологічної безпеки, аналіз фінансових аспектів і проведення екологічних ревізій.

Екологічна політика має розглядатися як первинний двигун процесу впровадження і розвитку, поліпшення системи екологічного менеджменту на підприємстві, яка націлена на поліпшення екологічних показників діяльності суб'єктів господарювання. Тому екологічна політика повинна відображати прихильність вищого керівництва, його зобов'язання щодо відповідності законодавчим, нормативно-технічним та іншим вимогам, а також принципом послідовного поліпшення. Політика є необхідною основою встановлення цілей і завдань організації. Політика має бути ясною настільки, щоб її розуміли як внутрішні, так і зовнішні зацікавлені сторони, політика підлягає періодичній оцінці, перегляду з тим, щоб вона відображала змінені умови і нову інформацію. Оцінка і перегляд політики, цілей, завдань, процедур повинен здійснюватися керівниками того рівня, які спочатку визначили і сформулювали їх.

Описана політика повинна створити основу для формування мети і завдань, спрямованих на покращення екологічних показників діяльності підприємства.

Вона спрямована на:

- виробництво спеціальної екологічної техніки, приладів, пристроїв та апаратів для контролю стану навколишнього середовища та очищення скидань, викидів, відходів від забруднювальних компонентів;

- розширене використання вторинних ресурсів і екологічне відтворення;

- створення ресурсоощадних техніки і технологій;

- екологічну освіту та виховання;

Окремим напрямом екобізнесу є також виробництво екологічно чистих товарів.

В Україні можливі такіі напрями. Насамперед це виробництво очисного обладнання, установка якого передбачена проектною документацією для нових підприємств і при будівництві природоохоронних об'єктів. По-друге, впровадження ресурсоощадних, безвідходних технологій, що є самоокупними, використання поновлюваних джерел енергії. Набуває розвитку очищення вод і земель.

Одна з головних можливостей для екобізнесу сьогодні – це формування ринку екологічно чистої продукції, який фактично охоплює всі сфери виробництва товарів і послуг. В цілому екологічне підприємництво повинне сприяти зміні кола виробничих можливостей суспільства і використання наявних ресурсів повною мірою.

На основі проведеного дослідження можна дійти висновків, що екологічні проблеми на сьогодні домінують у соціально-економічному житті, а їх вирішення перш за все потребує екологічно свідомого управління бізнес-процесами. Керівники сучасних компаній повинні приймати рішення і діяти в інтересах як самої організації, так і суспільства. Якщо вони будуть дотримуватися такої позиції, зміниться суть процесу прийняття рішень.

Соціальна держава – це тип організації державного та громадського життя, що характеризується спрямованістю на соціальні цінності, на створення умов, які забезпечують гідне життя і вільний розвиток особистості. Соціальна держава розуміється як така, що орієнтується передусім на добробут як всього суспільства, так і кожної окремої людини, і покликана послідовно забезпечити в суспільстві реалізацію принципу соціальної справедливості. Практичну реалізацію положень соціальної держави здійснює зважена і ефективна соціальна політика.

Метою соціальної держави є забезпечення гідного існування всіх громадян. Фактично для такої держави діє імператив: «держава існує для людини, для захисту її загальновизнаних прав і свобод».

Соціальна держава характеризується наступними рисами:

– конституційні гарантії забезпечення основних громадських прав особистості;

– наявність багатогалузевої економіки з різними формами власності;

– забезпечення сприятливих умов праці для найманих працівників, їх захист від негативного впливу ринкової економіки;

– створення умов, що забезпечують задоволення високого рівня потреб громадян у освіті, медичній допомозі тощо;

– державна підтримка малозабезпечених верств населення;

– наявність ефективно діючої системи охорони здоров'я та соціального захисту.

Соціальна політика — обґрунтування та реалізація рішень державою й іншими соціальними інститутами (політичними партіями, профспілками, спілками підприємців та ін.) в інтересах і з урахуванням потреб основних верств і соціальних груп, окремої людини, їх місця в суспільстві та взаємодії у сфері трудових відносин, надання соціальних гарантій, здійснення соціального захисту населення.

Реалізація ефективної соціальної політики – це той чинник, від якого значною мірою залежить цивілізаційний розвиток будь-якої держави. Соціальна політика передбачає забезпечення соціальної безпеки, регулювання соціальних процесів, реалізацію інтересів споживачів, створення умов для сталого людського розвитку, і займає суттєве місце в механізмі забезпечення потреб людини.

Соціальна політика – невід'ємна складова діяльності держави, відповідальної за добробут, розвиток і безпеку своїх громадян. Зважена соціальна політика зберігає стабільність у суспільстві, що дозволяє йому розвиватися без значних потрясінь, заколотів та революцій. Соціальна політика є своєрідним «амортизатором» ринкових ризиків, тому її основним критерієм є рівень суспільної злагоди та солідарності.

Особливу роль соціальна політика відіграє в суспільствах перехідного типу, оскільки її механізми захищають людину від втрат доходу, а населення взагалі – від негативних наслідків економічних реформ, структурних трансформацій виробництва, ринкової стихії. До того ж, соціальна політика – це той інструмент, за допомогою якого влада може впливати на суспільство і отримувати підтримку політичного курсу, який проводиться. Цю величезну силу соціальної політики, точніше її гасел, особливо чітко можна спостерігати під час виборчого процесу.

Державну соціальну політику можна визначити як певну орієнтацію держави та систему заходів з оптимізації соціального розвитку суспільства, відносин між соціальними та іншими групами, створення умов для задоволення життєвих потреб їхніх представників. До того ж, соціальна політика є одним з найважливіших напрямів державного регулювання економіки і частиною внутрішньої політики держави, спрямованої на забезпечення добробуту і всебічного розвитку громадян і суспільства загалом. У цьому аспекті значення соціальної політики визначається її впливом на процеси відтворювання робочої сили, підвищення продуктивності праці, на рівень науково-технічного розвитку продуктивних сил.

До об'єктів соціальної політики відноситься, передусім все населення і зокрема його окремі категорії: громадяни похилого віку, безробітні, інваліди, ветерани війни, пенсіонери, багатодітні сім'ї, малозабезпечені сім'ї, самотні батьки, діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, бездомні громадяни та безпритульні діти тощо. Отже, об'єктом соціальної політики виступає все населення країни з акцентом на найбільш уразливі та малозабезпечені верстви.

До суб'єктів соціальної політики в першу чергу належить держава, яка залишається основним і найважливішим джерелом її формування та розвитку. Саме держава та її установи й відомства гарантують можливість взаємодії соціальних груп та інших елементів соціальної структури як суспільно впорядкованого і суспільно захищеного процесу, тобто соціальної політики в масштабах країни. Отже, держава є як гарантом здійснення соціальної політики, так і її головним суб'єктом.

Також соціально-політичні заходи здійснюють громадські, благодійні, релігійні та інші недержавні організації й об'єднання, політичні партії, асоціації, колективи, фонди, профспілки, і окремі особистості – професійні соціальні працівники, волонтери, благодійники, правозахисники, а також громадяни шляхом участі у громадських ініціативах і об'єднаннях, групах самодопомоги тощо. Розширення кількості суб'єктів соціальної політики є істотними чинниками для підвищення її ефективності.

Основним суб'єктом соціального захисту є держава. Відповідно до статті 25 Декларації прав людини сучасна правова держава повинна гарантувати право громадян на такий рівень життя, який враховує забезпечення їх їжею, житлом, медичним обслуговуванням, необхідними для підтримання здоров'я, власного добробуту і добробуту сім'ї, і право на соціальне забезпечення в разі безробіття, хвороби, інвалідності, овдовіння, старості та інших випадків втрати засобів до існування через незалежні від людини обставини.

Згідно статті 46 Конституції України передбачено, що громадяни мають право на соціальний захист, яке включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, у разі безробіття через незалежні від них обставини, а також за віком та в інших випадках, передбачених законом. Українським законодавством визначено, що на державному рівні регулюються основні принципи і норми соціально-економічної політики і трудових відносин (які здебільшого не виконуються) зокрема:

— гарантії праці й забезпечення продуктивної зайнятості;

— мінімальні соціальні гарантії оплати праці й доходів усіх груп і верств населення, які забезпечують достатній рівень життя;

— розмір прожиткового мінімуму, мінімальних нормативів;

— соціальне страхування;

— трудові відносини, режим праці й відпочинку;

— умови охорони праці і довкілля;

— задоволення духовних потреб населення.

Основними принципами проведення соціальної політики є:

— захист рівня життя шляхом застосування різних форм компенсації за підвищення цін і проведення індексації;

— надання допомоги найбіднішим сім'ям;

— надання допомоги у разі безробіття;

— здійснення політики соціального страхування, встановлення мінімальної заробітної плати для працюючих;

— розвиток освіти, охорони здоров'я, навколишнього середовища переважно за рахунок держави;

— проведення активної політики, спрямованої на забезпечення відповідного рівня освіти і кваліфікації.

Основними напрямами соціальної політики є наступні:

– політика в сфері доходів населення, яка передбачає встановлення соціальних стандартів життя, параметрів життєвого рівня, забезпечення зростання заробітної плати;

– політика зайнятості та охорони праці, яка передбачає законодавче встановлення засобів охорони праці, видів і форм соціального страхування, забезпечення повної продуктивної зайнятості населення, запобігання безробіттю;

– соціальний захист, що передбачає визначення та встановлення параметрів пенсійного забезпечення та інших видів соціального страхування, соціальної допомоги, соціального обслуговування, а також соціальних пільг і гарантій;

– демографічна політика, яка передбачає стимулювання репродуктивного зростання населення, державну допомогу сім’ї, регулювання міграційних процесів;

– політика розвитку соціальної сфери: культурна, мовна, релігійна, молодіжна, рекреаційна політика, охорона здоров’я, у сфері освіти, науки, тощо. Такі напрями можна також віднести до гуманітарної політики.

До завдань соціальної політики належать наступні:

– гарантування конституційних прав громадян на працю, соціальний захист, освіту, охорону здоров’я, культуру, житло;

– досягнення гідного рівня матеріального добробуту і умов життя людей;

– забезпечення повної продуктивної зайнятості населення, підвищення якості і конкурентоспроможності робочої сили;

– орієнтація державної політики на сім'ю, забезпечення прав і соціальних гарантій сім'ям;

– забезпечення підтримки соціально найуразливіших верств населення;

– вплив на демографічну ситуацію в напрямі підвищення народжуваності та зниження смертності населення, збільшення тривалості життя;

– розвиток соціальної інфраструктури;

– забезпечення стабільності суспільної системи.

В основу здійснення соціальної політики у соціальних демократичних ержавах покладаються такі принципи, як соціальна справедливість, соціальна солідарність, індивідуальна соціальна відповідальність, соціальне партнерство.

Соціальний облік можна охарактеризувати як процес формування систематизованої, релевантної інформації, що характеризує соціально відповідальну діяльність суб'єкта господарювання та спрямована на прийняття соціальних рішень в межах концепції сталого розвитку підприємства. Соціальний облік – це окремий вид обліку в загальній системі бухгалтерського обліку, який спрямований на розширення меж традиційного бухгалтерського обліку. Він спрямований на:

- збільшення показників бухгалтерської звітності в інтересах користувачів;
- концентрацію уваги на соціальних витратах.

Виходячи з цього, відповідно до стандарту корпоративної соціальної звітності AA 1000, соціальний облік включає певні підвіди (табл. 1.1).

Отже, облік соціальної відповідальності (SRA) допоможе проаналізувати результати різних процесів суб'єкта господарювання, та спрогнозувати їх подальший розвиток. Він передбачає добровільне розкриття компанією якісної і кількісної інформації з метою повідомлення і впливу на різноманітні групи користувачів. Кількісні дані можуть носити як фінансовий, так і не фінансовий характер.

Методологічною базою соціального обліку є міжнародні стандарти корпоративної соціальної звітності (A1000 і GRI) та рекомендації (розробки консультантів і пропозиції аудиторів). Разом з тим соціальний облік повинен

враховувати соціальні пріоритети суб'єкта господарювання відповідно до прийнятої соціальної політики.

Таблиця 1.1

Загальна характеристика видів соціального обліку*

Вид соціального обліку	Мета	Сфера застосу-вання	Часовий проміжок	Вимірник	Сфера відображення
Облік соціальної відповідальності (SRA)	Облік індивідуальних факторів, які мають соціальну значимість	Приватний сектор	Короткостроковий період	Нефінансові і якісні	Звіти для персоналу
Облік сукупного впливу (SEA)	Оцінка сукупних витрат підприємства	Приватний сектор	Середньострокові та довгострокові періоди	Фінансові	Плани, прогнози, бюджети, звіти з проведеним аналізом витрати /вигоди
Соціально-економічний облік (SIA)	Оцінка соціальних проектів, які фінансуються суспільством	Громадський (суспільний) сектор	Середньострокові та довгострокові періоди	Фінансові і нефінансові	Плани, прогнози, бюджети, звіти з проведеним аналізом витрат/вигод, аудиторські звіти
Облік соціальних показників (SA)	Довгострокова нефінансова кількісна соціально-статистична оцінка основних соціальних показників	Громадський (суспільний) сектор	Довгостроковий період	Не фінансові та кількісні	Статистичні звіти, статті бюджету України

**Примітка*. Таблиця 1.1 систематизована автором

Якщо бухгалтерський облік ґрунтується на принципі консерватизну відображення господарських операцій підприємства, то соціальний облік передбачає безперервне удосконалення методів відображення соціальної діяльності.

Якщо бухгалтерський облік має динамічний характер відображення господарських операцій суб'єкта господарювання, то соціальний облік відображає в

своїй звітності лише константні дані результатів в періодичності завершення тої чи іншої соціальної програми і має креативний характер.

У соціальній звітності відображаються показники соціальної відповідальності компанії, які ілюструють результати соціальної діяльності підприємства не лише в грошовому еквіваленті, але і в натуральних (кількісних) вимірниках, а також питомій вазі (частка сегменту ринку та інш).

Отже, соціальний облік спрямований на інформаційну підтримку менеджменту і взаємодію з ним, що дозволяє не лише приймати ефективні управлінські рішення, але і оцінювати їх економічні наслідки.

1.2. Соціально-екологічно-орієнтований бізнес як основа корпоративної відповідальності підприємства

Соціальний захист працівників – необхідна умова функціонування кожної незалежної соціально орієнтованої держави. З моменту отримання Україною незалежності потреба соціального розвитку стає на перший план. Реалізація соціальних прав та гарантій, передбачених Конституцією України, починається саме на підприємствах. Роботодавці несуть найбільшу відповідальність за реалізацію соціального захисту працівників. Це супроводжується виникненням проблем, пов’язаних із формуванням ефективної системи управління особливим ресурсом – людським.

Проблема соціального захисту працівників пов’язана з такими напрямами, як соціальний захист населення, соціальна відповідальність бізнесу, соціальне партнерство, управлінням витратами підприємства, управлінням персоналом, соціологією та економікою праці.

Різні автори та джерела наводять різні визначення соціальної корпоративної відповідальності. Зокрема, Ф. Котлер та Л. Ненсі її визначають “як вільний вибір на

користь зобов’язання підвищувати добробут громади через відповідні підходи до ведення бізнесу, а також надання корпоративних ресурсів” .

О.В. Родіонов соціальну відповідальність визначає як соціальні відносини й ставлення, що виражають рівень ініціативних зобов'язань підприємства у сфері соціального захисту працівників й суспільства.

Л.Н. Коновалова, М.Н. Корсаков, В.Н. Якимець визначають корпоративну соціальну відповідальність як сукупність регулярних і динамічних добровільно створених зобов’язань відповідних до специфіки та рівня розвитку підприємства, що виконуються, в основному, за рахунок ресурсів підприємства і які націлені на реалізацію значних внутрішніх і зовнішніх соціальних програм, результати яких сприяють розвитку підприємства (збільшенню обсягу виробництва, підвищенню якості продукції та послуг тощо), покращенню його репутації й іміджу, а також розширенню конструктивних партнерських зв’язків із діловими партнерами, державою, місцевою спільнотою і громадськими організаціями.

В Україні проблемами соціальної відповідальності займається Форум соціально відповідального бізнесу України. У розробленому Експертною радою Форуму документі “Соціальна відповідальність бізнесу: принципи системної дії” наводиться таке визначення соціальної відповідальності бізнесу: “Соціальна відповідальність бізнесу – відповідальне ставлення будь-якої компанії до свого продукту або послуги, до споживачів, працівників, партнерів; активна соціальна позиція компанії, що полягає в гармонійному співіснуванні, взаємодії та постійному діалозі із суспільством, участі у вирішенні найгостріших соціальних проблем”.

Значну увагу соціальним витратам приділяє і міжнародна спільнота, її організації. Міжнародними організаціями було розроблено посібники і стандарти звітності, які слугують основними принципами соціального обліку, аудиту і звітності, зокрема:

– SA 8000 (Social Accountability 8000) (Соціальна відповідальність 8000) – стандарт для оцінювання соціальних аспектів систем управління;

– Керівництво по звітності зі сталого розвитку Глобальної ініціативи зі звітності;

– Міжурядова робоча група експертів з міжнародних стандартів обліку та звітності ООН створила посібник для складання звітності з корпоративної соціальної відповідальності.

Керівництвом із соціальної відповідальності ISO/FDIS 26000 (*Guidance on social responsibility*), розробленим Міжнародною організацією по стандартизації (ISO) і яка є всесвітньою федерацією національних організацій із стандартизації (комітетів-членів ISO), пропонується таке визначення соціальної відповідальності: “Соціальна відповідальність (social responsibility) – це відповідальність організації за вплив її рішень та діяльності на суспільство і навколишнє середовище, що реалізується через прозору та етичну поведінку, яка: сприяє сталому розвиткові, включаючи здоров’я та добробут суспільства; зважає на очікування зацікавлених сторін; не суперечить застосовуваному законодавству та узгоджується з міжнародними нормами поведінки; інтегрована у діяльність всієї організації і застосовується в її відносинах (діяльність організації у межах сфери свого впливу)” (рис. 1.3).

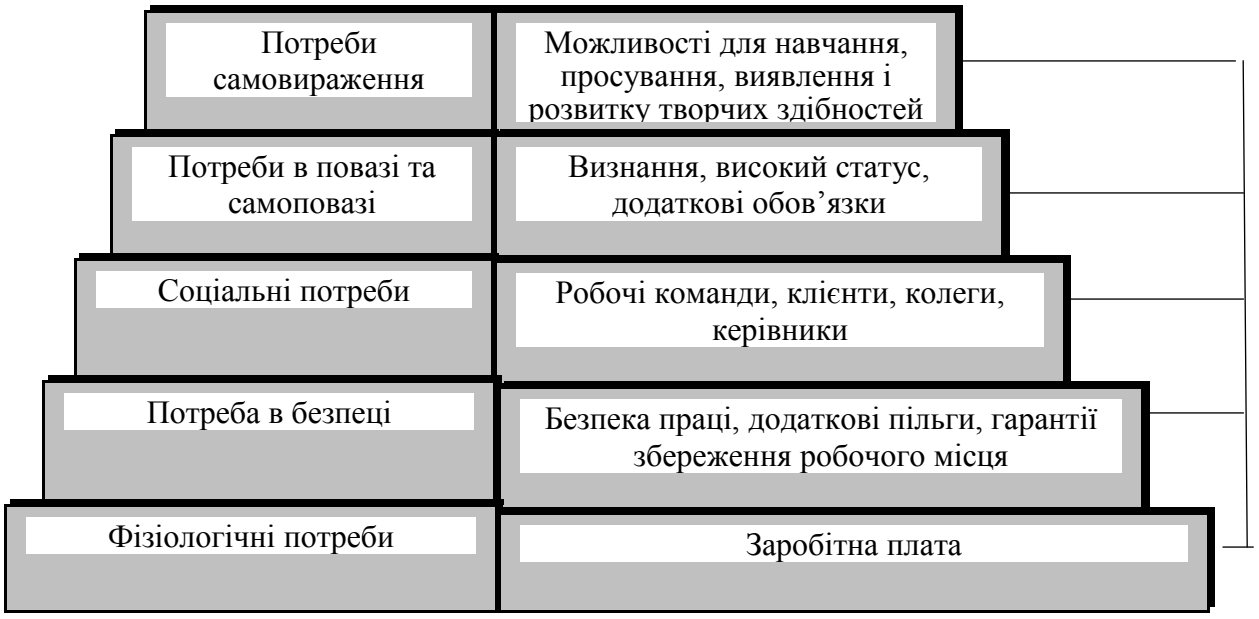

Рис. 1.3. Задоволення потреб піраміди Маслоу працею *(систематизовано автором)*

Аналіз складових корпоративної соціальної відповідальності дозволяє виділити такі основні напрямки здійснення соціальних витрат підприємства:

- мотивація, або витрати на корпоративну культуру;
- навчання персоналу;
- благодійні (разові витрати на певний захід, акцію);
- екологічні витрати – «зелені витрати», спрямовані на мінімізацію або усунення шкідливого впливу виробництва на зовнішнє середовище;
- утримання або підтримка об'єктів соціальної сфери (підтримка місцевої спільноти).

Не зважаючи на достатньо розвинену систему управління соціальною відповідальністю на вітчизняних підприємствах, на жаль, вона має наступні недоліки:

- відсутність на підприємстві спеціального підрозділу з корпоративної соціальної відповідальності;
- відсутність менеджера з соціальної відповідальності;
- щорічний випуск соціального звіту;
- відсутність практики проведення соціального аудиту;
- приєднання до глобального договору ООН.
- низький рівень корпоративної культури;
- програми з охорони навколишнього середовища та ресурсозбереження;
- відсутність стратегії розвитку корпоративної соціальної відповідальності;
- неналежне проведення оцінки рівня соціальної відповідальності на підприємствах.

Управління соціальною відповідальністю є об'єктивною необхідністю у сучасних трансформаційних умовах українських підприємств, воно потребує подальшого вдосконалення у таких напрямках:

1. *Приєднання до Глобального договору ООН*. Глобальний договір ООН є добровільною ініціативою, яка об'єднує приватні компанії, агенції ООН, бізнес

асоціації, неурядові організації та профспілки у єдиний форум задля сталого розвитку через відповідальне та інноваційне корпоративне лідерство. Десять універсальних принципів Глобального Договору орієнтовані на втілення практик відповідального бізнесу у сферах прав людини, стандартів праці, екологічної відповідальності та боротьби із корупцією. Упродовж перших двох років підписання Глобального договору компанія має активізувати свою діяльність у соціально відповідальному бізнесі. Після цього вона повинна оприлюднити свій перший «Соціальний звіт».

2.Створення на підприємстві спеціального підрозділу з корпоративної соціальної відповідальності.

3.*Здійснення оцінки рівня корпоративної соціальної відповідальності*. Даний показник визначається за формулою, подібною до оцінки конкурентного статусу підприємства:

$$Р_{КСВ} = ((КВ_ф – КВ_к) / (КВ_0 – ВК_к)) Ч (С_ф / С_о) Ч (Р_ф / Р_о), \qquad (1.1)$$

де $КВ_ф$ – фактичний рівень капітальних вкладень підприємств;

$КВ_к$ – критична точка розміру капітальних вкладень підприємства, за якої в економічній сфері досягається рівень беззбитковості, в соціальній – виконання встановлених державою зобов'язань перед персоналом, в екологічній – дотримання встановлених екологічних стандартів;

$КВ_о$ – оптимальний розмір капітальних вкладень, за якого підприємство досягає високого рівня соціальної відповідальності перед працівниками і суспільством у відповідності до міжнародних соціальних, економічних та інших стандартів.

$С_о$, $С_ф$ – відповідно «оптимальна та діюча стратегія підприємства;

$Р_о$ та $Р_ф$ – відповідно оптимальний та фактичний рівень ресурсного забезпечення підприємства.

4.Запровадження практики соціального аудиту, тобто верифікації соціальної звітності, соціальних аспектів діяльності компанії, оцінки рівня дотримання організацією соціальних норм у процесі своєї діяльності, визначення ступеня виконання організацією договорів і керівниками і рядовими співробітниками. Мета такого аудиту полягає в аналізі певних чинників соціальних ризиків у діяльності підприємства та внесення пропозицій з їх скорочення. Результатом соціального

аудиту є довготривале підвищення ефективності організації за допомогою вдосконалення систем управління персоналом, зростання ефективності формування та використання трудового потенціалу.

Соціальна відповідальність бізнесу - це відповідальність компанії за вплив своєї діяльності перед усіма людьми і суб'єктами господарювання, до яких вона дотична, і перед суспільством в цілому. Вона пов'язана з дотриманням норм і правил, неявно визначених або не визначених законодавством (в сфері етики, екології, милосердя та ін), що впливають на якість життя окремих соціальних груп і суспільства в цілому. Соціально відповідальний бізнес на сьогоднішній день розглядається як бізнес, який в повній мірі усвідомлює важливість свого вкладу у вирішення завдань соціального розвитку і екологічної безпеки та спрямований на максимальну ефективність як у зниженні негативних наслідків своєї діяльності, так і в оптимізації позитивного впливу на суспільство (рис. 1.4).

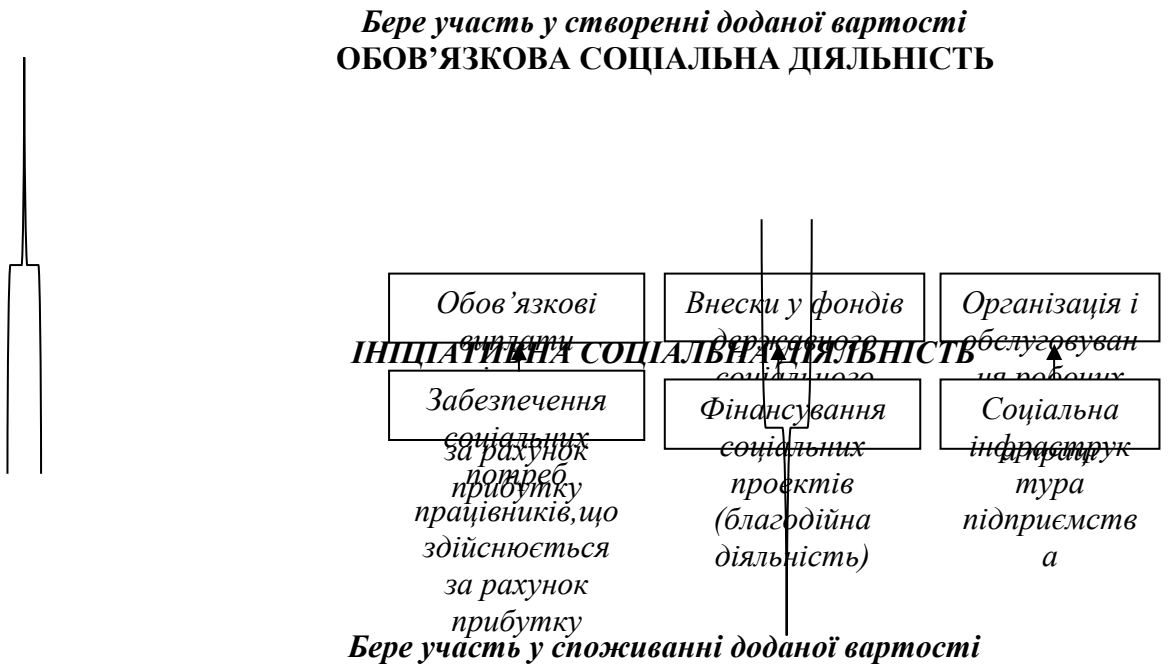

Рис. 1.4. Обовязкова та ініціативна соціальна відповідальність *(сформовано автором)*

Корпоративна соціальна відповідальність - це сукупність зобов'язань, які добровільно, за погодженням з ключовими зацікавленими сторонами, приймаються керівництвом компанії, з особливим урахуванням думок персоналу і акціонерів, які в основному виконуються за рахунок коштів компанії і націлених на реалізацію значущих внутрішніх і зовнішніх соціальних програм, результати яких сприяють розвитку компанії (зростанню обсягів продажу, підвищенню якості продукції та послуг та ін.), поліпшення репутації та іміджу, становленню корпоративної ідентичності, розвитку корпоративних брендів, а також розширенню конструктивних партнерських зв'язків з державою, діловими партнерами, місцевими громадами та громадськими організаціями.

Сьогодні концепція соціальної відповідальності (КСВ) стає характерною рисою успішних компаній зі світовим ім'ям, соціально відповідальна компанія має до себе довіру суспільства, інвесторів і акціонерів, що тим самим підвищує конкурентоспроможність бізнесу. Соціальна відповідальність передбачає добровільний обов'язок бізнесменів проводити певну політику, приймати рішення і займатися такими напрямками діяльності, які необхідні суспільству.

Корпоративна соціальна відповідальність зазвичай включає зобов'язання і заходи в наступних сферах (табл.. 1.2):

- корпоративне управління та корпоративна етика;
- охорона здоров'я та охорона праці;
- охорона навколишнього середовища;
- права людини (включаючи основні трудові права);
- управління людськими ресурсами;
- взаємодія з суспільством, розвиток та інвестування;
- корпоративна благодійність і волонтерство;
- задоволення вимог споживача і прихильність до принципу чесної конкуренції;
- боротьба з хабарництвом і заходи по боротьбі з корупцією;
- звітність, прозорість та інформування про діяльність.

Таблиця 1.2

Складові корпоративної соціальної відповідальності*

Соціальні потреби	Потреби в повазі	Потреби в споживанні
1. Давайте співробітникам туку роботу, яка дозволила б їм спілкуватися. 2. Створюйте на робочих місцях дух єдиної команди. 3. Проводьте з підлеглими періодичні наради. 4. Не намагайтеся зруйнувати виниклі неформальні групи, які виникли, якщо вони не наносять організації реального збитку. 5. Створюйте умови для соціальної активності членів організації поза її межами.	1.Пропонуйте підлеглим більш змістовну роботу. 2.Забезпечте ім. позитивний зворотний зв'язок з досягнутими результатами. 3. Високо оцінюйте і заохочуйте досягнуті підлеглими результати. 4. Залучайте підлеглих до формулювання цілей і вироблення рішень. 5. Делегуйте підлеглим додаткові права і повноваження. 6. Просувайте підлеглих службовими сходами. 7. Забезпечуйте навчання і перепідготовку, яка підвищує рівень компетенції.	1.Забезпечуйте підлеглим можливості для навчання і розвитку, які б дозволили б повністю використати їх потенціал. 2. Давайте підлеглим складну і важливу роботу, що вимагає від них повної віддачі. 3. Заохочуйте і розвивайте у підлеглих творчі здібності.

**Примітка*. Таблиця складена на підставі [14, 25, 37]

Перераховані елементи корпоративної соціальної відповідальності часто взаємопов'язані і взаємозалежні і виконуються компаніями в процесі їх діяльності.

Оскільки бізнес відіграє головну роль в підвищенні добробуту суспільства, корпоративна соціальна відповідальність є центральним поняттям в системі менеджменту. Вона позиціонує компанії як з точки зору діючих ризиків, так і з позиції переваг наданих їй можливостей, особливо щодо їх корпоративної репутації та широкого залучення до діяльності зацікавлених сторін - акціонерів, співробітників, споживачів, спільноти, постачальників, уряду, неурядових організацій, міжнародних та інших організацій, з якими пов'язана діяльність компанії.

Корпоративна соціальна відповідальність передбачає:

1) законослухняність, зокрема сплату податків згідно із податковим законодательством, а також пропрозору і відкриту фінансову звітність;

2) соціальний захист працівників. Це необхідна умова, без якої розвиток соціальної відповідальності неможливий;

3) якість продукції та послуг, яка повинна забезпечувати достатній прибуток суб'єкту господарювання;

4) благодійність, яку слід розмежувати зі спонсорством (справжня благодійність, на відміну спонсорства, не приносить прямого прибутку підприємству), але вигідна, так як створює сприятливе середовище для подальшого розвитку;

5) продуману екологічну політику, турботу про ненанесення шкоди навколишньому середовищі.

Мотивація соціальної відповідальності компанії обумовлена такими факторами:

- розвиток власного персоналу дозволяє не тільки уникнути плинності кадрів, але і залучати кращих на ринку праці спеціалістів, а висока кваліфікація працівників веде до зростання продуктивності, створення нових видів товарів або послуг;

- висвітлення соціальної діяльності компанії в ЗМІ веде до реклами її товарів, послуг, поліпшення іміджу і зміцненню репутації;

- можливість залучення інвестіційного капіталу і отримання податкових пільг для соціально-відповідальних компаній значно вища;

- соціальна відповідальність забезпечує стабільність і стійкість розвитку компанії в довгостроковій перспективі.

Виділяються три рівня соціальної відповідальності: базовий, корпоративний і вищий.

Базовий рівень передбачає виконання мінімуму зобов'язань: своєчасна оплата податків, індексація заробітної плати, створення нових робочих місць, охорону праці.

Корпоративний рівень передбачає створення для працівників умов не тільки для результативної роботи, а й повноцінного життя: підвищення кваліфікації, профілактичне лікування, будівництво житла, розвиток соціальної інфраструктури.

Вищий рівень відповідальності передбачає випереджаючий вплив компанії на появу негативних соціальних процесів в місцевому співтоваристві, благодійну діяльність компанії в суспільстві в цілому.

По спрямованості діяльності в межах виконання зобов'язань можна виділити внутрішню і зовнішню соціальну відповідальність

До внутрішньої соціальної відповідальності відносяться:

- забезпечення безпеки праці;
- підтримка соціально відповідного рівня заробітної плати;
- додаткове медичне і соціально страхування співробітників;
- розвиток персоналу через програми підготовки та підвищення кваліфікації;
- надання допомоги працівникам в критичних ситуаціях.

До зовнішньої соціальної відповідальності можна віднести:

- спонсорство та благодійність;
- сприяння охороні навколишнього середовища;
- взаємодія з місцевими громадами і місцевою владою в подоланні кризових ситуацій;
- відповідальність перед споживачами товарів і послуг (випуск якісних товарів і послуг) і ін.

Соціальну відповідальність можна також характеризувати наступними параметрами: широта та часовий період дії.

Широта визначає діапазон функцій, за якими компанія бере на себе соціальну відповідальність в одній сфері діяльності або в декількох, наприклад технічну безпеку, своєчасну оплату праці, та ін.

Часовий період - це тривалість конкретних дій з дотримання моральних норм у всьому діапазоні задекрарованих функцій. Часовий інтервал може бути безстроковим

(постійним) або на заданий термін, наприклад, тільки на період виконання певних дій, в межах виконання певного доручення або участі в програмі.

Соціальна відповідальність компанії реалізується в різних формах:

–реалізації власних соціальних заходів і програм;

–партнерство з місцевими та регіональними органами державного управління;

–партнерство з некомерційними організаціями;

–співробітництво з громадськими оргаціями і професійними об'єднаннями;

–інформаційне співробітництво з ЗМІ.

Підбиваючи підсумки можна зробити висновок, що втілення у практику вітчизняними підприємствами управління корпоративною соціальною відповідальністю призведе до поліпшення морального клімату на підприємствах та ділової репутації, зростання конкурентоспроможності та капіталізації, підвищення інвестиційної привабливості й рівня лояльності працівників до підприємства, сприятиме створенню ефективної системи мотивації персоналу.

1.3. Система соціального захисту України як чинник формування соціальної держави

В умовах ринкової трансформації українського суспільства особливого значення набуває вирішення проблем соціального захисту населення, що обумовлено конституційним правом громадян України. Саме тому вивчення, узагальнення та розробка рекомендацій і пропозицій щодо розв'язання проблеми формування і функціонування дієвої системи соціального захисту населення набуває особливої актуальності.

Окремим аспектам соціального захисту присвятили свої праці вітчизняні й зарубіжні вчені та фахівці, зокрема А.Александрова, А.Базилюк, Н.Борецька, Л.Вернигора, В.Волик, Д.Галлагер, О.Гаряча, Н.Гринчук, Ю.Дехтяренко, Б.Зайчук, І.Калачова, В.Кириленко, Е.Лібанова, М.Ліборакіна, Б.Надточій, Л.Ніконова,

В.Новіков, Б.Річман, В.Скуратівський, М.Ганслі Теренс, Й.Хендшель, П.Таундсен, Ю.Шклярський та багато інших.

Переосмислення сутності соціального захисту населення відповідно до нових завдань, які покликана вирішувати ця система, та механізмів здійснення соціального захисту населення, що мають бути адекватні трансформаційним перетворенням у суспільстві.

Поняття "соціальний захист населення" не нове й має свою історію. З кінця XVIII ст. в Європі починає формуватися державно-адміністративна система суспільної опіки (інституційне становлення системи допомоги, формування правової бази, адміністративне керування, що включає територіальні структури, часткове фінансування державою соціальної допомоги). Особливістю цього етапу є те, що держава не прагне до прямого виконання соціальних функцій, а тільки сприяє в цьому іншим інститутам: особистій і суспільній добродійності, благодійним організаціям, корпоративному соціальному страхуванню, місцевій владі, церкві.

Дві основні характеристики етапу (поява в держави власне соціальних функцій і спрямованість соціальної політики на всіх членів суспільства) взаємозалежні, вони базуються на необхідності консолідувати суспільство, що переживає прогресуюче антагоністичне розшарування. Однак принцип солідарності, що прямо випливає з теорії суспільного договору чи соціального контракту, відповідно до якого суспільство має зобов’язання перед своїми членами, не може бути реалізованим лише через суспільну добродійність, що й обумовлює виникнення власне соціальних державних функцій.

Перші елементи соціального захисту з’явились у Німеччині наприкінці XIX ст., коли держава почала виділяти кошти на різні соціальні програми. Розпочався перехід соціальних функцій суспільства до держави. Термін "соціальний захист" був уперше використаний у Законі про соціальний захист США в 1935 р., що законодавчо визначив новий етап для цієї країни, ввівши інститут обов’язкового страхування на випадок старості, смерті, інвалідності й безробіття. Незабаром цей термін став

широко застосовуватися в багатьох країнах світу, він виражав сутність проблеми щодо організації національних систем допомоги непрацездатним і громадянам похилого віку.

Соціальний захист має низку ознак. По-перше, це система суспільних відносин, яка призначена для задоволення особистих матеріальних потреб громадян через індивідуальну форму розподілу зі спеціальних фондів. По-друге, соціальний захист здійснюється державою за рахунок коштів суспільства. По-третє, кошти надаються замість заробітної плати або як додаток до неї у випадках, передбачених законодавством, у разі втрати чи зниження заробітку, додаткових витрат або неможливості працевлаштування" [6].

У 50-х роках XX ст. у багатьох країнах світу відбулися кардинальні зміни в соціальній політиці, які зумовили необхідність систематизації та координації різнопланових сегментів й інститутів соціальної сфери з позиції характеристики її захисних функцій. Система соціального захисту пов’язана з особливостями організації соціального господарства, метою якого є підвищення добробуту та життєвого рівня громадян, тобто соціальний захист є проявом соціально орієнтованої економіки.

На думку С. Калашникова, соціально орієнтована економіка – це високорозвинена форма ринкової економіки, що дозволяє найбільш повно сполучити принципи вільного ринкового господарства й соціальної справедливості. Автор наголошує, що основні параметри соціального захисту залежать від параметрів розвитку суспільства. Це означає, що соціальний захист багато в чому визначається рівнем і якістю розвитку соціально-економічних процесів у країні [27].

У словнику термінів з правознавства "соціальний захист (забезпечення)" визначається як "форма розподілу матеріальних благ з метою задоволення життєво необхідних індивідуальних потреб громадян при настанні соціального ризику (непрацездатності, безробіття, втраті годувальника, малозабезпеченості) за рахунок спеціальних соціальних фондів або за рахунок бюджетів різних рівнів (державного та

місцевих) у випадках та на умовах, встановлених у законі. В Україні система соціального захисту включає пенсії, допомоги працюючим (під час тимчасової непрацездатності; у зв'язку з вагітністю й пологами та ін.), багатодітним і одиноким матерям, малозабезпеченим сім'ям, у яких є діти; утримання й забезпечення престарілих та інвалідів у будинках- інтернатах, протезування; професійне навчання та працевлаштування інвалідів; пільги інвалідам та багатодітним матерям" [38].

У вітчизняних наукових працях зустрічається безліч трактувань поняття "соціальний захист". Е. Лібанова вважає, що соціальний захист населення – це матеріальне забезпечення всіх без виключення громадян не нижче соціальних нормативів та забезпечення гідних умов проживання. Соціальний захист передбачає певний рівень матеріальної забезпеченості, тобто підтримку доходів, захист добробуту; тому в Україні – це система відносин між державою, господарськими структурами, з одного боку, та з громадянами – з іншого, у процесі яких за рахунок частини валового внутрішнього продукту утворюються та використовуються фонди фінансових ресурсів для матеріального забезпечення й обслуговування окремих категорій та груп громадян.

Соціальний захист В. Скуратівський та О. Палій трактують як "комплекс організаційно-правових та економічних заходів, спрямованих на захист добробуту кожного члена суспільства в конкретних економічних умовах". На думку В. Глушко, соціальний захист це – сукупність заходів та механізмів їх здійснення, які використовує суспільство для забезпечення суспільно нормальних умов матеріального і духовного життя населення. У вузькому та широкому значеннях трактує соціальний захист Н. Болотіна. "У вузькому значенні, розуміння соціального захисту становить власне соціально-захисну діяльність держави щодо убезпечення населення від негативних наслідків соціальних ризиків.

У широкому значенні, соціальний захист становить зміст соціальних функцій держави і є системою економічних, юридичних, організаційних заходів щодо забезпечення основних соціальних прав людини і громадянина в державі". Автор

визначає соціальний захист як "систему юридичних, економічних, фінансових та організаційних засобів і заходів у державі щодо захисту населення від несприятливих наслідків соціальних ризиків" [11].

Згідно з тлумаченням С. Синчук та В. Бурак, "соціальне забезпечення – це форма розподілу матеріальних благ з метою задоволення життєво необхідних індивідуальних потреб громадян при настанні соціального ризику за рахунок спеціальних соціальний фондів або за рахунок бюджетів різних рівнів у випадку та на умовах встановлених у законі".

Соціальні ризики – це події в житті людини, за яких виникає небезпека втрати матеріальних засобів для забезпечення її першочергових потреб, необхідних для збереження і відтворення повноцінного життя як члена суспільства. Соціальні ризики є наріжним каменем соціального захисту. Від того, як змінюється їх перелік, що на законодавчому рівні визнається державою, можна простежити розвиток соціального захисту й оцінити його стан у конкретній державі.

Отже, доцільно трактувати "соціальний захист" як функцію суспільства по забезпеченню соціального положення громадянина, що склалося внаслідок дії соціальних ризиків, відповідно до умов, які визначаються з його невід’ємних і загальновизнаних прав. Соціальний захист є, з одного боку, функціональною системою, тобто системою напрямів, за якими вона здійснюється, а з іншого – системою інститутів, що її забезпечують (держава, суд, профспілки та інші громадські організації). У будь-якій державі є ціла система соціальних інститутів, які здійснюють соціальний захист громадян.

Найважливішим і найбільш потужним соціально-організаційним інститутом є сама держава. Важливу роль у виконанні функцій соціального захисту відіграють такі інститути, як страхові компанії, різні спеціалізовані фонди, добродійні організації, а також суспільні та політичні організації, що здійснюють соціальний захист соціальних груп і верств населення. У повному прояві соціальний захист повинен охоплювати напрями, представлені на рисунку. Соціальний захист може бути якісно

забезпечений лише у соціальній державі. Термін "соціальна держава" (welfare state – держава загального добробуту) введено ще архієпископом Темплом.

Однак його активне теоретичне розроблення почалося у першій половині XX ст. переважно в німецькій літературі. Поняття "соціальної держави", яке було висунуто у 1929 р. німецьким державознавцем Х. Хеллером, згодом поширилося в Європі. Остаточно в значенні політико-правової концепції поняття "соціальна держава" увійшло в наукову літературу після його фіксації в Конституції ФРН у 1949 р.

На визначення сутності соціальної держави кардинально вплинули праці таких вчених, як Ф. Нойман, Г. Хаферкамп, Г. Хартвіг, В. Абендрот та ін. У США ідея соціальної держави була сприйнята пізніше, ніж у країнах Європи, оскільки тип свідомості американського суспільства був орієнтований на принцип індивідуалізму (забезпечення членам суспільства прожиткового мінімуму й надання матеріальної допомоги тим, кому в силу об’єктивних причин вона необхідна; захист від чинників, що знижують життєвий рівень; створення умов, що дозволяють громадянам безперешкодно заробляти собі на життя будь-якими, що не суперечать закону способами; створення умов, що забезпечують задоволення визначеного мінімуму (в обсязі суспільних можливостей із урахуванням національно-історичної специфіки) потреб громадян в освіті, медичній допомозі та ін.; забезпечення сприятливих умов праці для найманих робітників, захист їх від негативних впливів індустріального виробництва; забезпечення екологічної безпеки членів суспільства; захист громадян від злочинних зазіхань; захист цивільних і політичних прав і свобод, що відповідають принципам правової, демократичної держави; створення умов, що виключають збройні соціальні та міжнаціональні конфлікти; захист від політичного переслідування й адміністративного свавілля; забезпечення вільного духовного життя, захист від ідеологічного тиску; створення сприятливого психологічного клімату в суспільстві в цілому, в окремих осередках і структурних утвореннях, захист від психологічного пресингу) (рис. 1.4).

Рис. 1.4. Складові пакетів соціальної відповідальності в Україні *(систематизовано автором)*

Концепція соціальної держави одержала закріплення в конституціях країн Західної Європи (ФРН, Іспанія та ін.). У ст. 1 Конституції Іспанії 1978 р. зазначено, що Іспанія є соціальною, правовою та демократичною державою, вищими цінностями

якої є свобода, справедливість, рівність і політичний плюралізм. У ст. 20 Конституції ФРН (1949 р.) йдеться про те, що ФРН є демократичною і соціальною федеративною державою. У Конституції Франції записано, що вона є демократичною та соціальною республікою.

Прихід держави як суб'єкта соціального захисту на зміну приватній добродійності призвів, з одного боку, до різкого зростання обсягу соціальних гарантій і чисельності їхніх одержувачів, а з іншого – до підвищення вимог суспільства, адресованих безпосередньо державі.

Особа, із зобов'язаної державі, перетворилась на ту, якій держава зобов'язана. Оформлення та виконання державою соціальних функцій стало не просто результатом дії окремо взятих факторів, а обумовлено зміною ролі людини в суспільстві, економіці, на виробництві. Зміна, внаслідок суспільно-економічного й науково- технічного прогресу, відносин "влада-особистість", стала ще одним кроком до переходу держави на якісно новий, цивілізованіший рівень розвитку соціальної держави, якою за Конституцією, є й Україна.

У наші дні соціальна держава означає насамперед обов'язок законодавця бути соціально активним в ім'я згладжування суперечних інтересів членів суспільства і забезпечення гідних умов життя для всіх за наявності рівності форм власності на засоби виробництва. Держава стає органом подолання соціальних протиріч, урахування та координації інтересів різних груп населення, проведення до життя таких рішень, які б позитивно сприймалися різними верствами суспільства. Вона за допомогою соціальної політики має забезпечити рівність та умови політичної співучасті, об'єднати населення, стабілізувати соціальну (у тому числі правову) й економічну системи, забезпечити їх прогресивну еволюцію.

Держава соціальної орієнтації передбачає наявність певного комплексу соціальних прав громадян, певний рівень соціальної захищеності та соціальної справедливості. Соціальна держава (держава соціальної демократії) – це сучасна політико-правова система, де поняття "соціальна" має важливе значення, воно

пов’язане із соціальним життям людей, підкреслює, що держава бере на себе турботу про матеріальний добробут громадян, здійснює функцію регулювання економіки з обов’язковим урахуванням екологічних вимог, забезпечує захист економічних і соціальних прав людини. На думку В. Шаповала, "поняття соціальної держави іноді формулюють як не пов’язане безпосередньо з ідеями соціальної справедливості і соціального захисту, це поняття відображає загальні зміни, які сталися протягом минулого століття у співвідношенні суспільства і держави. Воно відображає активізацію регулятивної участі держави у процесах економічного характеру, посилення її відповідного впливу на духовну та деякі інші сфери суспільного буття".

Найголовнішим пріоритетом політики соціальної держави є підвищення рівня життя населення на основі економічного зростання. Шлях до здійснення цього завдання лежить передусім через удосконалення систем оплати праці й доходів населення. Спочатку поняття "соціальна політика" визначали як систему державних рішень, спрямованих на досягнення добробуту населення. Однак це визначення не є однозначним, адже до такої системи рішень може належати багато напрямів діяльності уряду. Найважливішим завданням державної влади залишається забезпечення інтересів населення, досягнення його добробуту; тобто соціальну політику можна вважати одним із видів діяльності держави, щодо соціального захисту, яка охоплює: соціальний захист знедолених; боротьбу з бідністю; регулювання ринку праці; охорону здоров’я; освіту; культуру.

Метою соціальної політики є створення умов для розвитку та оптимального функціонування соціальних відносин, надання особливого захисту тим верствам населення, які його потребують, а саме: об’єктам соціальної політики, розв’язання або пом’якшення соціальних проблем, спричинених економічними обставинами.

До об’єктів соціальної політики належить соціально-трудова сфера, яка характеризує ступінь соціального розвитку та відображає єдність і взаємозумовленість відносин праці та соціальних відносин. Найголовнішими суб’єктами виступають людина та соціальна держава. Головне завдання державної

соціальної політики – забезпечити соціальну стабільність суспільства, його соціальну безпеку.

Соціальна держава забезпечує гідне існування населення. Ця мета досягається за допомогою солідарної ринкової економіки (створення сприятливих умов включення до ринкових відносин усіх верств населення); соціальної демократії (поєднання громадянського самоврядування з представницькою демократією) та соціальної етики (орієнтації на досягнення згоди, взаємодії на підставі визнання автономного права кожної людини захищати свою гідність).

Отже, соціальна правова держава виявляється найбільш справедливою сучасною формою взаємоорганізації громадянського суспільства і політичної організації, до якої прагнуть цивілізовані країни. Соціальна держава бере на себе деякі загальнонаціональні функції, наприклад, у галузі освіти, культури, охорони здоров'я, пенсійного забезпечення та інших форм соціального забезпечення і захисту. Якщо ці функції пріоритетні (навіть якщо вони не повністю реалізовані), то держава є соціально орієнтованою за своїм призначенням і наміченим шляхом розвитку. Фактично ж держава стає соціальною тоді, коли ці функції в основному реалізовані й забезпечені права і гарантії людини, дотримуються демократичні принципи і проводиться соціально-економічна політика, що забезпечує гідний рівень життя й всебічний розвиток громадян своєї країни.

Цінності та пріоритети соціальної держави відображено на рисунку. Соціально орієнтована держава створює сприятливий простір суспільних можливостей, гарантує можливість безперешкодної взаємодії соціальних груп та інших елементів соціальної структури, сприяє поліпшенню соціального стану громадян і соціальних груп.

Сьогодні соціальна орієнтація держав і практично високий рівень соціальної захищеності характерні в основному для європейських країн – Німеччини, Франції, Скандинавських країн, а також Ізраїлю й Канади. Таку ж ціль свого розвитку обирають інші держави, вони гарантують матеріальне забезпечення всіх без

виключення громадян не нижче соціальних нормативів і забезпечення гідних умов проживання. Ці принципи європейських держав по своїй суті є соціальними.

Соціальна функція держави здійснюється за допомогою різних конкретних механізмів державного регулювання соціальної сфери, найголовнішими з них є такі:

– розвиток системи державної освіти й охорони здоров'я;

– прийняття законодавчих актів, спрямованих на забезпечення соціального захисту певних категорій населення. Соціальний захист населення передусім охоплює: індексацію доходів соціально вразливих верств населення; введення соціальних пенсій для осіб, які не мають трудового стажу; надання різних допомог, надання житла за пільговими умовами тим, хто має у цьому потребу;

– державна політика зайнятості; надання допомоги у працевлаштуванні тим, хто бажає отримати роботу, в разі необхідності – перекваліфікація їх за рахунок держави; регулювання державою ринку робочої сили, в цьому разі держава бере на себе роль арбітра, пом'якшуючи, цивілізуючи відносини між роботодавцями і найманими робітниками.

– солідарна відповідальність за сьогоднішнє і майбутнє суспільства;

– партнерська підтримка бідних багатими;

– спільне піклування про недієздатних та оплата лікування хворих;

– утримання недієздатних працездатними

– у розподілі продуктів праці й задоволенні життєвих потреб;

– в отриманні гарантованого медичного обслуговування.

Потреба у політиці соціального захисту та відповідних засобах її проведення при переході від адміністративно-командної економічної системи до системи з орієнтацією на ринок визначається необхідністю заходів, спрямованих на недопущення надмірного зниження рівня життя найменш забезпечених і найуразливіших верств населення. Деякі такі засоби соціального захисту працюватимуть тільки в період переходу до ринку, тоді як інша їхня частина діятиме й далі як невід'ємний елемент ринкового економічного укладу. До тимчасово діючих

заходів соціального захисту належать різні види обмеженого субсидування, а також чітко спрямовані зусилля на скорочення безробіття. Ці зусилля можуть бути віднесені до категорії захисних чи компенсаційних заходів, необхідних у перехідний період. У цьому і полягає їхня відмінність від організаційно оформлених механізмів "офіційного соціального забезпечення", які спрацьовують у випадку характерних для певних етапів життя людини фінансових труднощів. Тимчасові заходи соціального захисту мають суттєве значення у багатьох випадках. Вважається, що вони можуть допомогти більш плавно й у найкоротші строки реалізувати програми системних перетворень.

На сучасному етапі розвитку Україна має досить розгалужену систему соціального захисту населення. Близько 80 % сімей одержують соціальні виплати, різного роду допомогу, компенсації або ж мають окремі пільги за рахунок коштів бюджетів усіх рівнів, соціальних фондів, коштів підприємств, організацій тощо.

Основні принципи системи соціального захисту закладені в Конституції України, зокрема ст. 46 "гарантує громадянам право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття від незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом. Це право гарантується загальнообов’язковим державним соціальним страхуванням за рахунок внесків громадян, підприємств, установ, організацій, а також бюджетних та інших джерел соціального забезпечення". Пенсії та інші види соціальних виплат і допомоги, що є основним джерелом існування, мають забезпечувати рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законом.

У статтях 47–53 Конституції України зазначено, що громадяни України мають право: на житло; на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім’ї; на охорону здоров’я, медичну допомогу та медичне страхування; право на безпечне для життя і здоров’я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди;

утримання та виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування покладається на державу; право на освіту.

Отже, для прийняття принципово нових рішень у сфері соціальної політики досить важливу роль відіграє більш поглиблене вивчення сфери соціального захисту населення держави, яка містить, як правило, напрямки стратегічного та оперативного характеру, популярні та не дуже популярні заходи щодо очікувань населення та прогнозує наслідки їх реалізації. У сучасний період ринкової трансформації економіки України пріоритетного значення набуває формування і подальший розвиток національної системи соціального захисту населення.

Розглянемо облік соціально-екологічної відровідальності підприємства на прикладі ТОВ «Голден Грейн і Компанія» за 2020-2021 рр.

РОЗДІЛ 2
ОБЛІК СОЦІАЛЬНО-ЕКОЛОГІЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА У ПРИЙНЯТТІ РІШЕНЬ

2.1. Облікова політика підприємства: моделювання витрат для прийняття екологічних та соціальних рішень

Зменшення витрат і переваги в конкуренції особливо важливі для компаній. Екологічні витрати можуть становити значний відсоток від загальних операційних витрат підприємства. Проте більшість цих витрат може бути зменшена або усунена завдяки ефективному менеджменту.

Наприклад, знання екологічних витрат та їх причин може привести до зміни технологічного процесу і, як наслідок, до зменшення споживання сировини та шкідливих викидів у навколишнє середовище (взаємодія між інноваціями та стимулами скорочення витрат). Отже, поточне і майбутнє скорочення витрат підвищує конкурентоспроможність підприємства.

Ефективне управління витратами, що приводить до їх скорочення ґрунтується на обліковій інформації про екологічні витрати. Щоб надати таку інформацію необхідно визначити, класифікувати, оцінити та віднести екологічні витрати на процес, продукти чи інші об’єкти витрат.

Екологічні витрати пов'язані із створенням, виявленням, виправленням та запобіганням забруднення довкілля. Згідно з цим визначенням, екологічні витрати можна; класифікувати за такими категоріями:

- превентивні витрати;
- витрати на виявлення екологічної невідповідності;
- витрати через внутрішньо виявлену екологічну невідповідність;
- витрати через зовні виявлену екологічну невідповідність.

Витрати через виявлену екологічну невідповідність, у свою чергу, поділяються на категорії понесених та непонесених витрат.

Превентивні або профілактичні екологічні витрати (environmental prevention costs) — це витрати спрямовані на діяльність із запобігання викидам забруднювальних речовин або відходів, що можуть завдати шкоди довкіллю.

Витрати на виявлення екологічної невідповідності (environmental detection costs) – це витрати діяльності на з'ясування того, чи відповідають продукти, процеси та інша діяльність фірми прийнятим екологічним стандартам . Екологічні стандарти і процедури, що їх має дотримуватися фірма, можуть бути визначені різними шляхами: законодавчими актами, прийнятими урядом, добровільними стандартами (ISO14001), які розроблено Організацією з міжнародних стандартів та екологічною політикою керівництва.

Витрати, спричинені внутрішньо виявленою екологічно невідповідністю (environmental internal failure costs) – це витрати діяльності, яка здійснюється тому, що забруднення та відходи виробляються фірмою, хоча і не потрапляють у навколишнє середовище. Отже, витрати через внутрішньо виявлену екологічну невідповідність здійснюються для запобігання та управління забрудненням та відходами після того, як їх було вироблено (рис. 2.1). Діяльність, спричинена внутрішньо виявленою екологічною невідповідністю, має одну з таких двох цілей:

Витрати, спричинені зовні виявленою екологічною невідповідністю (environmental externa! failurecosts) — це витрати діяльності, що виконується після того, як забруднювальні речовини і відходи потрапили у навколишнє середовище.

Понесені витрати, спричинені зовні виявленою екологічною невідповідністю (realized external failure costs), — це витрати, які прямо або опосередковано сплачує сама компанія. Сюди входить вартість робіт з очищення нафтових плям, коли їх сплачує фірма-винуватець, а також може включатися втрата прибутку через втрату продажу, оскільки споживачі звернуться до інших компаній.

Непонесені витрати, спричинені зовні виявленою екологічною невідповідністю (суспільні витрати) (unrealized external failure costs (societal costs), — це витрати, спричинені діяльністю фірми, але понесені та сплачені сторонами за межами фірми.

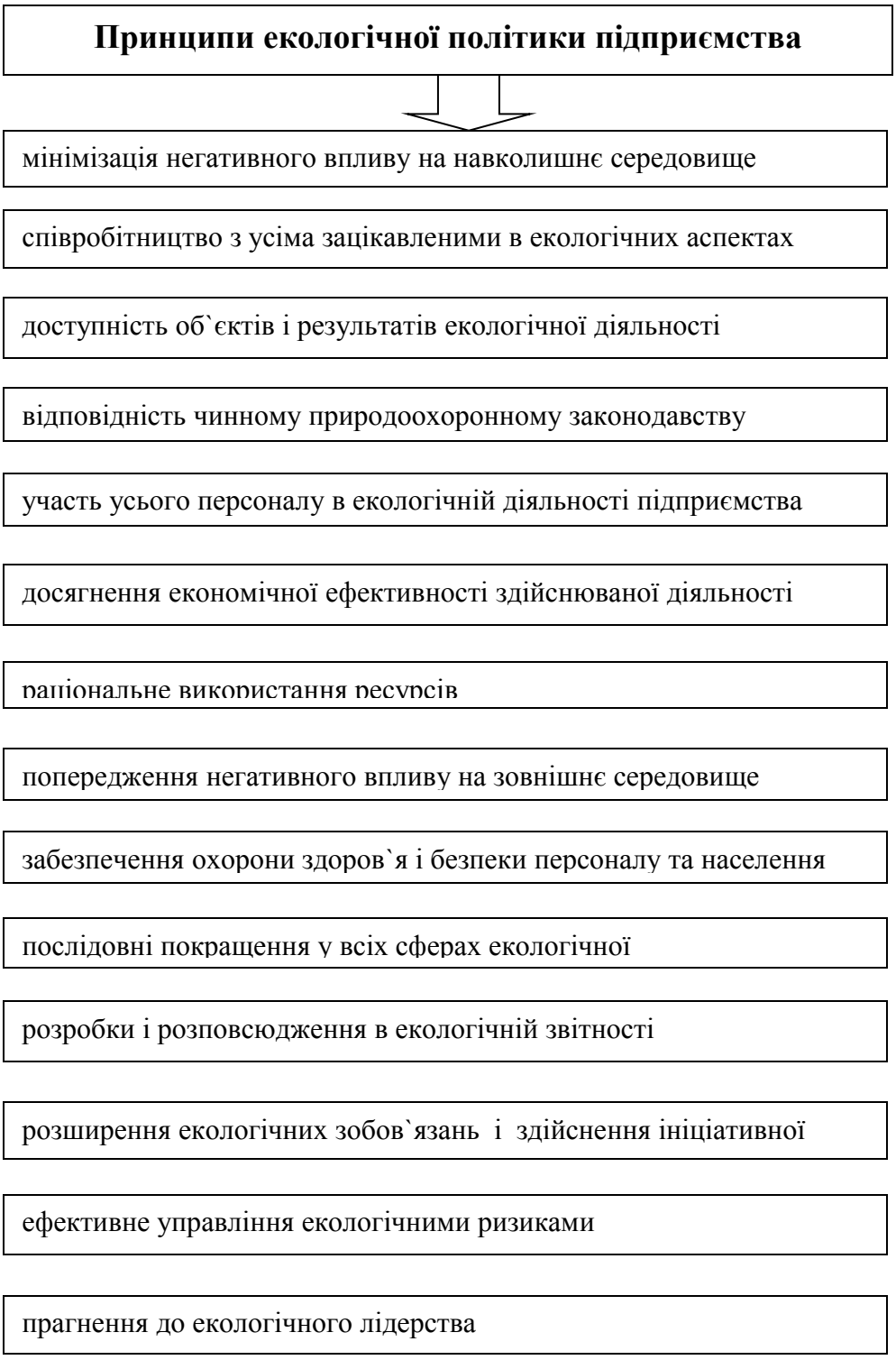

Рис. 2.1. Принципи екологічної політики підприємства

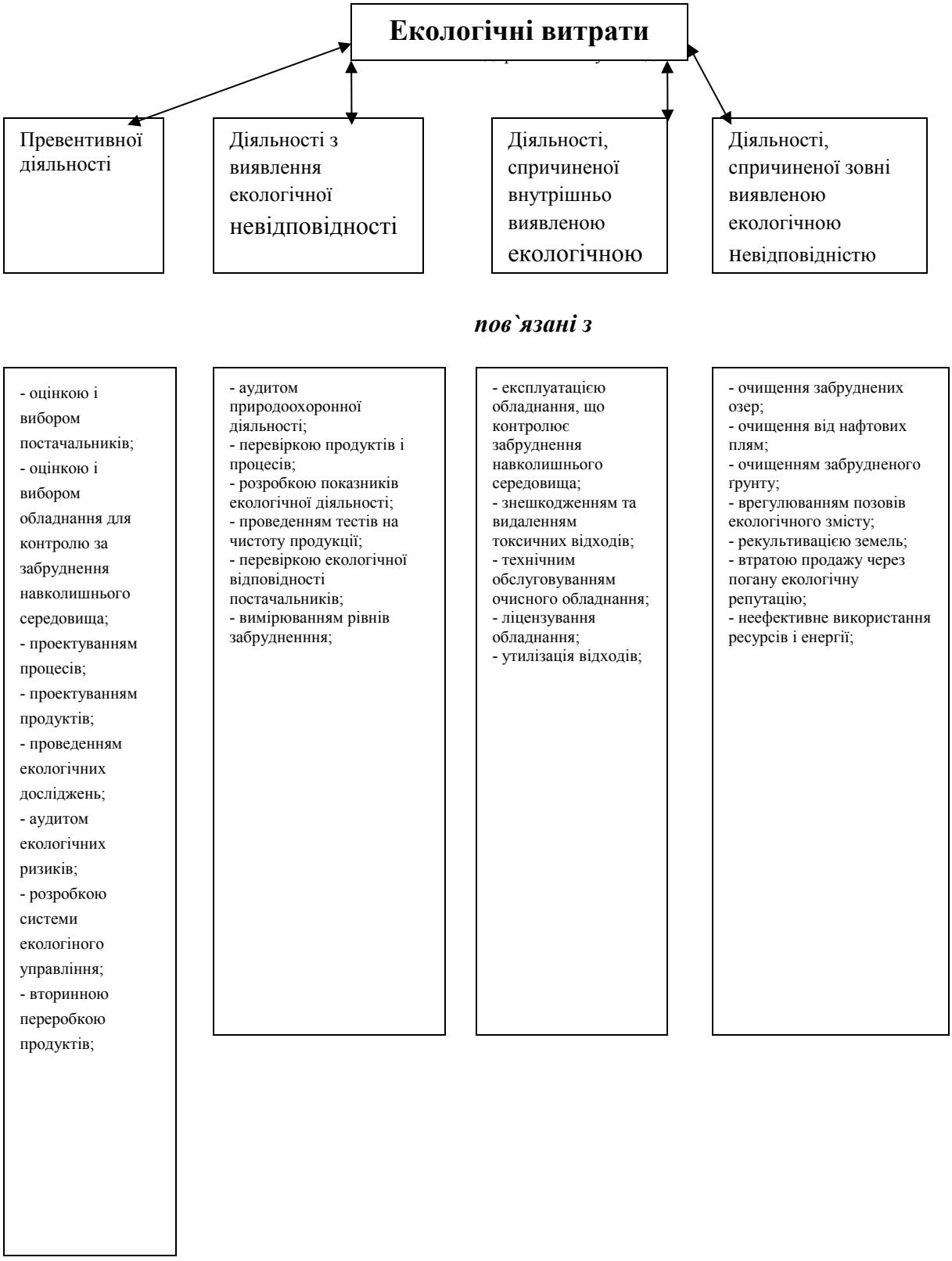

Рис. 2.2. Екологічні витрати за видами екологічної діяльності

Суспільні витрати можуть бути класифіковані як: (1) витрати, спричинені погіршенням стану довкілля; (2) витрати, спричинені негативним впливом на власність та добробут приватних осіб.

В обох випадках витрати несуть інші, а не фірма, хоча саме вона спричинила ці витрати. Приклади суспільних витрат: надання медичної допомоги при захворюваннях, спричинених забрудненим повітрям (особистий добробут); втрата озер як місць відпочинку, порушення екосистеми через утилізацію твердих відходів.

Соціальний захист – це система законодавчо закріплених організаційно-правових, соціально-економічних, морально-психологічних гарантій та заходів щодо захисту населення від соціальних ризиків і забезпечення безпечного та гідного рівня життя і створення умов для духовного розвитку, яка забезпечується такими соціальними інститутами, як держава, профспілки, союзи та асоціації підприємств, неприбуткові організації, об'єднання споживачів та окремими особами – правозахисниками.

Соціальний захист працівників базується на загальному визначенні соціального захисту працівників населення та має свої особливості. Соціальний захист працівників – це система заходів, направлених на забезпечення відтворення праці, стимулювання професійної діяльності та забезпечення безпечного та гідного рівня життя, створення умов для духовного розвитку, які носять як законодавчо закріплені гарантії, так і індивідуальні, які забезпечуються такими соціальними інститутами, як держава, профспілки, союзи та асоціації підприємств, неприбуткові організації та окремими особами – правозахисниками.

На підприємстві соціальний захист працівників є необхідною умовою його функціонування, проте основна (операційна) діяльність підприємства не передбачає соціального захисту працівників. Тому на законодавчому рівні цей обов'язок закріплений за підприємствами. Питання соціального захисту працівників урегульовані законами про соціальне та пенсійне страхування, Кодексом законів про працю, Податковим кодексом та іншими законодавчими актами України. Незалежно

від виду діяльності та форм власності кожний підприємець забезпечує своїм працівниках хоча б мінімальні соціальні гарантії. Однак підприємства надають своїм працівникам не лише стандарт соціальних послуг, гарантованих державою. Залежно від масштабності та прибутковості діяльності підприємства пропонують додаткові соціальні пакети своїм працівникам, пов'язані з витрачанням коштів, які можна було б реінвестувати в діяльність для отримання прибутку.

Але слід ураховувати, що для підприємств соціальний захист є механізмом мотивування праці, який дозволяє задовольнити також фізіологічні, екзистенціальні та соціальні потреби. Забезпечення гідного соціального захисту працівників може дозволити скоротити основні витрати на персонал (зарплатні) та забезпечити більш продуктивну працю.

Забезпечення соціального захисту працівників формує соціальні витрати підприємства. Соціальні витрати, безумовно, є особливою групою витрат, спрямованих на перспективу, оцінити ефективність яких дуже складно. Зазвичай, вони носять більш соціальний ефект, ніж економічний (рис. 2.2). Здійснення соціальних витрат пов'язано не лише із залученням коштів, а також з отриманням таких вигід:

- зниження плинності кадрів і залучення висококваліфікованого персоналу;
- збільшення продуктивності праці співпрацівників організації;
- підвищення довіри та лояльності інсайдерів та аутсайдерів;
- формування та розвиток продуктивних відносин із партнерами;
- збереження постійних та завоювання нових клієнтів;
- поліпшення загального іміджу компанії та її брендів.

Облікова політика підприємства включає сукупність принципів, методів і процедур, що використовуються підприємством для складання та подання фінансової звітності.

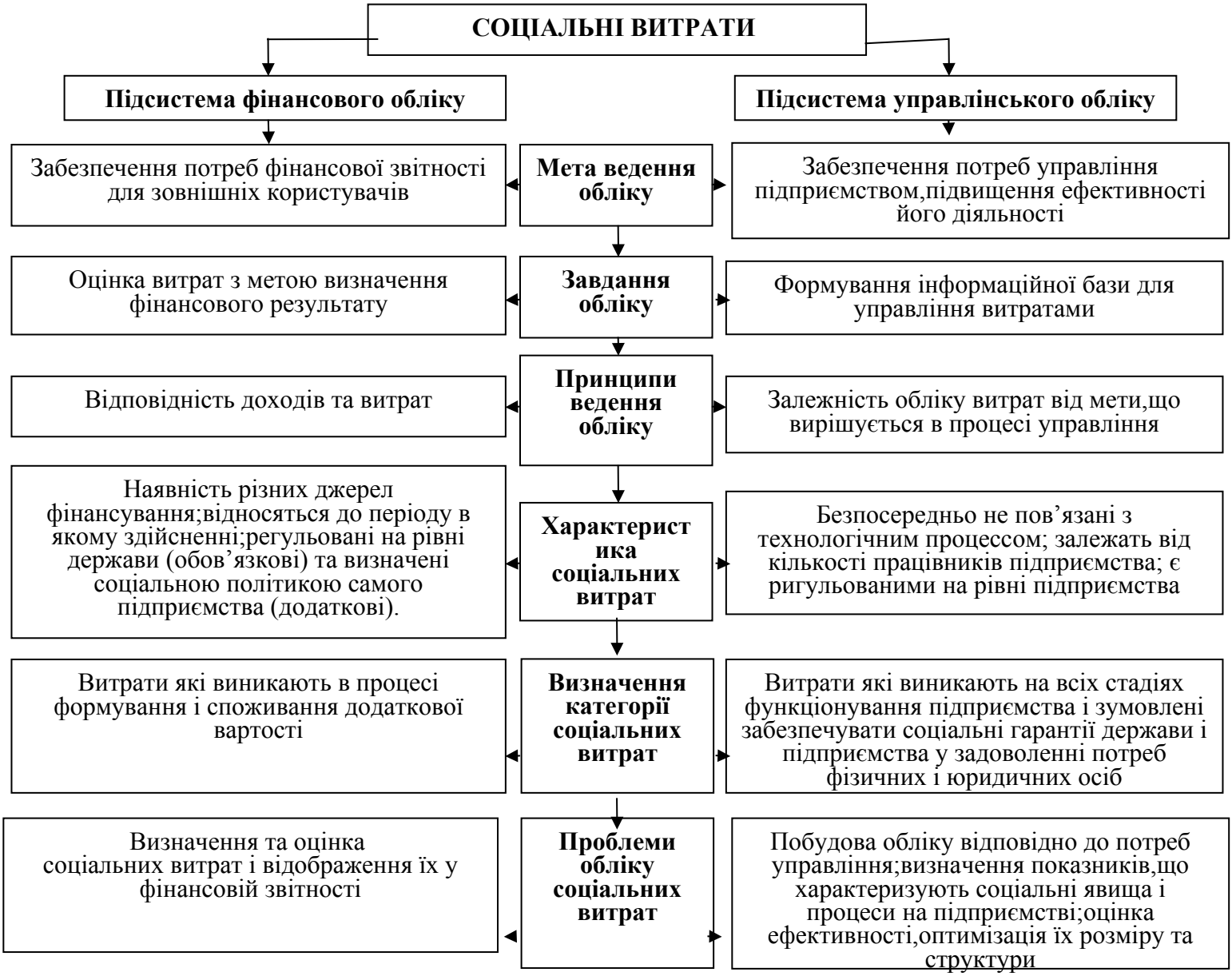

Рис. 2.2. Соціальні витрати підприємства за підсистемами обліку (*сформовано автором)*

Облікова політика підприємства повинна забезпечувати:

- повноту відображення в бухгалтерському обліку всіх фактів господарської діяльності;

- відображення, у бухгалтерському обліку фактів господарської діяльності виходячи не тільки з їх правової форми, а й з економічного змісту фактів і умов господарювання;

- тотожність даних аналітичного обліку оборотам і залишкам. За відповідними рахунками синтетичного обліку на перше число кожного місяця, а також показників бухгалтерської звітності даним синтетичного та аналітичного обліку;

- раціональне і економне ведення бухгалтерського обліку виходячи з умов господарської діяльності та величини підприємства.

Облікова політика відображається в наказі по підприємству або положенні. До наказу про облікову політику додають додатки: робочий план рахунків, графік документообігу, посадові інструкції, склад апарату бухгалтерії, склад апарату внутрішнього контролю, форми документів, не передбачені в установленому порядку, та ін.(додаток А).

Наказ про облікову політику - це документ внутрішнього користування, який підписують особи, що мають право першого та другого підпису (традиційно - керівник та головний бухгалтер або бухгалтер). При складанні наказу, крім факторів нормативно-правового характеру, необхідно також враховувати: юридичний статус підприємства (форма власності та організаційно-правова форма), галузеву специфіку підприємства, наявність кваліфікованих бухгалтерських кадрів та ін. Сам наказ має повно відображати особливості організації та ведення бухгалтерського обліку і складання звітності на підприємстві. Форма та зміст наказу на сьогодні не регламентуються.

Облікова політика визначається на основі положень (стандартів) бухгалтерського обліку та інших нормативно-правових актів з бухгалтерського обліку і фінансової звітності.

Наказ може містити такі розділи:

1. Нормативи та методичні принципи бухгалтерського обліку.
2. Техніка бухгалтерського обліку.
3. Організація бухгалтерського обліку.

У першому розділі наказу (розпорядження) відображаються: нормативна база, що регулює методологію, техніку та організацію ведення бухгалтерського обліку та

складання звітності (вказують перелік основних документів, якими необхідно керуватися); зміни облікової політики, межі істотності та операційного циклу, порядок оцінки необоротних активів, терміну функціонування, нарахування і відображення амортизації; порядок обліку та методи оцінки запасів і транспортно-заготівельних витрат; види створюваних резервів; визнання доходів і витрат, фінансових результатів та порядок розподілу прибутку.

У другому розділі наказу (розпорядження) затверджують робочий план рахунків, форми обліку на підприємстві, графік (план) документообороту, порядок ведення аналітичного обліку, форми бухгалтерських документів (якщо немає стандартних), організацію та порядок проведення інвентаризації, організацію управлінського обліку і контролю (внутрішнього аудиту), перелік та порядок складання і подання оперативної, бухгалтерської (фінансової) та статистичної звітності, стан та розвиток комп'ютеризації облікових робіт, затверджуються форми бюджетів, терміни їх скадання.

У третьому розділі, пов'язаному з організацією бухгалтерського обліку, визначають організаційну структуру бухгалтерської служби (апарату бухгалтерії); встановлюють відповідальність за організацію обліку на підприємстві, порядок призначення та звільнення головного бухгалтера, працівників апарату бухгалтерії; взаємовідносини центральної бухгалтерії з обліковим апаратом структурних підрозділів; визначають напрями соціального розвитку апарату бухгалтерії.

Формування соціальних витрат підприємства відбувається у процесі реалізації соціального захисту працівників, участі в соціальному партнерстві, веденні соціально відповідального бізнесу. Переліку витрат, які належать до соціальних, в українському законодавстві не існує, так само як і однозначного визначення поняття «соціальні витрати».

Різні автори та джерела наводять різні визначення соціальних витрат. А. А. Мілютіна дає таке визначення цього поняття: «Соціальні витрати – економічні ресурси, які спрямовані на забезпечення державних соціальних гарантій,

передбачених чинним законодавством, задоволення потреб персоналу підприємства, запобігання несприятливого впливу на нього зовнішнього і внутрішнього середовища, фінансування системи державного соціального захисту та благодійність», згідно з яким до соціальних витрат варто включати також обов'язкові нарахування на заробітну плату, а також обумовлюється часткова примусовість цієї категорії витрат. Проте причиною виникнення соціальних витрат є добровільне бажання компанії покращити стан її оточення (суспільства, держави, ринку праці), покращити рівень співпраці з державою та суспільством, що не можливо в наказовому порядку.

На думку зарубіжних вчених, соціальні витрати – це витрати, необхідні для фізичного формування, розвитку й забезпечення стабільного рівня життя людини, а саме витрати на підтримання здоров'я, здобуття загальної та спеціальної освіти, витрати на пенсійне забезпечення, дотримання умов праці тощо. Вітчизняні вчені, зокрема В. Пархоменко та В. Сопко, до соціальних витрат відносять відрахування на соціальне страхування та витрати на створення й утримання соціальної інфраструктури підприємства.

Податковий кодекс України дає загальне визначення витрат: витрати – це сума будь-яких витрат платника податку у грошовій, матеріальній або нематеріальній формах, здійснюваних для провадження господарської діяльності платника податку, в результаті яких відбувається зменшення економічних вигід у вигляді вибуття активів або збільшення зобов'язань, унаслідок чого відбувається зменшення власного капіталу (крім змін капіталу за рахунок його вилучення або розподілу власником).

На думку Т. Стрибулевич, соціальні витрати – це виражені у грошовій формі економічні ресурси, які спрямовані на забезпечення державних соціальних гарантій, передбачених чинним законодавством, задоволення потреб персоналу підприємства, запобігання несприятливого впливу на нього внутрішнього та зовнішнього середовища й фінансування системи державного соціального забезпечення.

Відповідно до П(С)БО 16 «Витрати» до соціальних витрат відносяться витрати на: оплату праці, соціальне забезпечення, страхування, удосконалення умов праці та охорону, соціально-культурні, побутові, культурні та оздоровчі послуги, на благодійницьку діяльність тощо.

Для організації бухгалтерського обліку витрат, пов'язаних з діяльністю у сфері соціальної відповідальності, насамперед необхідно визначитись з класифікацією витрат, які з нею пов'язані. Слід зазначити, що досліджень із класифікації соціальних витрат проводиться недостатньо, а тому пропонується їх класифікація за різними ознаками (Додаток А).

У складі облікової політики підприємства чітко визначається склад та номенклатура соціальних витрат. Управління соціальною відповідальністю підприємства полягає у реалізації функцій менеджменту, які спрямовані на реалізацію інтересі зацікавлених сторін, беручи на себе відповідальність за вплив їхньої діяльності на підвищення ефективності господарювання та забезпечення стійкого збалансованого розвитку. Система управління соціальною відповідальністю на підприємствах включає такі складові:

1.Організаційно-управлінське забезпечення:

- наявність на підприємстві спеціального підрозділу з корпоративної соціальної відповідальності;
- наявність менеджера з соціальної відповідальності;
- щорічний випуск соціального звіту;
- соціальний аудит;
- наявність кодексів ділової етики;
- учать у міжнародних ініціативах з корпоративної соціальної відповідальності;
- приєднання до глобального договору ООН.

2. Управління персоналом:

- висока корпоративна культура;
- ефективна організація оплати праці;

- навчання та розвиток персоналу;

- наявність на підприємстві компенсаційного пакету;

- соціальний захист працівників;

- розвинена соціальна інфраструктура.

3. Охорона праці та здоров'я:

- навчання співробітників з питань охорони праці та промислової безпеки;

- соціальні програми з охорони праці та промислової безпеки.

4. Природоохоронна діяльність і ресурсозбереження:

- екологічний моніторинг результатів виробничої діяльності;

- програми з охорони навколишнього середовища та ресурсозбереження;

- участь у міжнародних екологічних ініціативах;

- застосування міжнародних екологічних стандартів якості продукції.

5. Соціальні інвестиції в розвиток місцевого співтовариства за напрямами:

- об'єкти соціальної інфраструктури території присутності;

- охорона здоров'я;

- культура і мистецтво;

- спорт;

- участь у партнерських проектах із державними та місцевими органами влади, громадськими організаціями та іншими підприємствами;

благодійна допомога (малозабезпеченим і багатодітним сім'ям, інвалідам, ветеранам і людям з обмеженими можливостями, дитячим будинкам та інтернатам).

Враховуючи зазначене соціальні витрати підприємства класифікуються за наступними статтями:

– витрати на оплату праці;

– відрахування на соціальні зазоди;

– витрати на охорону здоровя;

– витрати на навчання та підвищення кваліфікації персоналу;

– витрати на мотивацію праці та матеріальне стимулювання працівн ків;

– витрати на захист здоровя працівників;

– витрати на покращення умов праці;

– витрати на підтримку соціально-незахищених працівників та верств населення;

– витрати на здійснення соціально-культурних заходів;

– корпоративні витрати;

– екологічні витрати;

– витрати на безпеку та етичне ставлення споживачів;

– витрати на здійснення благодійної діяльності;

– витрати на утримання і підтримку обєктів соціальної сфери.

Соціальний захист працівників – необхідна умова функціонування соціально розвинутої держави. Кожен соціальний інститут несе відповідальність за реалізацію соціального захисту працівників залежно від обраної соціальної політики держави. Саме на підприємствах реалізуються соціальні права і гарантії, передбачені державою. Існує три основні причини участі суб'єктів господарювання в соціальному захисті, перша – законодавчо закріплений характер забезпечення мінімальних соціальних гарантій, передбачених державою; друга –забезпечення соціального захисту працівників на гідному рівні є способом мотивування працівників, третя – необхідність ведення соціально відповідального бізнесу, який є потребою в умовах жорсткої конкуренції, а соціальний захист – його основною складовою.

У результаті реалізації соціального захисту працівників, участі у соціальному партнерстві та веденні соціально відповідального бізнесу формуються соціальні витрати. Вони спрямовані на забезпечення законодавчо закріпленого соціального мінімуму, додаткових соціальних гарантій праці, соціально-культурного розвитку людини та соціально-економічного розвитку суспільства.

Обліковою політикою підприємства передбачається створення та порядок використання забезпечень витрат і платежів щодо соціальних заходів на:

– оплату відпусток працівникам;

– додаткове пенсійне забезпечення працівників;

– виконання гарантійних зобовязань;

– на охорону праці;

– на охорону довкілля та екологічну безпеку;

– на медичне і соціальне страхування.

Крім зазначеного, на підставі установчих документів підприємства облікова політику визначає видита порядок створення і використання додаткового капіталу підприємств, що формується за рахунок чистого прибутку підприємства (фонди підвищення кваліфікації працівників; соціального захисту працівників, матеріального стимулювання; усунення шкідливого впливу виробництва на зовнішнє середовище; екологічної безпеки; соціально-культурного розвитку).

Правильний бухгалтерський облік, контроль та управління такими витратами може суттєво поліпшити діяльність підприємства й підвищити його репутацію на внутрішньому та зовнішньому ринках.

У складі облікової політики підприємства визначається також структура, порядок розробки, затвердження і складання операційних бюджетів підприємства щодо соціальних витрат:

– бюджет витрат на корпоративну культуру;

– бюджет витрат на мотивацію персоналу;

– бюджет витрат на навчання та підвищення кваліфікації кадрів;

– бюджет витрат на охорону здоровя працівників;

– бюджет витрат на охорону праці;

– бюджет екологічних витрат;

– бюджет витрат на утримання та підтримку обєктів соціальної сфери;

– бюджет витрат благодійної діяльності підприємства.

У складі соціальних витрат ТОВ "Голден Грейн і Компанія"здійснює витрати на соціальні заходи у вигляді єдиного соціального внеску на загальнообов’язкове

страхування та окремі випадки витрат на мотивацію працівників у вигляді премій і заохочень, а також витрати на навчання і підвищення кваліфікації працівників.

Отже, соціальні витрати в багатьох випадках сприяють підвищенню ефективності роботи компанії, створенню її іміджу, що формує її додаткову вартість, підвищуючи прибутки компанії, та покращує очікування і впевненість інвесторів у цій компанії. Тому, зважаючи на широкий спектр соціальних витрат та їх вплив на результати діяльності підприємства, їх потрібно виокремлювати в обліку, аналізувати результативність та ефективність, а також організувати належний контроль за їх здійсненням.

2.3. Екологічний облік як система інформаційного забезпечення прийняття рішень

Екологічний облік має знайти своє відображення в загальній системі бухгалтерського обліку, тільки у цьому випадку він стане ефективним інструментом виконання умов еколого-економічної політики держави.

Бухгалтерський облік екологічної діяльності – це підсистема бухгалтерського обліку, яка формує та передає користувачам інформацію про господарські операції, пов’язані з використанням природного середовища та впливом господарської діяльності на його стан

Екологічний облік повинен діяти як цілісна система, що включає такі складники: фінансовий облік; управлінський облік та звітність за екологічними показниками; внутрішній контроль; екологічний аудит.

Фінансовий облік являє собою стандартизовану облікову інформацію, що включає екологічні аспекти в узагальненому вигляді. Сьогодні в Україні немає спеціального стандарту з бухгалтерського обліку, який би регулював облік екологічних витрат. Подібного документа немає і в міжнародній практиці, що створює суттєві труднощі при підготовці необхідної інформації з екологічних витрат для зовнішніх і внутрішніх користувачів.

Фінансовий облік має особливість відображати поточне здійснення господарських процесів, тобто він не виокремлює екологічну інформацію, а тому однозначно визначити ефективність діяльності підприємства і його екологічних показників досить проблематично, оскільки вся наявна інформація знаходить своє відображення в загальних економічних показниках діяльності. В таких умовах проблемно використовувати різні форми впливу на навколишнє середовище, тому що неможливо оцінити повноту та ефективність природоохоронної діяльності.

Це призводить до:

- узагальнених трактувань окремих категорій, що не відображає специфіки екологічної діяльності;

- відсутності науково обґрунтованої класифікації витрат на раціональне природокористування та охорону навколишнього середовища, що призновить до відсутності відокремленого відображення витрат на екологічну діяльність підприємства і її результативність, а отже, знижує якість і цінність облікової інформації для внутрішніх і зовнішніх користувачів.

Поточні екологічні витрати здебільшого відображаються у складі виробничих витрат та входять до собівартості продукту, що виготовляється. Відповідно вони акумулюються на рахунку 23 «Виробництво». При цьому витрати на використання пристосувань екологічного характеру, що безпосередньо вбудовані в технологічний процес необхідно враховувати на підставі експертних оцінок. Витрати, що капіталізуються, включаються до складу виробничих витрат за допомогою амортизаційних відрахувань.

Частина екологічних витрат включається до складу інших операційних витрат:

- 949 «Інші витрати операційної діяльності» з можливістю відкриття аналітичних рахунків першого та другого порядку (9491 «Інші операційні витрати екологічної діяльності» 94911 «Витрати на запобігання забрудненню атмосферного повітря»).

- 941 «Витрати на дослідження і розробки» з можливістю відкриття аналітичних рахунків першого та другого порядку (9411 «Витрати на дослідження і розробки екологобезпечних технологій» 94111 «Витрати на проведення науково-дослідних робіт в галузі охорони атмосферного повітря»).

Для вдосконалення ведення бухгалтерського обліку капітальних інвестицій, пов'язаних з екологічною діяльністю, необхідно до існуючого субрахунку 151 "Капітальне будівництво" відкрити аналітичні рахунки залежно від напряму діяльності і характеру витрат.

Облік фінансових витрат, що виникають унаслідок обслуговування отриманих кредитів для здійснення екологічної діяльності необхідно вести на рахунку 95 «Фінансові витрати» з можливістю відкриття аналітичних рахунків першого та другого порядку (9511 " Відсотки за кредит на охорону атмосферного повітря", 9512 "Відсотки за кредит на запобігання змінам клімату", 9521 "Інші фінансові витрати на охорону атмосферного повітря", 9522 "Інші фінансові витрати на запобігання змінам клімату").

З метою забезпечення належного контролю за коштами, спрямованими для фінансування екологічної діяльності необхідно вести на рахунку 48 «Цільове фінансування і цільові надходження» з можливістю відкриття аналітичних рахунків першого та другого порядку (481 "Цільове фінансування екологічної діяльності", 4811 "Цільове фінансування операцій з атмосферним повітрям")

Окремі екологічні витрати покриваються за рахунок прибутку підприємства та обліковуються на рахунку 97 «Інші витрати».

За необхідності можна створити резерв для можливості більш точного відображення екологічних витрат та впливу їх на фінансовий результат від діяльності суб'єкта господарювання. За таких умов буде задіюватися рахунок 47 "Забезпечення майбутніх витрат і платежів", зокрема рахунок 478 "Забезпечення відновлення земельних ділянок".

Для *обліку доходів* від здійснення екологічної діяльності застосовуються рахунки 7 класу плану рахунків бухгалтерського обліку. Екологічні доходи виникають від впровадження інноваційних маловідходних, безвідходних екологічних виробництв (економію сировини та матеріалів можна визначати на підставі даних внутрішнього аналізу), виробництва екологічно чистої продукції (виокремлюється в сумі виручки від реалізації в межах аналітичних рахунків відкритих до синтетичного 70 “Доходи від реалізації”) та надходження у вигляді економічного стимулювання (аналітичний рахунок до синтетичного 719 “Інші доходи від операційної діяльності”).

Проблема організації та ведення обліку екологічних зобов'язань пов’язана здебільшого з високим ступенем їхньої невизначеності. Вона обумовлюється комплексом таких факторів, як технічна й організаційна складність природовідновлюваних заходів, їх довгостроковий характер.

В бухгалтерській практиці екологічні зобов’язання, це насамперед реальна заборгованість підприємств, яка виникла у зв’язку з порушення екологічних норм і завдання екологічних збитків, погашення яких викликатиме зменшення економічної вигоди у вигляді відтоку ресурсів, щоб задовольнити претензії іншої сторони. Такі зобов’язані представлені насамперед екологічним податком, екологічними штрафами, внесками у різноманітні екологічні фонди (рис. 2.3). Також зобов’язання щодо виконання норм і екологічних стандартів, які визначають поточну господарську діяльність підприємства у зв’язку з його минулою діяльністю (зобов’язання з ліквідації звалищ, захоронень, забруднення територій, консервації і демонтажу об’єктів, рекультивації земель).

Екологічний управлінський облік може бути визначений як збір, аналіз та використання фінансової та нефінансової інформації з метою оптимізації екологічної та економічної діяльності компанії і забезпечення стійкості бізнесу. На основі такої інформації керівники можуть управляти процесами, а працівники усвідомлювати фактичні та потенційні економічні наслідки екологічних аспектів (рис. 2.4).

Інформація, що надається екологічним управлінським обліком, може бути використана для будь-якого типу управлінської діяльності в рамках організації, але особливо вона корисна там, де є певний екологічний компонент. Хоча впровадження екологічного управлінського обліку коливається від простих коригувань у вже

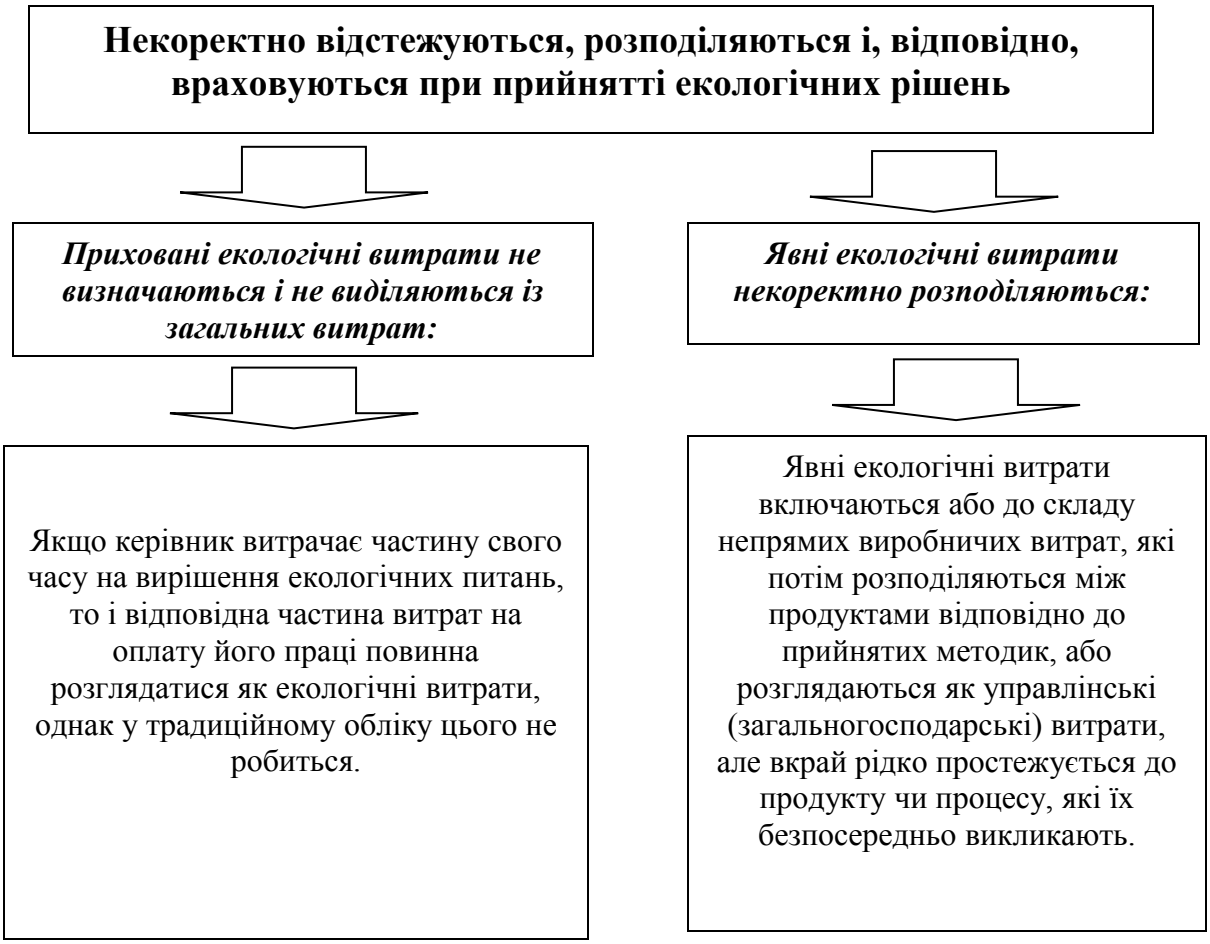

Рис. 2.4. Проблемні аспекти обліку екологічних витрат *(сформовано автором)*

існуючих облікових системах до комплексних методів, воно в будь-якому випадку припускає наявність на підприємстві системи екологічного управління.

Систематичне використання принципів екологічного управлінського обліку допомагає в ідентифікації екологічних витрат, прихованих у традиційному обліку, у більш точному співвіднесенні екологічних витрат з продуктами, у визначенні доходів (наприклад, від зекономленої енергії при використанні енергоощадного обладнання),

у прийнятті рішень з інвестицій в природоохоронні заходи, у використанні нефінансової інформації, пов'язаної з навколишнім середовищем. Екологічний управлінський облік формує основу для досягнення цілей організації. Якщо мета полягає в зниженні відходів виробничої сировини на певний відсоток, то система управлінського обліку надасть інформацію за цільовими показниками, фактичними результатами й порівняє їх.

Екологічний управлінський облік створює зворотний зв'язок і діє як механізм контролю, забезпечуючи підзвітність і відповідальність персоналу. Коли виявляється розбіжність між метою і фактично досягнутим рівнем, управлінський облік дозволяє скласти докладну звітність за відхиленнями, щоб співробітники, відповідальні за ці відхилення, могли зробити відповідні дії.

Сучасний інтегрований підхід до екологічних проблем характеризується як зворотний. Екологічно спрямовані зміни виробничого процесу, як правило, здійснюються шляхом зниження споживання матеріалів та енергії на одиницю продукції і супроводжуються економією на витратах, що, у свою чергу, крім економії дозволяє бути більш конкурентоспроможним на екологічно чутливих ринках.

Дані про екологічні витрати, що є складником собівартості виробленої продукції є цінною управлінською інформацією. Наприклад, можна з’ясувати, що виробництво якогось певного продукту спричиняє більшу кількість токсичних відходів, ніж випуск інших. Наявність такої інформації може привести до проектування альтернативних, більш екологічних продуктів та пов’язаних з ними процесів. При правильному віднесенні екологічних витрат продукт може виявитися нерентабельним. Якщо він нерентабельний, то його вилучають з метою поліпшення екологічної діяльності та підвищення економічної ефективності.

Нині існує низка проблем із відображенням екологічних витрат в системі управлінського обліку.

Керівництву підприємства необхідно виявляти і розподіляти природоохоронні витрати таким чином, щоб продукція була правильно оціненою і інвестиційні рішення базувалися на реальних витратах і вигодах.

Водночас, основними базами розподілу непрямих виробничих витрат використовують кількісні показники – машино-години і людино-години, або вартісні показники, такі як прямі витрати на оплату праці і вартість основних матеріалів. Хоча такі бази відносно прості і доступні для використання, їх застосування часто призводить до помилкової оцінки екологічних витрат, що включаються в собівартість продукції. Якщо для одних витрат, наприклад, на електроенергію, машино-години є цілком прийнятною базою розподілу, то для інших – таких як, наприклад, витрати на знищення небезпечних відходів – ні.

Без виділення екологічних витрат із загальної суми виробничих витрат не буде сформована справедлива собівартість конкретних продуктів і, отже, встановлена справедлива ціна. Ця проблема може бути вирішена за допомогою функціонального методу обліку витрат (activity based costing).

Витрати, визначені за цим методом, – це загальна сума витрат за видами діяльності (бізнес-процесами, операціями), які понесені при виробництві і продажу продукції. Використовувані при цьому показники у функціональному методі обліку витрат називаються носіями витрат (cost drivers). Вони включають носії ресурсів (resource drivers), які вимірюють спожиті ресурси, і носії видів діяльності (activity drivers), які вимірюють спожиті види діяльності. Число носіїв витрат варіюється залежно від ситуації. Кожен носій витрат вимірює певний складник продукту, причому вимірювання цих характеристик може бути досить дорогим процесом. Ступінь точності і витрати на процес обробки інформації у функціональному методі тісно взаємопов'язані.

Окрім адекватного виокремлення з загальної сукупності екологічних витрат та їх адекватного розподілу й віднесення на продукти суб’єкта господарювання, важливим аспектом для прийняття екологічних рішень є інформація щодо

екологічних наслідків від виробництва та реалізації продуктів компанії протягом їх життєвого циклу та *пошук можливостей екологічного удосконалення*.

Отже, концепція життєвого циклу об’єднує інтереси постачальників, виробників, споживачів. І як внутрішні, так і зовнішні зв’язки визнаються важливими при оцінці екологічних наслідків, спричинених різними продуктами.

Для того, щоб прийняти адекватне екологічне рішення, необхідно провести:

- аналіз ресурсів (Inventory analysis), який визначає типи і кількість необхідних матеріальних і енергетичних ресурсів, спричинене ними забруднення довкілля твердими, рідкими і газоподібними відходами (охоплює життєвий цикл продукції);

- аналіз впливів (Impact analysis), який оцінює вплив на довкілля за даними, отриманими під час аналізу ресурсів;

- аналіз удосконалень (Improvement analysis), який проводиться з метою зменшити негативні впливи на довкілля, що був виявлений на перших двох етапах.

Отже, застосування елементів управлінського обліку для прийняття екологічних рішень дозволить значно покращити екологічну результативність діяльності суб’єкта господарювання.

Екологізація облікової інформації дозволяє вирішити ряд актуальних проблем, серед яких визначати екологічну ефективність діяльності підприємства, комплексно з інформаційної точки зору моделювати природоохоронну діяльність економічного суб'єкта, надавати інформацію про економічну та екологічну діяльність підприємства, генерувати екологічну інформацію фінансового і нефінансового характеру.

2.4. Соціальний облік та нормативно-правове регулювання витрат згідно податкового законодавства України

Переважну частину соціальних витрат ТОВ "Голден Грейн і Компанія" становлять витрати на державне загальнообов’язкове соціальне страхування працівників. В результаті здійснення відрахувань з соціального та майнового

страхування у системі бухгалтерського обліку визнаються та відображаються зобов”язання.

Порядок формування та узагальнення в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності інформації про зобов”язання підприємств, організацій та інших юридичних особів незалежно від форм власності та галузей діяльності (крім бюджетних установ) регламентується Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку №11 “Зобов”язання”, затвердженого Наказом Міністерства фінансів України від 31 січня 2000 року, №20.

Зобов”язання - заборгованість підприємства, яка виникла внаслідок минулих подій і погашення якої у майбутньому, як очікується, призведе до зменшення ресурсів підприємства, що втілюють у собі економічні вигоди.

Відповідно до Положення (стандарту) бухгалтерського обліку №11 “Зобов”язання” сукупність зобов”язань підприємства поділяється на: довгострокові; поточні; забезпечення; непередбачені; доходи майбутніх періодів.

Довгострокові зобов”язання - кредиторська заборгованість, термін погашення якої не очікується протягом року або звичайного операційного циклу (довгострокові кредити банків, інші довгострокові фінансові зобов”язання, відстрочені податкові зобов”язання).

Поточні зобов”язання - зобов”язання підприємства, що будуть погашені протягом операційного циклу підприємства або повинні бути погашені протягом 12 місяців з дати балансу (кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги; короткострокові векселі видані, короткострокові кредити банків, поточна заборгованість за довгостроковими зобов”язаннями, поточна заборгованість за розрахунками з отриманих авансів, з бюджетом, з оплати праці, зі страхування, з учасниками та з внутрішніх розрахунків).

Забезпечення - зобов”язання з невизначеними сумою або часом погашення на дату балансу.

Непередбачене зобов”язання:

- зобов”язання, що може виникнути внаслідок минулих подій та існування якого буде підтверджено лише тоді, коли відбудеться або не відбудеться одна чи більше невизначених майбутніх подій, над якими підприємство не має повного контролю; або

- теперішнє зобов”язання, що виникає внаслідок минулих подій, але не визнається оскільки малоймовірно, що для врегулювання зобов”язання потрібно буде використати ресурси, які втілюють в собі економічні вигоди, або оскільки суму зобов”язання не можна достовірно визначити.

Доходи майбутніх періодів – доходи, що одежані підприємством у звітному періоді, але відносяться до його діяльності у майбутньому та будуть враховуватись при визначенні фінансових результатів діяльності у тих періодах, до яких вони відносяться.

Для узагальнення інформації про розрахунки підприємств за єдиним соціальним внеском призначено балансовий рахунок 65 “Розрахунки зі страхування”.

По кредиту рахунку 65 “Розрахунки зі страхувння” відображаються нараховані суми відрахувань за різними видами соціального та майнового страхування, а по дебету – погашення поточних зобов’язань.

З 01.01.2011р. до 01.10.2013 р. обов’язки щодо збору та використання єдиного соціального внеску було покладено на Пенсійний фонд України.

Для обліку розрахунків підприємства з ДПС та Пенсійним фондом за за єдиним внеском на загальнообов’язкове державне соціальне страхування призначений субрахунок - 651 “Розрахунки за пенсіним забезпеченням” або 642 “Розрахунки за зборами і платежами”.

Порядок відображення в бухгалтерському працівників ТОВ "Голден Грейн і Компанія" розрахунків за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням наведено у таблиці 2.1.

Починаючи з 01.10.2013 р. обов'язки щодо збору, використання та контролю за правильністю нарахування і сплати єдиного соціального внеску покладено на ДФС України.

Таблиця 2.1.

Бухгалтерський облік розрахунків за єдиним внеском на загальнообов'язкове державне соціальне страхування*

№	Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків	
		Дебет	Кредит
1	2	3	4
1	Здійснення відрахувань за єдиним внеском на загальнообов'язкове державне соціальне страхування від зарплати виробничого персоналу	23 "Виробництво"	651 "Розрахунки за пенсіним забезпеченням", 642 "Розрахунки за зборами і платежами"
2	Здійснення відрахувань за єдиним внеском на загальнообов'язкове державне соціальне страхування від зарплати загальновиробничого персоналу	91 "Загально виробничі витрати"	651 "Розрахунки за пенсіним забезпеченням", 642 "Розрахунки за зборами і платежами"
3	Здійснення відрахувань за єдиним внеском на загальнообов'язкове державне соціальне страхування від зарплати адміністративного персоналу	92 "Адміністративні витрати"	651 "Розрахунки за пенсіним забезпеченням", 642 "Розрахунки за зборами і платежами"
4	Здійснення відрахувань за єдиним внеском на загальнообов'язкове державне соціальне страхування від зарплати персоналу, що виконує функції збуту	93 "Витрати на збут"	651 "Розрахунки за пенсіним забезпеченням", 642 "Розрахунки за зборами і платежами"
5	Здійснення відрахувань за єдиним внеском на загальнообов'язкове державне соціальне страхування від зарплати персоналу іншої операційної діяльності підприємства	949 "Інші операцій витрати"	651 "Розрахунки за пенсіним забезпеченням", 642 "Розрахунки за зборами і платежами"

Продовження табл.. 2.1

1	2	3	4
6	Нарахування допомоги від	23 «Виробництво»,	661 "Розрахунки із

	тимчасової втрати працездатності за перших п’ять днід непрацездатності	91 «Загально виробничі витрати», 92 «Адміністративні витрати», 93 «Витрати на збут», 94 «Інші операційні витрати»	нарахованої заробітної плати”
7	Нарахування допомоги від тимчасової втрати працездатності починаючи з шостого дня непрацездатності	378 «Розрахунки за допомогою від тимчасової втрати працездатності»	661 “Розрахунки із нарахованої заробітної плати”
8	Одержання на рахунок в банку суму допомоги від тимчасової втрати працездатності для виплати працівникам	313 «Інші рахунки в банку в національній валюті»	378 «Розрахунки за допомогою від тимчасової втрати працездатності»
9	Утримано із зарплати за єдиним внеском на загальнообов’язкове державне соціальне страхування	661 «Розрахунки за нарахованою зарплатою»	651 “Розрахунки за пенсіним забезпеченням”, 642 “Розрахунки за зборами і платежами”
10	Погашення заборгованості перед пенсійним фондом за єдиним внеском на загальнообов’язкове державне соціальне страхування шляхом перерахування коштів з каси або поточного рахунку	651 “Розрахунки за пенсіним забезпеченням”, 642 “Розрахунки за зборами і платежами”	301 “Готівка в національній валюті”, 311 “Поточний рахунок в національній валюті”

**Примітка.* Таблиця складена на підставі Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, зобов’язань, капіталу та господарських операцій підприємств і організацій України

Для підприємств, які використовують для обліку витрат клас 8 Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, зобов’язань і капіталу підприємств і організацій «Витрати за економічними елементами» для обліку відрахувань за єдиним соціальним внеском використовується рахунок 82 «Відрахування на соціальні заходи (табл.. 2.2).

Порядок відображення на рахунках бухгалтерського обліку розрахунків зі страхування регламентовано Планом рахунків бухгалтерського обліку та Інструкцією про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку, затвердженою наказом міністерства фінансів України № 129 від 30.11.1999 р.

Таблиця 2.2.

Бухгалтерський облік розрахунків за єдиним внеском на загальнообов'язкове державне соціальне страхування з використанм класу 8 «Витрати за елементами» Плану рахунків бухгалтерського обліку*

№	Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків	
		Дебет	Кредит
1	2	3	4
1	Здійснення відрахувань за єдиним внеском на загальнообов'язкове державне соціальне страхування від зарплати персоналу	82 «Відрахування на соціальні заходи»	642 "Розрахунки за зборами і платежами", 65 «Розрахунки за страхуваннм»
2	Списання витрат на відрахування на соціальні заходи за функціональним призначенням витрат	23 «Виробництво», 91 «Загально виробничі витрати», 92 «Адміністративні витрати», 93 «Витрати на збут», 94 «Інші операційні витрати»	82 «Відрахування на соціальні заходи»
3	Погашення заборгованості перед пенсійним фондом за єдиним внеском на загальнообов'язкове державне соціальне страхування шляхом перерахування коштів з каси або поточного рахунку	642 "Розрахунки за зборами і платежами", 65 «Розрахунки за страхуванням»	301 "Готівка в національній валюті", 311 "Поточний рахунок в національній валюті"

**Примітка.* Таблиця складена на підставі Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, зобов'язань, капіталу та господарських операцій підприємств і організацій України

З 01.01.2016 р. встановлено єдину ставку відрахувань з а єдиним соціальним внеском для всіх підприємств в Україні – 22% та відмінено утриманя єдиного соціального внеску із зарплати працівників.

Згідно Закону України Закон України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 8 липня 2010 р. № 2464-VI ТОВ "Голден Грейн і Компанія"відповідно до обраного загального режиму оподаткування, як роботодавець відноситься до 20-го класу професійного ризику та є платником відрахувань на соціальні заходи за єдиним внеском на загальнообов'язкове державне соціальне страхування за ставкою 22%. Для відрахувань від фонду оплати праці інвалідів застосовується ставка – 8,41%.

Із загального переліку можливих витрат підприємства за рахунок страхових внесків працівників ТОВ "Голден Грейн і Компанія"протягом періоду, за матеріалами

якого виконана дипломна робота, не було здіснено виплати допомоги з тимчасової втрати працездатності, порядок нарахування та виплати якої регламентовано Постановою КМУ від 22.02.2006р. №193 та Порядком обчислення середньої заробітної плати (доходу) для розрахунку виплат за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням, затвердженим Постановою КМУ від 26.09.2001р. №1266. (з наступними змінами)(додатки Б –Д).

З метою удосконалення управління підпримством необхідно використовувувати нові методи управління та сучасні технічні засоби побудови інформаційних систем. Перш за все необхідно провести докорінну реконструкцію його технічної та інформацінйної бази на основі впровадження автоматизованої системи обліку, до складу якої входять автоматизовані робочі місця бухгалтерів.

Автоматизація бухгалтерського обліку повинна забезпечити :

повне та своєчасне задоволення інформаційних потреб користувачів;

викконання контрольних завдань з метою одержання необхідної інформації про відхилення від встановлених нормативів;

одержання стандартних варіантів управлінських рішень;

здійснення аналізу та пргонозування фінансово-господарської діяльності підпиємства.

Використання сучасних пакетів прикладних програм автоматизації бухгалтерського обліку («1-С «Бухгалтерія» («Підприємство», версії 8.3), «Парус», «BAS») передбачають формування діалогово-автоматизованої форми, особливостями якої є:

- автоматизована фіксація облікової інформації на електронних носіях;
- автоматизоване документальне оформлення господарських операцій;
- систематизація відображення та узагальнення даних бухгалтерського обліку;
- виконання завдань бухгалтерського обліку у діалоговому або регламентному режимі;

- можливість одержання вихідної інформації у вигляді відеограм та печатних документів;

- забезпечення за запитом користувача розшифрування будь-якого показника або всієї результатної інформації;

- автоматизований контроль вихідної інформації;

- забезпечення контролю за несанкціонованим доступом до облікової інформації у електронному вигляді;

- наявність засобів, що дозволяють відобразити облікову інформацію у вигляді, що не передбачений конкретною формою бухгалтерського обліку;

- можливість моделювання на основі облікових даних в процесі аналіза господарської діяльності підприємства;

- організація оперативного управління фінансовими, трудовими і матеріальними ресурсами підприємства;

- здійснення аналізу господарської діяльності підприємства.

Згідно Наказу про облікову політику підприємства ТОВ "Голден Грейн і Компанія"при веденні бухгалтерського обліку використовує автоматизовану форму бухгалтерського обліку з використанням ПП «1С:Підприємство-версія 8.3» із одержанням вихідних форм облікових реєстрів у процесі обліку розрахунків за загальнообовязкови соціальним страхуванням за рахунком 65 «Розрахунки зі страхування» – «Аналіз по рахунку», «Оборотно-сальдова відомість» та Головна книга (додатки Ж - И). Зауважень у порядку ведення синтетичного та аналітичного обліку розрахунків ТОВ "Голден Грейн і Компанія" за соціальним страхуванням у 2020-2021 рр. не виявлено.

Порядок включення витрат на соціальне, індивідуальне та майнове страхування до складу витрат платника податку регламентується Розділом ІІІ Податкового кодексу України від 2 грудня 2010р., №2755.

Згідно ст.134 Податкового кодексу України витрати, що враховуються при оподаткуванні - сума будь-яких витрат платника податку у грошовій, матеріальній

або нематеріальній формах, здійснюваних як компенсація вартості товарів (робіт, послуг), які придбаваються (виготовляються) таким платником податку для їх подальшого використання у власній господарській діяльності.

Згідно ст.134 Податкового кодексу України до складу витрат платника податку відносяться витрати на оплату праці фізичних осіб, що перебувають у трудових відносинах з таким платником податку, які включають витрати на виплату основної і додаткової заробітної плати та інших видів заохочень і виплат, виходячи з тарифних ставок, у вигляді премій, заохочень, відшкодувань вартості товарів (робіт, послуг), витрати на виплату авторських винагород та виплат за виконання робіт (послуг), згідно з договорами цивільно-правового характеру, будь-які інші виплати в грошовій або натуральній формі, встановлені за домовленістю сторін.

Також до складу витрат платника податку відносяться суми зборів на обов'язкове державне пенсійне страхування та інші види загальнообов'язкового (в тому числі державного) соціального страхування фізичних осіб, які перебувають у трудових відносинах з платником податку, нараховані на виплати з оплати праці, за ставками та у порядку, встановленому чинним законодавством.

Згідно Податкового кодексу України добровільні внески до пенсійного рахунку працівника, що відкритий у межах пенсійних планів, відраховуються платником податку - наймодавцем за рахунок сум виплат доходу такого працівника та не включаються до складу валових витрат такого платника податку - наймодавця.

Під пенсійним планом слід розуміти порядок управління та розміщення накопичених пенсійних внесків, який відповідає таким вимогам:

а) пенсійні рахунки відкриваються платником податку у банках, уповноважених Кабінетом Міністрів України за погодженням з Національним банком України;

б) вкладниками пенсійного рахунку можуть бути працівники, які перебувають у трудових відносинах з платником податку;

в) зняття коштів з рахунків вкладника не може провадитися раніше ніж при досягненні ним віку, встановленого Кабінетом Міністрів України, за винятком

випадків, коли такий вкладник: виїжджає за кордон на постійне місце проживання; оголошений судом безвісно відсутнім або померлим; помер;

г) у разі смерті власника пенсійного рахунку кошти, а також проценти, нараховані на такі кошти, передаються спадкоємцям власника такого рахунку та додаються до їх пенсійних рахунків у порядку, визначеному законодавством;

д) уповноважений банк зобов'язаний тримати кошти, внесені вкладниками, у ліквідній формі згідно з правилами, встановленими законодавством з пенсійного страхування;

е) підприємство, що відкриває пенсійний план на користь своїх працівників, повинно бути зареєстровано у порядку, передбаченому законодавством про пенсійні плани.

Кошти пенсійних рахунків, можуть використовуватися для забезпечення ризиків вкладників у цивільно-правових відносинах, включаючи забезпечення кредитів, розстрочок при купівлі товарів або нерухомості тощо. Виплати з пенсійних рахунків на покриття ризиків, зазначених у цьому підпункті, можуть здійснюватися після відкриття пенсійного рахунку у строки, передбачені законодавством.

Суми, внесені протягом звітного періоду від імені працівника його працедавцем до додаткового пенсійного плану, не підлягають обкладенню податком з доходів громадян у разі їх відрахування до такого пенсійного плану, але включаються (з урахуванням нарахованих процентів) до доходів такого працівника (його спадкоємців) у разі їх виплати.

Згідно Податкового кодексу України будь-які витрати зі страхування ризиків загибелі врожаю, транспортування продукції платника податку; цивільної відповідальності, пов'язаної з експлуатацією транспортних засобів, що перебувають у складі основних фондів платника податку; екологічної та ядерної шкоди, що може бути завдана платником податку іншим особам; майна платника податку; кредитних та інших комерційних ризиків платника податку, за винятком страхування життя, здоров'я або інших ризиків, пов'язаних з діяльністю фізичних осіб, що перебувають у

трудових відносинах з платником податку, обов'язковість якого не передбачена законодавством, або будь-які витрати зі страхування сторонніх фізичних чи юридичних осіб, включаються до складу витрат з метою визначення прибутку до оподаткування.

Якщо умови страхування передбачають виплату страхового відшкодування на користь платника податку - страхувальника, застраховані збитки, понесені таким платником податку, відносяться до його витрат у податковий період їх понесення, а суми страхового відшкодування таких збитків включаються до валових доходів такого платника податку у податковий період їх отримання.

ТОВ "Голден Грейн і Компанія", як платник податку на прибуток, згідно згідно Податкового кодексу України, включає до складу витрат з метою оподаткування витрати на обов’язкове соціальне страхування (за єдиним внеском на загальнодержавне соціальне страхування). Зауважень щодо порядку включення соціальних витрат до складу витрат ТОВ "Голден Грейн і Компанія" з метою визначення об’єкта оподаткування не виявлено.

2.5. Організаційно-методичні аспекти соціально-екологічної звітності підприємства

У сучасних динамічних ринкових умовах для нормального функціонування будь-якої ланки управління необхідно, щоб учасники могли оперативно та обґрунтовано приймати управлінські рішення, правильність та своєчасність яких ґрунтується на використанні інформації, що детально характеризує стан діяльності підприємства. За відсутності таких даних, неможливо прийняти виважені рішення щодо напрямів подальшого розвитку не тільки підприємства, але й країни в цілому. Саме тому все більшого значення в системі інформаційного забезпечення управління економічними процесами набуває звітність підприємств.

Розв’язанню теоретичних і методологічних питань формування, аналізу та прогнозування звітності підприємств присвячена значна кількість досліджень таких вітчизняних вчених, як Ф.Ф. Бутинець, Ю.А. Верига, С.В. Голов, С.М. Гольцова, М.Я. Дем’яненко, Г.Г. Кірейцев, М.В. Кужельний, В.К. Савчук, П.Т. Саблук, В.В. Сопко, В.О. Шевчук, П.Я. Хомин, Л.В. Чижевська та ін.

Ефективне управління економікою підприємств і держави в цілому значною мірою залежить від достовірності, повноти, доречності та своєчасності інформації щодо характеру та обсягу здійснюваних господарських процесів, наявність та використання матеріальних, трудових і фінансових ресурсів, джерел отримання фінансових результатів діяльності та напрямів використання прибутку.

Одним з основних джерел такого інформаційного забезпечення є звітність, яка готується шляхом виконання спеціальних процедур обробки, групування і підрахунку даних і формується на завершальній стадії облікового процесу. Якщо первинна реєстрація господарських операцій за допомогою документів і наступне їх групування на рахунках дає можливість оперативно контролювати хід господарської діяльності на окремих ділянках роботи підприємства, то звітність містить інформацію за підсумками та результатами роботи підприємства в цілому, а також за його окремими ділянками, галузями за відповідні звітні періоди.

В обліковій теорії звітність як економічну категорію трактують двояко. З одного боку, вона виступає системою узагальнених і взаємопов’язаних економічних показників, які характеризують виробничу й фінансово- господарську діяльність підприємства за певний період. З іншого – звітність є елементом бухгалтерського обліку, способом узагальнення і подання інформації про результати діяльності підприємства. Оскільки обліковий цикл завершується складанням звітності, то звітність за своєю сутністю включає не лише систему економічних показників, а й виступає сукупністю способів і прийомів узагальнення даних обліку.

Отже, звітність узагальнює інформацію, отриману в системі бухгалтерського обліку, і водночас є елементом його методу. Хоча ряд вчених не дотримується такої

позиції. Наприклад, проф. П.П. Німчинов свого часу відзначав, що звітність є системою узагальнених економічних показників, що характеризують рівень виконання плану, наявність і використання засобів та результати господарської діяльності за звітний період. Також вчений зазначає, що одним із завдань бухгалтерського обліку є своєчасне і якісне складання звітності та одержання необхідної системи показників. Для бухгалтерського обліку звітність як система узагальнених показників є директивою, вказівкою, в яких показниках слід узагальнювати дані поточного обліку [11].

Звітність не є складовим елементом методу бухгалтерського обліку. Вона є методом статистики, однією з форм методу статистичного спостереження, складовим елементом методу бухгалтерського обліку. Хомин П.Я. також зауважує на тому, що звітність є самостійною системою надання даних, необхідних для інформаційного забезпечення менеджменту, і в жодному разі не може вважатися складовим елементом (прийомом) бухгалтерського обліку [65]. Двояке відношення до звітності буде мати місце і надалі, а звітність продовжуватиме розглядатись як елемент методу бухгалтерського обліку, оскільки узагальнює дані, які формуються в системі бухгалтерського обліку.

Звітність як форма статистичного спостереження формується на основі облікових даних, проте це не є підставою вважати звітність методом статистики. Сукупність показників звітності є вихідною обліковою інформацією, що дозволяє [99]:

– встановити стратегію, мету і результати діяльності підприємства, оцінити можливості, які підприємство має і які при цьому для нього відкриваються;

– приймати своєчасні та обґрунтовані управлінські рішення;

– координувати дії розрізнених структурних підрозділів, спрямовуючи їх зусилля на досягнення поставлених цілей.

Таким чином, звітність – це впорядкована система узагальнюючих взаємопов’язаних показників, які відображають джерела формування і використання

господарських засобів, стан дебіторської та кредиторської заборгованостей, а також фінансовий стан і результати всіх видів діяльності, що здійснює суб'єкт господарювання, та напрями використання прибутку за визначений проміжок часу.

Звітність може стати ефективним засобом в управлінні та визначенні перспектив розвитку економіки в цілому і підприємства зокрема, якщо вона формується на підставі загальноприйнятих правил та відповідає нормативно встановленим вимогам. Інформація, відображена у звітності, повинна бути зрозумілою та мати однозначне тлумачення для її користувачів за умови, що вони мають достатні знання та зацікавлені у сприйнятті такої інформації.

Згідно Закону України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні" фінансова звітність повинна містити лише доречну, достовірну та порівнювану інформацію, і готуватись з дотриманням таких принципів, як обачність, повне висвітлення, автономність, послідовність, безперервність, нарахування та відповідність доходів і витрат, превалювання сутності над формою, історична (фактична) собівартість, єдиний грошовий вимірник, періодичність [8].

Отже, основним завданням складання звітності є надання користувачам повної, правдивої та неупередженої інформації про фінансовий стан, результати діяльності та рух грошових коштів суб'єкта господарювання (його структурних підрозділів) за визначений період часу для оцінки фінансового стану, ступеня виконання поставлених завдань та прийняття відповідних рішень. Користувачами звітності можуть бути фізичні та юридичні особи або відповідні державні органи, які потребують інформації про діяльність підприємства для прийняття відповідних рішень. При цьому слід розрізняти зовнішніх та внутрішніх користувачів, які, в свою чергу, можуть мати прямий або непрямий інтерес стосовно інформації, яка міститься у звітності.

Відповідно до міжнародних стандартів фінансової звітності виділяють сім груп користувачів облікової інформації: інвестори, працівники, кредитори, постачальники, покупці, уряд, громадськість. Крім того, звітна інформація необхідна власникам,

керівникам підприємства та іншим внутрішнім і зовнішнім користуавчам, які потребують інформації про діяльність господарюючого суб'єкта.

Інформаційне забезпечення підприємств, що базується на звітності, має виняткове значення для підготовки й прийняття виважених управлінських рішень, що впливають на стратегію і тактику розвитку як окремих суб'єктів господарювання, регіонів, країни в цілому. З огляду на диференціацію інформаційних запитів користувачів, звітність класифікується за різними ознаками. Так, залежно від того, кому подається звітність, вона поділяється на внутрішню та зовнішню.

Внутрішня звітність призначена для задоволення інтересів внутрішніх користувачів (власника, керівника, менеджерів та працівників) в достовірній та оперативній інформації стосовно будь-яких аспектів діяльності підприємства з метою прийняття ефективних та своєчасних рішень. Ця звітність становить комерційну таємницю підприємства і не підлягає оприлюдненню, оскільки її вид, зміст, форми і терміни подання встановлюються внутрішніми озпорядчими документами конкретного суб'єкта господарювання залежно від специфіки діяльності, індивідуальних потреб і вимог внутрішніх користувачів.

Відповідно зовнішня звітність подається зовнішнім користувачам. Причому перелік і зміст її статей, а також терміни подання чітко регламентуються державними органами. Тому до зовнішньої звітності можна віднести фінансову, податкову, статистичну та інші види звітності.

Слід відмітити, що зазначені види звітності можуть використовуватися не тільки зовнішніми, а й внутрішніми користувачами, залежно від їх інформаційних запитів.

Інформація щодо соціально-економічної діяльності підприємства знаходить своє відображення у фінансовій, податковій та соціальній звітності.

Фінансова звітність – це бухгалтерська звітність , що містить інформацію про фінансовий стан підприємства, результати діяльності, рух грошових коштів та власний капітал.

Основними формами фінансової звітності, в які наводиться інформація про

розрахунки та зобовязання підприємства зі страхування є:

Баланс (Звіт про фінансовий стан) (форма №1), порядок складання якого визначається Національним положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 "Загальні вимоги до фінансової звітності", затвердженим наказом Міністерства фінансів України від 7 лютого 2013 р. № 73 (додаток К);

Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід) (ф.№2), порядок складання якого визначається Національним положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 "Загальні вимоги до фінансової звітності", затвердженим наказом Міністерства фінансів України від 7 лютого 2013 р. № 73 (додаток Л);

- Примітки до річної фінансової звітності, порядок складання яких регулюється наказом міністерства фінансів України №302 від 29.11.2000р.

Сума заборгованості підприємства за відрахуваннями на обов'язкове соціальне страхування, страхування майна підприємства та індивідуальне страхування відображається у статті "Поточні зобов'язання за розрахунками зі страхування" (рядок 1625 Балансу) (додаток К).

Також у розділі III "Елементи операційних витрат" Звіту про фінансові результати у рядку 2510 наводиться сума відрахувань на соціальні заходи за звітний період і за аналогічний період попереднього року (додаток Л).

Податкова звітність - звітність, що характеризує стан зобов"язань підприємства, пов"язаних з нарахуванням і сплатою податків та інших обов"язкових платежів і подається до органів державної податкової служби за кожним із видів податків.

У складі податкової звітності сума витрат підприємства на відрахування внеску на державне загальнообов'язкове соціальне страхування, як результат визначення прибутку до оподаткування, відображається у Податковій декларації з податку на прибуток підприємства, затвердженою Наказом Міністерством фінансів України №1213 від 28.09.2014 р.(з наступними змінами) (додаток М).

Податкова декларація з податку на прибуток підприємства подається в органи ДПС за місцем реєстрації платника податку щоквартально не пізніше 40 календарних

днів після закінчення звітного кварталу та не пізніше 60 календарних днів після завершення звітного року.

Соціальний звіт - це публічний інструмент інформування акціонерів, співробітників, партнерів, суспільство про те, як і з якими темпами компанія реалізує закладені в своїх стратегічних планах розвитку цілі пов'язані з економічною стійкістю, соціальним благополуччмя та екологічною стабільністю.

Корпоративний соціальний звіт спрямований на інформаційне забезпечення таких груп заінтересованих сторін:

- стейкхолдерів, які не володіють достатньою інформацією про компанію (потенційні інвестори);

- стейкхолдерів, з якими існують неурегульовані взаємні інтереси (екологічні організації, профсоюзи);

- державні органи влади, акціонерів, постачальників, партнерів і т.д., які в основному мають достатню інформації про діяльність компанії.

Всм їм необхідно здійснювати контроль за діяльністю корпорації (або керувати компанією), щоб бути впевненим в тому, що їх інтереси дотримуються належним чином. У пошуках необхідної інформації вони звертаються до корпоративної соціальної звітності.

Корпоративний соціальний звіт містить інформацію не тільки про заходи з охорони праці та екології, благодійні і спонсорські програми компаній, але й про будь-які інші соціально значимі аспекти її діяльності. Все це може створити або підтримати позитивний імідж компанії на ринку, зробити її більш привабливою для споживачів, підвищити її відкритість та в кінцевому результаті підвищити рентабельність.

Метою формування корпоративної соціальної звітності є:

1) надання діловим партнерам, в тому числі і державі, даних про реалізацію соціальних програм та вкладу компанії в громадську діяльність;

2) залучення іноземних інвесторів;

3) залучення висококваліфікованого персоналу та максимального числа бізнес-партнерів, які хочуть працювати з професійною командою і отримувати високоякісні послуги.

Функції соціальної звітності:

- формування іміджу компанії, яка стабільно розвивається;
- завоювання суспільної довіри і лояльності до компанії;
- пошук потенційно нових інвесторів;
- виявлення соціальних проблем, оцінка ризиків підприємства і пошуку шляхів їх подальшого усунення;
- створення сприятливого середовища в регіонах діяльності компанії і підтримка соціальної стабільності.

Загальні принципи складання соціальної звітності:

–готовність компанії враховувати, оцінювати та оприлюднювати крім основних економічних показників, позаекономічні показники своєї діяльності;

–наявність комплексної стратегії розвитку компанії, що охоплює економічні, соціальні та екологічні компоненти;

–встановлення постійного діалогового процесу з усіма групами зацікавлених сторін;

–облік інтересів зацікавлених сторін, надання їм результатів звітності;

–привернення всіх підрозділів компанії до ідеології соціальної звітності, а не тільки її керівництва.

–повнота та публічність представлення результатів діяльності компанії;

–практична значимість: слід навати інформацію, яка здатна впливати на думку зацікавлених сторін;

–регулярність і своєчасність формування та надання звітності;

–забезпечення якості: проведення аудиту незалежною та компетентною третьою стороною;

–доступність: розповсюдження інформації про результати соціальної діяльності компанії перед представниками громадськості;

–інтеграція: включення процесу соціальної звітності та його аудит у повсякденну практику компанії.

У світовій та вітчизняній практиці використовуються такі дефініції, як "соціальний звіт" (Social reporting), "Звіт із корпоративної соціальної відповідальності"(Corporate Social Responsibility Reporting), "Звіт із корпоративної відповідальності" (Corporate Responsibility Report), "Звіт із прогресу" (Progress Report), "Звіт зі сталого розвитку" (Sustainable Development Reporting) та ін.

Найбільш поширеними є наступні форми нефінансових звітів: Звіт із прогресу (про виконання принципів Глобального Договору ООН) (складається підприємствами – членами Глобального Договору ООН, у звіті відображається стан виконання принципів соціальної відповідальності та прогнози на майбутнє) звіт за GRI–стандартом (звіт зі сталого розвитку) (містить чіткі індикатори щодо діяльності компанії; звіт за стандартом AA1000 (заснований на діалозі із стейкхолдерами, який структурно відповідає їх інформаційним запитам).

Зазначені форми звітів мають спільну мету – надання інформації про результати діяльності підприємства у соціальній сфері; вплив діяльності підприємства на навколишнє середовище; наявність нефінансової інформації про якісні та кількісні аспекти соціально-економічної діяльності; певні відмінності, які пов'язані з висвітленням різних сфер соціальної діяльності підприємства.

Світова практика свідчить, що підприємства застосовують три основні форми складання нефінансової звітності:

1) Довільна форма (звіти у довільній формі складаються у вигляді буклетів або розміщуються на веб–сайтах та розкривають інформацію про соціальні та природоохоронні програми підприємства).

2) Комплексні звіти (звіти висвітлюють діяльність підприємства з трьох точок зору: економічних результатів діяльності (фінансово–економічні і виробничі

показники); екологічних результатів діяльності (вплив діяльності на довкілля і здоров'я людей); соціальних результатів діяльності (широкий спектр інформації, яка стосується діяльності щодо своїх працівників, клієнтів, місцевих громад, та суспільства в цілому).

3) Стандартизовані звіти (звіти складаються відповідно до вимог і принципів міжнародних стандартів). Зазначені звіти мають певні переваги над попередніми, які полягають у можливостях порівняння із звітами інших компаній, що дає можливість визначення соціального рейтингу компанії та визнання її у міжнародній діловій спільноті. Вільна форма складання нефінансової звітності є дуже зручною для підприємства, однак не завжди може забезпечити достовірність звіту та можливість його порівняння з анологічними звітами інших підприємств.

Найбільш розповсюдженими міжнародними стандартами звітності є: Стандарти Сан–шайн; GRI; AA1000 та SA8000. Структура звіту за стандартом G–RI відображає економічні, соціальні та екологічні досягнення, та має чітко визначенні вимоги, яких підприємство має дотримуватись при його формуванні і поданні. Звіт за оцінкою успіху підприємства за трьома важливими середовищами сталого розвитку суспільства (звіт за стандартом AA1000), що заснований на діалозі зі стейкхолдерами, носить універсальний характер і підходить більше для підприємств, діяльність яких суттєво впливає на суспільство.

Отже, соціальна звітність – це звітність стійкого розвитку, яка потенційно може надавати інформацію для аналізу діяльності бізнесу щодо соціальної відповідальності, яка є відсутньою у фінансовій звітності. Соціальна звітність – звітність підприємства-роботодавця про бази відрахувань на соціальні заходи, своєчасність погашення зобов"язань за ними та основні показники показники системи соціального страхування підприємста.

Згідно Порядку формування та подання страхувальниками звіту щодо сум нарахованого єдиного внеску на державне загальнообов'язкове соціальне страхування підприємства-роботодавці подають органам Пенсійного фонду за місцем своєї

реєстрації Звіт про суми нарахованої заробітної плати (доходу, грошового забезпечення, допомоги, компенсації) застрахованих осіб та суми нарахованого єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування до органів Пенсійного фонду України, який у якості додатків включає 9 таблиць (додаток Н):

1 – нарахування єдиного внеску;

2 – нарахування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування за деякі категорії застрахованих осіб;

3 - нарахування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування за осіб, які проходять строкову військову службу;

4 - - нарахування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування на суму грошового забезпечення;

5 – трудові відносини застрахованих осіб;

6 – відомості нарахування заробітку (доходу) застрахованим особам;

7 – наявність підстав для обліку стажу окремим категоріям осіб відповідно до законодавства;

8 – відомості про осіб, які згідно закону мають право на одержання грошового забезпечення;

9 – відомості про осіб, які проходять строкову військову службу.

Звіт подається до органу ДФС для реєстрації протягом наступних 20 календарних днів, наступних за останнім календарним днем звітного місяця.

У звіті зазначається: середньооблікова чисельність працюючих в еквіваленті повної зайнятості; нарахована сума фонду оплати праці (доходу), з якої справляються страхові внески; розрахунки внесків на загальнообов'язкове державне соціальне страхування; розрахунки за коштами загальнообов'язкового соціального страхування; витрати за рахунок страхових внесків; заборгованість за страхувальником; заборгованість за Фондом.

Екологічний звіт повинен бути об'єднаний або пов'язаний з річним звітом та інформацією про фінансовий стан суб'єкта господарювання. У ньому мають бути

сформульовані еколого-економічні цілі для забезпечення стабільного розвитку підприємства та відображена фактична їх реалізація.

Екологічний звіт повинен відображати:

–вид екологічних проблем, що відносяться до діяльності даного підприємства і галузі, в яку воно входить;

–офіційну політику і програми, прийняті підприємством щодо природоохоронних заходів;

–поліпшення, що відбулися з часу прийняття екологічної політики;

–цільові показники викидів та скидів у навколишнє середовище, встановлені підприємством, і те, як діяльність підприємства співвідноситься з цими показниками;

–інвестиції в природоохоронну діяльність,

–витрати на охорону навколишнього середовища і ступеня їх впливу на фінансові результати діяльності;

–витрати на наукові дослідження і розробки в галузі охорони навколишнього середовища та раціонального природокористування;

–витрати, пов’язані з управління природоохоронною діяльністю та її плануванням;

–витрати, пов'язаних з ліквідацією наслідків шкоди.

При цьому при складанні екологічної звітності необхідно керуватися певними принципами

Важливо сформувати звіт про екологічні витрати. У звіті доцільно показувати вплив екологічних витрат на рентабельність фірм та відповідний розмір кожної категорії екологічних витрат. Звіт демонструє важливість екологічних витрат, подаючи їх у відсотках від загальних операційних витрат. Він дозволяє привернути увагу менеджерів саме до суттєвих витрат. Звіт про витрати також надає інформацію стосовно розподілу екологічних витрат за категоріями.

Можна модифікувати звіт про екологічні витрати додавши в нього інформацію про екологічні вигоди. Таким чином отримавши Звіт про фінансові результати

екологічної діяльності. Менеджери можуть використовувати цей звіт, щоб оцінити досягнення та потенціал для подальшого розвитку.

Загалом у екологічну звітність необхідно включати тільки основні показники природоохоронної діяльності компанії, уникаючи зайвої деталізації. Інформація здебільшого повинна надаватися у формі таблиць або графіків. У звітності повинна бути представлена як позитивна інформація про природоохоронну діяльність компанії, так і негативна – про забруднення навколишнього природного середовища. Достовірність інформації може бути підтверджена незалежною зовнішньою перевіркою (екологічним аудитом).

Враховуючи зазначене, можна зробити наступні висновки:

Методологічно та організаційно звітність є невід'ємним елементом всієї системи бухгалтерського обліку та виступає завершальним етапом облікового процесу. Звітність підприємства - система узагальнюючих і взаємопов"язаних показників стану та використання основних і оборотних засобів, про джерела їх формування, фінансові результати та напрямки використання прибутку;

Фінансова звітність - бухгалтерська звітність, що містить інформацію про фінансовий стан, результати діяльності та рух грошових коштів підприємства за звітний період, - до складу форм фінансової звітності, в яких відображено стан розрахунків зі страхування, відносяться: Баланс (Звіт про фінансовий стан) (ф.№1), Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід) (ф.№2) та Примітки до фінансової звітності;

Податкова звітність - звітність, що характеризує стан зобов"язань підприємства, пов"язаних з нарахуванням і сплатою податків та інших обов"язкових платежів і подається до органів державної податкової служби за кожним із видів податків. До складу форм податкової звітності, в яких відображено витрати платника податку на відрахування за єдиниим внеском на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, як результат визначення прибутку до оподаткування, відноситься Податкова декларація з податку на прибуток підприємства.

Соціальна звітність – звітність підприємства-роботодавця про бази відрахувань на соціальні заходи, своєчасність погашення зобов”язань за ними та основні показники показники системи соціального страхування підприємста. До складу основної соціальної звітності підприємства відносяться Звіт про суми нарахованої заробітної плати (доходу, грошового забезпечення, допомоги, компенсації) застрахованих осіб та суми нарахованого єдиного внеску на загальнообов’язкове державне соціальне страхування до органів ДПС України.

РОЗДІЛ 3
АУДИТ У ПРИЙНЯТТІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОЛОГІЧНИХ РІШЕНЬ

3.1. Теоретико-методичні основи соціально-екологічного контролю

Найважливішою умовою соціальної взаємодії та ефективного функціонування соціальної системи є передбачуваність у діях та поведінці індивідів. Відсутність передбачуваності веде соціальну спільноту до дезорганізації та розпаду. Тому суспільством створюються механізми соціального контролю , які повинні регламентувати та консолідувати діяльність усіх його соціальних суб`єктів, забезпечуючи його стійке, стабільне функціонування, соціальний розвиток та прогрес.

Реалізація соціального контролю в будь-якому суспільстві , в тому числі й українському, грунтується на підтриманні солідарності, в основі якої одні науковці вбачають моральність та духовність (Е. Дюркгейм), інші – прийняття соціальних

норм та цінностей (Т. Парсонс) або відтворення «сучасної культури, яка сприяє інтересам влади через диференційовану систему розподілу знання через освітні інститути, навчальні заклади тощо» (П. Бурдьє).

Проте, в будь-якому випадку, реалізація даних процесів тісно пов `язана з діяльністю системи освіти, яка може виступати як формальний процес соціалізації, на основі якого суспільство передає цінності, навички та знання від однієї людини або групи іншим, так і соціальний інститут з притаманними йому системи ідей, правил, норм, стандартів поведінки, учасників освітньої діяльності.

Насамперед, необхідно зазначити, що дослідження проблеми соціального контролю є дотичним до проблеми соціалізації. Ідентифікації, вивченню зв'язку та взамообувленості зазначених двох проблем приділяли значну увагу в своїй творчій діяльності такі вчені, як Г. Тард, Ф.Гіддігс, Е. Дюркгейм, Е. Росс, М.Вебер, Т. Парсонс, Т. Шибутані та ін. Загалом процес соціалізації доцільно розуміти у двох вимірах: поперше , як процес становлення та розвитку індивіда як особистості та, по-друге, як процес передачі та продовження культури в новому поколінні, становлення членом конкретного суспільства, шляхом передачі суспільної культури. Д.Ронг, зокрема, відзначає: «з одного боку соціалізація означає «передачу культури», специфічної культури суспільства, що передається людині від народження.

З іншого боку, цей термін використовується для позначення « процесу становлення людини», набуття саме людських якостей. Усі люди соціалізовані в останньому значенні». Таким чином розуміння соціалізації у більш широком соціальному сенсі - як процесу становлення людини саме як «члена суспільства» - вказує на значущість розгляду освітньої діяльності як особливої онтологічної модифікації системи соціального контролю.

Описуючи соціальний контроль, як засіб досягнення цілісності соціального порядку через відповідні соціальні інститути, Е. Росс визначає контроль у першому значенні, як механізм , завдяки якому суспільство здійснює свою владу над своїми індивідами та забезпечує їх підпорядкування відповідно до норм та цінностей. «

Контроль, який ми маємо право називати соціальним, спирається на авторитет усього суспільства» [77].

Дана точка зору визначає механізми контролю, як зовнішні по відношенню до індивіда, який за своєю природою є в конфлікті з суспільним порядком. Дещо інакший підхід до вирішення цієї проблеми запропонував Е. Дюркгейм, який вбачає сутність соціального контролю не лише у здійсненні регулювання поведінки над людьми, але й його здійснення самими людьми. Контроль повинен відбуватись у повсякденному житті людей, які повинні бути в змозі визнати та прийняти його. Вирішуючи цю проблему, Дюркгейм припустив , що соціальний порядок є порядком моральним і, як такий, виступає компонентом індивідуальності.

Згідно з позицією Дюркгейма, діяльність суспільства можлива лише при його суттєвому впливі на окремі індивідуальності, який він називає моральною силою. «Ми повинні зрозуміти, якими є правила названі моральними, яким ми повинні підпорядковуватись, оскільки вони скеровують та направляють наші дії до цілей, котрі є вищими за нас та, в той же час, є бажаними» [33]. Суспільство виходить за межі індивідуальної свідомості. Воно суттєво перевищує її, оскільки є результатом об`єднання всіх окремих індивідуальних сил.

Таким чином, з точки зору розуміння моральної необхідності «трансцендентного» суспільства, дослідження соціалізації є вивченням того, як людина набуває та усвідомлює соціальні та моральні правила, які в подальшому виступають механізмами контролю її діяльності. Він пропонує, хоча й не свідомо, модель інтерналізації соціального контролю : «Суспільство є ціллю моральної діяльності. Оскільки воно є вищим за індивідуальність, воно присутнє в ній та володіє всіма характеристиками морального авторитету. Особливістю морального авторитету є те, що воно нав`язує повагу, через яку наші власні бажання підпорядковуються його нормам» [33].

Суспільство, таким чином, через процес соціалізації має усе необхідне для передачі певних правил поведінки, які є характеристиками морального зобов`язання.

Подібним чином описує роль виховання у життєдіяльності суспільства Т. Парсонс. Соціалізацію автор розглядає у двох вимірах, зокрема, як розміщення людей по ролям у соціальній системі, так і процес мотивації окремого актора [40]. На думку Парсонса, соціалізація виступає первинним та більш м`яким механізмом соціального контролю, завдяки засвоєнню соціальних цінностей, що виступають як мотиваційні орієнтації особистості та забезпечують її інтеграцію у соціальну систему. У соціологічній науці існує декілька концептуальних підходів до визначення змісту і функціонального значення освітьої діяльності.

На погляд функціоналістів, виховання особистості передбачає засвоєння широкого кола цінностей, очікувань та норм, на основі яких грунтується повсякденне життя людей та релізується соціальний контроль між ними. Важлива роль в даному процесі належить інституту освіти, діяльність якого реалізується через сукупність певних установ – шкіл, ліцеїв, університетів, осіб, що забезпечені певними матеріальними засобами і виконують відповідні соціальні функції та надає визначеності суспільним відносинам стосовно накопичення та передачі знань, соціального досвіду, відтворення та розвитку культури, цілеспрямованого формування особистості, інтелектуального потенціалу суспільства.

Представники функціонального підходу особливого значення надають позитивній функції освіти, яка на думку Е. Дюркгейма полягає у передачі цінностей домінуючої культури. Проте, культурна спрямованість та культурні цінності суттєво різняться в різних суспільствах, навіть у різних соціальних групах того самого суспільства, що зумовлює суттєві відмінності , у змісті різних систем освіти. Залучаючи молодь до суспільних культурних цінностей та ідеалів, освіта сприяє підтримуванню соціального порядку, а забезпечуючи втілення в життя нових технологій, наукового переосмислення існуючого знання, сприяє соціальним змінам, розвитку суспільства.

Соціально-екологічний контроль- механізм самоорганізації (саморегуляції) і самозбереження суспільства шляхом установлення й підтримки нормативного порядку, усунення, нейтралізації або мінімізації девіантної поведінки.

Соціальні норми є обов' язковим елементом соціального контролю (табл.3.1)

Таблиця 3.1

Механізми соціального контролю*

Механізми соціального контролю
соціальний контроль через соціалізацію (через соціалізацію суспільство формує наші звички, бажання, полегшує прийняття рішень, створює бажання діяти так, як вимагає суспільство);
соціальний контроль через груповий тиск (забезпечує мала соціальна група, в якій функціонує індивід);
соціальний контроль через примус (він передбачає, що напрацьовуються відповідні формальні засоби контролю й покарання).

*Примітка. Таблиця систематизована автором

Соціальні норми - це приписи, вимоги, побажання та очікування відповідної суспільно ухваленої поведінки.

Соціальні норми - це деякі ідеальні зразки, шаблони, які вказують на те, що люди повинні говорити, думати, почувати і робити у конкретних ситуаціях. Суспільство регулює поведінку індивіда, проте воно передбачає ієрархію: за одну й ту саму дію здійснюється різне покарання до людей різних соціальних статусів. Цей принцип зберігався в усі часи й в усіх народах, тією чи іншою мірою.

Існують три основні типи процесів соціального контролю:

–процеси, які мотивують (стимулюють) індивідів до інтерналізації нормативних основ;

–процеси, які організовують соціальний досвід індивідів;

–процеси, які застосовують різні формальні та неформальні соціальні санкції.

Механізм підтримки суспільного порядку - соціальний контроль, у т. ч. норми та санкції.

Норма - існуючі в певному суспільстві та прийняті індивідом правила, стандарти, зразки поведінки, які визначають, як він повинен вести себе в конкретній ситуації.

Норма - соціально схвалені інваріанти поведінки.

Норма - інтервал допустимих дій.

Норми бувають формальні та неформальні (табл.. 3.2).

Соціальні норми поділяють на:

1) соціальні норми, що діють у малих (первинних) соціальних групах;

2) соціальні норми, що діють у великих (вторинних) соціальних групах чи у суспільстві загалом.

До соціальних норм, які діють у межах вторинних соціальних груп, належать:

1) закони;

2) етикет;

3) традиції;

4) звичаї.

Ці норми можна класифікувати залежно від міри жорсткості покарання. Одні з них передбачають м'яке покарання (несхвалення, усмішка, недоброзичливість), інші - жорстке покарання (позбавлення волі, матеріальна компенсація абощо).

Таблиця 3.2

Норми соціально-економічного контролю*

Норми-правила	Найважливіші норми суспільства. Їх порушення зазвичай спричиняє суворе покарання. Норми-правила поєдунують закони, що забороняють такі вчинки, як убивство й викрадення людей. Передбачають обов'язкове їх дотримання; за їх порушення передбачається застосування санкцій до порушників.
Норми-очікування	Менш важливі. Їх порушення не призведе до суворого покарання, не завжди викликає навіть зауваження (наприклад, при застосуванні ложки замість виделки). Означають, що соціальне середовище очікує бажаної поведінки, проте за її недотримання немає жорсткого покарання.

*Примітка. Таблиця систематизована автором

Звичка - установлений спосіб поведінки в певних ситуаціях, що не зустрічає негативної реакції групи. Звички виникають на основі навичок, традицій, їх або поважають, або терплять. Порушення звички не викликає зазвичай негативних санкцій (звичка рано вставати, робити гімнастику). Звичка менш жорстко регламентується соціальним середовищем.

Звичай - установлений спосіб поведінки, з яким група по-зв' язує певні моральні оцінки й недотримання якого викликає негативні санкції. (Звичай вимагає допомагати безпомічному, поводитися стосовно високо статусних осіб відповідно до етикету...).

Санкції - це покарання та заохочення, що сприяють дотриманню соціальних норм. Це розгалужена система винагород за виконання норм (тобто за конформізм), а також система покарань за відхилення від них.

Санкціями називають не тільки покарання, але і заохочення, що сприяють дотриманню соціальних норм. Поряд із цінностями вони відповідальні за те, чому люди прагнуть виконувати норми. Норми захищені з двох боків - з боку цінностей і з боку санкцій. Соціальні санкції - розгалужена система винагород за виконання норм, тобто за конформізм, за згоду з ними, і покарань за відхилення від них, тобто за девіантність.

Розрізняють 4 типи санкцій: позитивні і негативні, формальні і неформальні. Вони дають 4 типи сполучень, які можна представити у вигляді логічного квадрата (табл.. 3.3).

Таблиця 3.3

Санкції соціально-екологічного контролю*

Формальні позитивні санкції	публічне схвалення з боку офіційних організацій: урядові нагороди, державні премії і стипендії, наукові ступені та вчені звання, вручення почесних грамот, допуск до високих посад і почесних функцій тощо.
Неформальні позитивні санкції	публічне схвалення, що не виходить від офіційних організацій: дружня похвала, компліменти, мовчазне визнання, доброзичливе ставлення, оплески, слава, пошана, посмішка тощо.
Формальні негативні санкції	покарання, передбачені юридичними законами, урядовими указами, адміністративними інструкціями, розпорядженнями: позбавлення волі, звільнення, штраф, конфіскація майна, страта, відлучення від церкви тощо.
Неформальні негативні санкції	покарання, не передбачені офіційними інстанціями: осуд, зауваження, глузування, невтішна кличка, зневага, відмова подати руку, наклеп, недоброзичливість відкликання, скарга, фейлетон тощо.

*Примітка. Таблиця систематизована автором

Соціальний контроль можна поділити на зовнішній та внутрішній. Зовнішній контроль досягається за допомогою соціальних інституцій чи груп, тих санкцій, які застосовують інші учасники взаємодії (табл.. 3.4).

Таблиця 3.4

Інституції соціально-екологічного контролю*

Політико-юридична система	Державний апарат. Перед ним усі безсилі (стягнення податків, призив на військову службу, може відправити у в' язницю, навіть стратити).
Суспільна мораль, звичаї та звички	За моральністю індивіда стежать усі - поліція, батьки, родичі, друзі. Усі вони, кожен у межах своєї компетенції, застосовують інструменти соціального контролю. Аморальність індивіда карається звільненням з роботи, ексцентричність - утратою шансів знайти нове місце, невихованість - тим, що його не запросять у гості чи йому відмовлять у гостинності люди, що цінують гарні манери.
Професійна система	Професія і посада вирішують, що індивіду можна і що не можна у поза виробничій сфері: до яких добровільних об'єднань він може бути прийнятий, яким буде коло його знайомих, у якому районі він зможе дозволити собі купити будинок.
Неформальні вимоги	Суспільне середовище як самостійна система соціального контролю: поєднує далеких і близьких, незнайомих і знайомих людей, які висувають до людини свої вимоги, неписані закони, що охоплюють широке коло явищ (манеру вдягатися і говорити, естетичні смаки, політичні і релігійні переконання і навіть манера поведінки за столом).

*Примітка. Таблиця систематизована автором

Отже, соціально-екологічний контроль - це засоби переконання, навіювання, приписів та заборон; система примусу (аж до застосування фізичного насилля); система способів виразу визнання, відзначення, нагород, завдяки яким поведінка підгруп та індивідів приводиться у відповідність прийнятим зразкам, цінностям.

3.2. Сутність екологічного аудиту: науково-практичні підходи в Україні

В умовах сталого розвиту економіки екологічний аудит є важливим механізмом системи управління навколишнім середовищем та інструментом регулювання еколого-економічних відносин. З посиленням вимог до природоохоронної діяльності та граничних нормативів природокористування екологічний аудит набуває актуальності у всіх сферах народного господарства. Так, об’єктами екологічного аудиту є окремі суб’єкти господарювання, види економічної діяльності, стадії господарського процесу (розміщення, введення в дію і експлуатація об’єкту), територіально-адміністративні одиниці, система екологічного менеджменту на підприємстві та ін. Міжнародний досвід свідчить, що екологічний аудит сприяє

реалізації стратегії сталого розвитку регіонів, зменшенню інформаційних та комерційних ризиків, пов’язаних з управлінням, підвищує ефективність екологічної політики.

Методологічні засади екологічного аудиту стали предметом дослідження провідних вітчизняних і зарубіжних учених-економістів. Так, нормативно-правове забезпечення, форми і методи екологічного аудиту вивчали Л.І. Максимів, В.М. Навроцький, І.М. Потравний, Л.А. Сахно, Г.П. Сєров та інші. Особливості екологічного аудиту систем навколишнього середовища, роль і значення такого аудиту при приватизації, страхуванні та інвестуванні досліджували С.В. Макаров, В.Я. Шевчук, Ю.М. Сахно, В.Л. Сидорчук та інші.

В національних і міжнародних нормативно-правових актах, документах громадських і регулюючих органів приведені різноманітні визначення дефініції "екологічний аудит". Більшість учених використовують вказані тлумачення, не вдаючись у розкриття сутності і не враховуючи різносторонні функції екологічного аудиту в системі управління. При цьому, екологічний аудит розглядається як форма екологічного контролю, підвид економічної діяльності, інструмент оцінки впливу виробничо-господарської діяльності на довкілля та ін. Недосконаліть понятійного апарату спричиняє проблеми нормативно-правового регулювання екологічного аудиту, знижує ефективність його застосування при реалізації державної екологічної політики.

Правові засади проведення екологічного аудиту в Україні визначені Законом України "Про екологічний аудит". Відповідно до статті 1 цього Закону "екологічний аудит – це документально оформлений, системний, незалежний процес оцінювання об'єкта екологічного аудиту, що включає збирання і об'єктивне оцінювання доказів для встановлення відповідності визначених видів діяльності, заходів, умов, системи екологічного управління та інформації з цих питань вимогам законодавства України про охорону навколишнього природного середовища та іншим критеріям екологічного аудиту".

Приведене вище тлумачення умовно можна розділити на три складові. Перша частина розкриває змістовну сутність категорії "екологічний аудит", зокрема як процес оцінювання об’єкта екологічного аудиту, що включає збирання і об'єктивне оцінювання доказів. Друга складова – якісна характеристика такого процесу, а саме "документально оформлений, системний, незалежний процес". Третім елементом визначення терміну "екологічний аудит" є уточнення мети проведення такого аудиту. У нормативно-правовому акті задекларовано, що основною метою екологічного аудиту в Україні є "встановлення відповідності визначених видів діяльності, заходів, умов, системи екологічного управління та інформації з цих питань вимогам законодавства України про охорону навколишнього природного середовища та іншим критеріям екологічного аудиту".

Критичний аналіз нормативно-правових актів щодо регулювання екологічного аудиту в зарубіжних країнах показав, що для них теж притаманне ототожнення екоаудиту з оцінкою. Так, в Заяві про політику у сфері екоаудиту, прийнятій Агентством по охороні навколишнього середовища Сполучених Штатів Америки, визначено, що "екологічний аудит – систематична, документована, періодична і об’єктивна оцінка об’єктів, що перебувають у власності або користуванні суб’єктів господарювання, щодо відповідності екологічним вимогам".

Лише аналізом обмежують екологічний аудит члени Державного науково-технічного центру "Екоресурс" З.С. Бройде, Е.А. Макаров, І.І. Рождов та Г.З. Бройде, використовуючи визначення з ISO 14000: "екологічний аудит – систематизований і документований процес аналізу в якому цілеспрямовано отримують чи уточнюють інформацію, що свідчить або підтверджує відповідність екологічно спрямованої діяльності, результатів, умов, систем управління, а також інформації у цій сфері критеріям аудиту і екологічної безпеки і результативність цього процесу для підприємства (організації) " [55].

Поширеним серед учених і управлінців є визначення екологічного аудиту як інструменту управління. Так, група учених серед яких В.Я. Шевчук, Ю.М. Саталків

та В.М. Навроцький визначають екологічний аудит як "інструмент управління, який ґрунтується на системному підході, за допомогою якого оцінюється екологічна ефективність управління підприємством для збереження навколишнього природного середовища й підтримки конкурентоспроможності та інвестиційної привабливості підприємства за рахунок екологічно чистого виробництва" [63].

У внутрішньому документі щодо регулювання екологічного аудиту "ICC Position Paper on Environmental Auditing" Міжнародної торгової палати приведено наступне визначення дефініції "екологічний аудит": "засіб, інструмент управління, що охоплює систематичну, документовану, періодичну і об'єктивну оцінку того, наскільки організаційна система, управління довкіллям, функціональне обладнання відповідають екологічним цілям, що передбачає посилення контролю за практичною діяльністю у сфері охорони навколишнього середовища, а також оцінку відповідності виробничої діяльності екологічній політиці компанії, включаючи відповідність нормативним вимогам".

Рада Європейського співтовариства розглядає екологічне аудіювання як засіб управління, що включає систематичну, періодичну, об'єктивну і документовану оцінку системи управління і процесів, встановлених для охорони довкілля з цілями: полегшення контролю практики, що впливає на навколишнє середовище, оцінки відповідності діяльності компанії з екополітикою (рис. 3.1).

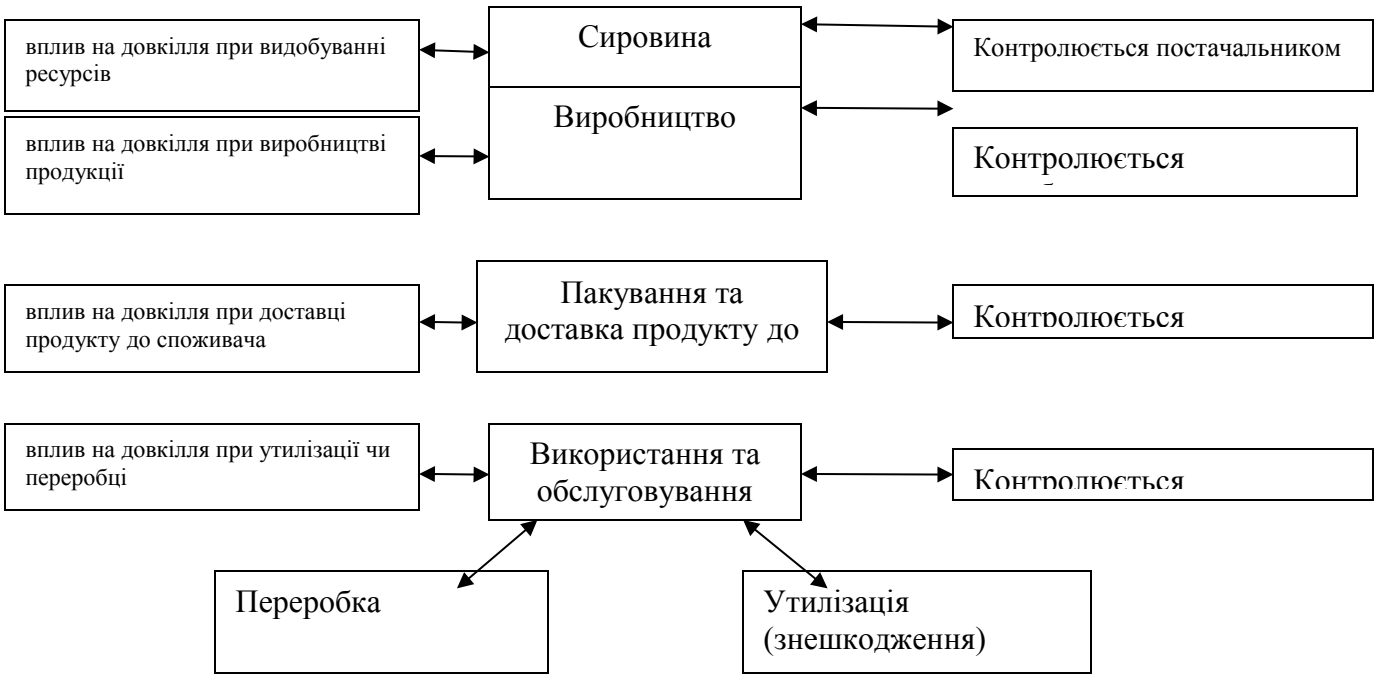

Рис. 3.1. Життєвий цикл продукту з огляду на його вплив на забруднення довкілля (за класифікацією Агенції захисту довкілля (Environment Protection Agency)

В процесі становлення і розвитку екологічного аудиту як самостійного виду консалтингових послуг все частіше учені і аудитори наголошують на доцільності визначення його, насамперед, як підприємницької діяльності. Так, Б.М. Данилишин сутність екологічного аудиту розкриває наступним чином: "екологічний аудит підприємства – це підприємницька діяльність зі здійснення незалежних позавідомчих заходів (обов'язкових і ініціативних), проведених на основі договору, що полягають у зборі та оцінці інформації про стан технологічного і природоохоронного устаткування на підприємстві, виконання ним вимог природоохоронного законодавства, реалізацію планів природоохоронної діяльності та забезпечення екологічної безпеки, декларування безпеки промислового об'єкта".

Борисова В.А. зазначає "екологічний аудит розглядають також як підприємницьку діяльність екологічних аудиторів чи екологічних аудиторських організацій зі здійснення незалежного кваліфікованого аналізу й оцінки господарської діяльності, яка впливає на навколишнє середовище, і розроблення рекомендацій щодо зниження негативного впливу на довкілля і здоров'я населення" [7].

Відповідно до ст. 20 закону України «Про екологічний аудит», результати екологічного аудиту подаються у формі звіту про екологічний аудит, який має містити: - загальні відомості про об'єкт та замовника екологічного аудиту; - підстави для проведення екологічного аудиту, його мету, завдання, програму та обсяг виконаних робіт; - відомості про виконавців екологічного аудиту;- перелік основних законодавчих актів та інших нормативних документів, для перевірки на відповідність

яким проводився екологічний аудит;- характеристику фактичного стану об'єкта екологічного аудиту, включаючи оцінку ефективності та достатності його природоохоронної діяльності, систем екологічного управління, стану природоохоронного обладнання та споруд і т.д. (ч. 1). Звіт про екологічний аудит може містити рекомендації щодо заходів, які необхідно вжити для усунення виявлених невідповідностей (ч. 2). Звіт про екологічний аудит є власністю його замовника і підставою для прийняття ним відповідних рішень (ч. 3).

Висновки обов'язкового екологічного аудиту враховуються при визначенні умов приватизації об'єктів державної власності, що здійснюють діяльність, яка становить підвищену екологічну небезпеку, екологічного страхування об'єктів, що здійснюють таку діяльність, передачі або придбанні об'єктів у державну власність та в інших випадках, передбачених законодавством (ч. 4).

У країнах ЄС, де використовуються стандарти EMAS (Environmental Management and Audit System), результати аудиту оформлюються у вигляді екологічної декларації, яка є обов’язковою для опублікування (одна з основних відмінностей від стандарту ISO 14001). Так, на сайтах міжнародних компаній на зразок Nokia, Sony Ericsson тощо можна отримати відкритий доступ до екологічних декларацій за кожним товаром. Така екологічна декларація містить інформацію про вплив на довкілля при розробці, виробництві та користуванні продуктом виробництва. В Україні екологічні декларації розробляють лише окремі підприємства.

Основними її елементами повинні бути: інформація про виробника (у тому числі щодо показників впливу на довкілля, інформація про товар (у тому числі вплив на довкілля при розробці, виробництві та на здоров’я людини при користуванні), інші показники, які стосуються виробничої охорони довкілля, екологічна політика підприємства (тобто якими екологічними стандартами керується підприємство у своїй діяльності, які природоохоронні заходи здійснює, розмір екологічного податку, інформація про економічні санкції, які були здійсненні по відношенню до нього), важливі зміни з часу подання попередньої декларації . Тому слід врахувати досвід

зарубіжних країн. Для заохочення проведення екологічного аудиту підприємствами державі необхідно донести до керівництва важливість такої перевірки. Витрати на проведення цього аудиту повинні відшкодовуватись з бюджету.

Таким чином законодавство України про екологічний аудит потребує вдосконалення. Екологічний аудит слід запровадити щодо всіх об'єктів або видів діяльності, які становлять підвищену екологічну небезпеку. Згідно з наведеним вище визначенням метою екологічного аудиту є лише контроль за дотриманням діючого законодавства та інших нормативних вимог у сфері природокористування. Проте, практика свідчить, що нині екологічний аудит виступає скоріше як метод підвищення еколого-економічної ефективності діяльності суб’єктів господарювання ніж механізмом контролю.

Екологічний аудит в Україні – бізнес, що розвивається. Темпи його розвитку залежать від чіткої і прозорої нормативно-правової бази. Вважаємо, що нормативне визначення екологічного аудиту як окремого виду підприємницької діяльності є актуальною вимогою часу і сприятиме формуванню конкурентних умов на ринку таких послуг.

Я. Мех і Р. Кулик у науковій публікації присвяченій сутності і проблемам становлення екологічного аудиту в Україні розглядають такий аудит як різновид аудиторської діяльності. При цьому автори наголошують на необхідності перевірки і засвідчення достовірності показників фінансової звітності, що є об’єктом дослідження фінансового аудиту: "екологічний аудит – різновид аудиторської діяльності, що включає систематизований, документований процес одержання, вивчення й об’єктивного оцінювання екологічної інформації про об’єкт аудиту, для встановлення відповідності визначених видів діяльності, заходів, умов, подій, системи управління навколишнім природнім середовищем вимогам законодавства України про охорону навколишнього природного середовища та іншим екологічним критеріям, а також, достовірності фінансової (бухгалтерської) звітності в частині

відображення в ній інформації про природоохоронну діяльність суб'єкта господарювання з метою висловлення незалежної думки аудитора".

Доцільність поєднання екологічного аудиту та аудиту фінансової звітності обґрунтовує О. Петрик: "На нашу думку, визначення приведене у Законі України "Про екологічний аудит" потребує доповнення щодо врахування в ньому необхідності контролю аудитором правильності відображення господарюючим суб'єктом екологічних аспектів у фінансовій звітності. Екологічний аудит може проводитись нарівні з екологічними експертизами, оглядами та оцінками. Він повинен стати обов'язковою складовою аудиторської діяльності в Україні".

В цілому, погоджуємось з тим, що екологічний аудит є різновидом аудиторської діяльності, який повинен стати обов'язковим в Україні. Проте, вважаємо дискусійним поєднання екологічного аудиту з аудитом фінансової звітності, оскільки вони значно відрізняються в частині об'єкту і критеріїв аудиту, мети використання отриманих результатів.

Розповсюдженим донині є визначення екологічного аудиту як засобу виконання задач, що поставлені перед суб'єктами економічних відносин: організацій з сертифікації і стандартизації, кредиторів чи інвесторів. Так, Європейський банк реконструкції та розвитку розглядає екологічний аудит як метод дослідження довкілля, що здійснюються для визначення впливу на навколишнє середовище і потенційних зобов'язань, пов'язаних з передачею власності та наступною діяльністю. Він може здійснюватися в доповнення до екологічної оцінки того ж проекту, наприклад при купівлі діючого виробництва чи фінансування розширення в рамках одного проекту.

А.С. Шестаков визначає екологічний аудит як "дослідження екологічного стану і статусу об'єкта власності (нерухомості) або діяльності з метою виявлення минулих або діючих проблем і потенційних екологічних ризиків і невідповідності діяльності вимогам екологічного законодавства, що регламентує цей вид діяльності".

Л.І. Максимів розглядає екологічний аудит як форму екологічного контролю: "екологічний аудит – форма екологічного контролю, інструмент оцінки впливу на стан навколишнього середовища, спрямованого на посилення екологічної складової господарської діяльності. Під екологічним аудитом можна розуміти визначення сукупності показників стану навколишнього середовища у конкретному місці в будь-яку задану хвилину часу і зіставлення цих показників з національними та міжнародними стандартами".

Отже, сьогодні в нормативно-правових актах і серед учених відсутнє єдине, загальноприйняте визначення сутності екологічного аудиту. В умовах сталого розвитку економіки екологічний аудит розглядається як вид підприємницької діяльності, спосіб оцінки впливу господарюючого суб’єкта на довкілля, форма контролю, інструмент управління. Єдиним для науки і держави є чітке формулювання вимог до екологічного аудиту, що включають документальне оформлення, системність, періодичність, незалежність тощо.

Відповідно до ч. 1 ст. 12 закону України «Про екологічний аудит», екологічний аудит в Україні може бути добровільним чи обов'язковим. Добровільний екологічний аудит здійснюється стосовно будь-яких об'єктів екологічного аудиту на замовлення заінтересованого суб'єкта за згодою керівника чи власника об'єкта екологічного аудиту (ч. 2 ст. 12 закону України «Про екологічний аудит»).

Обов'язковий екологічний аудит здійснюється на замовлення заінтересованих органів виконавчої влади або органів місцевого самоврядування щодо об'єктів або видів діяльності, які становлять підвищену екологічну небезпеку, відповідно до переліку, що затверджується Кабінетом Міністрів України, у таких випадках: банкрутство; приватизація, передача в концесію об'єктів державної та комунальної власності, крім визначених законом випадків; передача або придбання в державну чи комунальну власність; передача у довгострокову оренду об'єктів державної або комунальної власності; створення на основі об'єктів державної та комунальної власності спільних підприємств; екологічне страхування об'єктів; завершення дії

угоди про розподіл продукції відповідно до закону; в інших випадках, передбачених законом (ч. 2 ст. 12 закону України «Про екологічний аудит»).

Зважаючи на те, що останніми роками Україна і всі країни світової спільноти в цілому ввійшли в затяжну та глибоку екологічну кризу і подальше поглиблення цієї кризи змушує ураховувати екологічну складову господарської діяльності та ставити її в ряд основних пріоритетів економічного розвитку країн. У зв’язку з цим екологічний аудит слід запровадити щодо всіх об'єктів або видів діяльності, які становлять підвищену екологічну небезпеку, відповідно до переліку, що затверджується Кабінетом Міністрів України (Постанова Кабінету Міністрів України від 27.07.1995 № 554 «Про перелік видів діяльності та об'єктів, що становлять підвищену екологічну небезпеку»), незалежно від зазначених випадків.

3.3. Організаційно-методична модель соціального аудиту у системі прийняття управлінських рішень

Розвиток світових відносин зумовив деякі зміни між економікою і соціальною сферою. На зламі XX–XXI ст. вплив людського фактора на процес виробництва є головним чинником, який підвищує соціальну відповідальність у сфері бізнесу та держави. Вплив громадськості, недержавних громадських організацій змушує керівництво та уряд значну увагу приділяти розвитку саме соціальної сфери. Поєднання соціальної та економічної функцій управління обумовлюють стійкість підприємства і конкурентоспроможність продукції.

Постійний розвиток суспільства та технологій забезпечує і вимагає вдосконалення та переосмислення наявних наукових тверджень. Висвітлення ролі соціального аудиту у системі соціальної безпеки завжди буде забезпечене певною новизною та актуальністю. Постійна зміна законодавства зумовлює зростання соціальної відповідальності держави, приватного бізнесу та найманих працівників, а це своєю чергою підвищує вимоги до проведення соціального аудиту.

Стан ринкової економіки, що відповідає сучасним її потребам та тенденціям повинен характеризуватися конкретними якісними критеріями і параметрами, які б забезпечували прийнятні для всього населення соціальні умови розвитку, стійкості соціально-економічної системи, цілісності держави та можливості забезпечення економічної безпеки. Важливим фактором гарантування економічної безпеки є моніторинг інформаційно-аналітичної системи показників безпеки економіки. Проте моніторинг повинен здійснюватися на основі аналізу конкретних кількісних показників індикаторів економічної безпеки.

Постійний розвиток суспільства та технологій забезпечує і вимагає вдосконалення та переосмислення наявних наукових тверджень. Висвітлення ролі соціального аудиту у системі соціальної безпеки завжди буде забезпечене певною новизною та актуальністю. Постійна зміна законодавства зумовлює зростання соціальної відповідальності держави, приватного бізнесу та найманих працівників, а це своєю чергою підвищує вимоги до проведення соціального аудиту.

Вивчивши досвід запровадження соціального аудиту на Заході, бачимо, що поняття «соціальний аудит» безпосередньо пов’язане з «корпоративною соціальною відповідальністю». У міжнародному розумінні корпоративна соціальна відповідальність – це добровільний внесок бізнесу в розвиток суспільства в соціальній, економічній і екологічній сферах, що безпосередньо пов’язаний з основною діяльністю підприємства.

Проаналізувавши досвід західних компаній щодо формування соціальної відповідальності перед суспільством, бачимо, що корпорації несуть відповідальність за соціальний зміст своєї діяльності. Якщо вони цього не роблять добровільно, то громадськість і держава змушують їх до цього, проте в такому разі компанія втрачає репутацію. Отже, сучасний зарубіжний підхід до проблеми соціальної відповідальності бізнесу пов’язаний із підприємницькою діяльністю.

Функціонування бізнесу своїм існуванням зобов’язане суспільству і повинне нести відповідальність не тільки перед своїми акціонерами, але і перед суспільством,

забезпечуючи його соціальний розвиток. Тому становлення та розвиток соціального аудиту є актуальним у зв'язку із глобалізацією та інтеграцією вітчизняних підприємств на міжнародний ринок, вивченням досвіду соціалізації бізнесу та гарантування соціальної безпеки підприємств.

Саме система єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування відіграє значну роль у фінансуванні соціальної сфери України. Від своєчасного надходження страхових внесків значною мірою залежить ефективність вітчизняної системи спільного захисту. Тому, основними завданнями, що ставляться під час проведення контролю єдиного внеску є підтвердження правильності, своєчасності та повноти нарахування і перерахування податків, правильності ведення обліку за цими розрахунками, правильності заповнення звітності та відповідності даних облікових регістрів даним податкової звітності.

Загальний план перевірки розрахунків за ЄСВ передбачає наступні етапи (рис. 3.2):

І. Попередній етап: ознайомлення з діяльністю підприємства; попередня оцінка аудиторського ризику та його компонентів; попередній вибір стратегії аудита та обсягу робіт; вивчення системи внутрішнього контролю; розрахунок суттєвості; чи зареєстроване підприємство як платник страхових внесків за місцем свого знаходження, розробка плану та програми проведення аудиту.

ІІ. Основний етап: постановка колективно-договірного регулювання заробітної плати, перевірка наявності внутрішнього положення про оплату праці, колективного договору, трудових договорів (контрактів), вивчання порядку їх укладання та відповідність їх змісту і положень чинним нормативним документам з питань трудового законодавства.

Аудит нарахування єдиного соціального внеску: на цьому етапі, перевіряючи здійснення нарахування єдиного внеску аудитор повинен виконати такі процедури: перевірити правильність визначення кола осіб, які підлягають страхуванню об'єкта оподаткування та відповідні ставки; визначити правильність нарахування, розрахунку

Низька ефективність управління підприємствами (податкова віддача)
Протиріччя в діючому податковому законодавстві
Контроль рівня податкових зобов'язань управлінським персоналом та власниками
Причини, що обумовлюють внутрішньогосподарський контроль розрахунків за єдиним соціальним внеском
Аудит розрахунків за соціальним страхуванням
Мета – оптимізація податкових платежів, мінімізація податкових ризиків
Завдання – перевірка податкових та соціальних зобов'язань, діагностика проблем оподаткування, перевірка правильності нарахування та сплати ЄСВ, аналіз структури ЄСВ і наявність податкових ризиків, достовірність та своєчасність виявлення в обліку розрахунків за соціальним страхуванням
Об'єкти – фінансова звітність, податкові декларації та розрахунки, регістри обліку, облікова політика, результати податкових перевірок
Методи – процедури перевірки за змістом (тести та аналітичні процедури)
Етап I
Діагностика, попередня оцінка використовуваної системи оподаткування економічного суб'єкта
Етап II
ФАКТИЧНИЙ КОНТРОЛЬ
Етап III
Впровадження обліку з метою оподаткування, оформлення та надання результатів комплексного податкового контролю, прийняття та коригування управлінських рішень

Рис. 3.2 Організаційна модель аудиту розрахунків за соціальним страхуванням *(систематизовано автором)*

виплат по єдиному внеску; встановити своєчасність та повноту перерахування сум відрахувань до пенсійного фонду; перевірити правильність відображення сум нарахованих відрахувань в обліку та звітності, їх узгодженості між собою.

Під час аудиту правильності вирахування і сплати окремих видів загальнообов'язкового страхування керуються відповідними законодавчими актами, якими регулюється нарахування, сплата платежів та порядок подання звітних форм по відрахуваннях на соціальні заходи.

Особлива увага приділяється правильності визначення зобов'язань за соціальним страхуванням та своєчасності погашення їх зобов'язань. Субєкт контролю повинен у необхідних випадках надати бухгалтерові допомогу, щодо правильності розрахунків за соціальним страхуванням, порекомендувати йому внести необхідні зміни у баланс підприємства та інші форми фінансової звітності.

Основними видами викривлень фінансової, соціальної та податкової звітності підприємства внаслідок помилок у розрахунках з соціального страхування можуть бути :

- заниження прибутку внаслідок необґрунтованого завищення суми витрат на соціальні заходи, яке зумовлене неправильним формуванням витрат на оплату праці платника податку, які включаються до складу його валових витрат;

- неправильне визначення баз здійснення відрахувань на соціальні заходи та добровільних і обов'язкових утримань із суми доходів працівників підприємства;

- незастосування платниками податків і відрахувань пільгових ставок відрахувань на соціальні заходи та встановлених чинним законодавством пільг;

- несвоєчасне погашення зобов'язань за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням відповідно до чинного законодавства України

На оцінку кредиторської заборгованості (зобов'язань) за соціальним страхуванням у фінансовій звітності підприємства можуть впливати :

- представлення помилкової інформації для отримання пільг по відрахуваннях на соціальні заходи і утримання із заробітної плати;

- викривлення або приховування даних, що подаються у фонди загальнообов'язкового соціального страхування;

- неправильна класифікація або розрахунки за загальнообов'язковим соціальним страхуванням, що враховуються при оподаткуванні в якості валових витрат з оподаткування податку на прибуток, при визначеності заборгованості перед бюджетом.

Внаслідок зазначеного, основною метою аудиту розрахунків за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням є підтвердження достовірності фінансової, соціальної і податкової звітності економічного суб'єкта, що перевіряється в частині відображення заборгованості за соціальним страхуванням, а також відображення (розшифрування) всіх суттєвих обставин, пов'язаних з неврегульованими питаннями у здійсненні відрахувань на соціальні заходи.

У методиці аудиту великого значення набуває чітке визначення об"єктів контролю та джерел інформації, необхідних для її проведення.

Об'єкт аудиту - сукупність економічно однорідних показників, перевірка яких здійснюється за допомогою єдиного інформаційного забезпечення та відповідних однорідних методичних прийомів. Об'єктами аудиту розрахунків за загальнообов'язковим соціальним страхуванням є:

1. Правомірність застосування чинних нормативних документів щодо здійснення відрахувань на соціальні заходи підприємства;

2. Правильність визначення баз оподаткування (здійснення відрахувань і утримань) та зобов'язань за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням;
3. Точність і правильність застосування ставок оподаткування (здійснення відрахувань і утримань) за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням;
4. Чинність застосування пільг щодо оподаткування(здійснення відрахувань і утримань) та визначення неоподатковуваних об'єктів і операцій;
5. Повнота і своєчасність погашення зобов'язань за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням;
6. Законність та правильність витрачання підприємством коштів на загальнообов'язкове державне соціальне страхування;
7. Правильність і повнота щодо відображення в облікових регістрах сум нарахованих і погашених зобов"язань за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням;
8. Повнотою та достовірність відображення розрахунків за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням у фінансовій, статистичній. Соціальній і податковій звітності підприємства;
9. Контроль за дотриманням підприємством у процесі його фінансово-господарської діяльності чинного господарського, соціального і податкового законодавства;

Запобігання у процесі фінансово-господарської діяльності підприємства здійсненню негативних фактів і явищ та зловживанню відповідальних осіб.

Джерела аудиту - сукупність носіїв інформації нормативного та господарського характеру, за допомогою і на основі яких проводиться контроль. Джерелами еонтролю розрахунків за загальнообов'язковим соціальним страхуванням є:

1. Законодачо-нормативні документи, які регламентують оподаткування господарської діяльності підприємства;

2. Законодачо-нормативні документи, які регламентують організацію і ведення бухгалтерського обліку розрахунків за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням та порядок проведення їх аудиту (контролю);

3. Установчі та дозвільні документи підприємства;

4. Інші документи юридичного характеру;

5. Первинні і зведені документи;

6. Регістри бухгалтерського обліку;

7. Фінансова звітність;

8. Розрахунки, допоміжні таблиці і розшифровки;

9. Соціальна звітність;

10. Податкова звітність;

11. Статистична звітність.

До основних законодачо-нормативних документів, які регламентують оподаткування господарської діяльності підприємства щодо розрахунків за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням відносяться: Податковий кодекс України від 02.12.2010р. №2755, Закон України Закон України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 8 липня 2010 р. № 2464-VI.

До законодачо-нормативних документів, які регламентують організацію і ведення бухгалтерського обліку розрахунків за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням та порядок проведення їх аудиту відносяться : Закон України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні", Закон України "Про аудиторську діяльність", П(С)БО 11 "Зобов'язання".

До складу Установчих та дозвільних документів підприємства відносяться Статут, установчий договір, ліцензії та інші документи юридичного характеру, що є підставою для здійснення окремих господарських операцій, які є об'єктом здійснення відрахувань і обов'язкових платежів на соціальні заходи.

До складу первинних і зведених документів відносяться: листки тимчасової непрацездатності, розрахунки допомоги з тимчасової втрати працездатності, Акти нещасних випадків на виробництві (НВ-1, НВ-5) тощо.

До складу Регістрів бухгалтерського обліку відносяться: Відомості нарахування заробітної плати, журнал №3 та Відомість аналітичного обліку №3.5 за рахунком 65 "Розрахунки зі страхування", Головна книга, Аналіз по рахунку, Оборотно-сальдова відомість за рахунком, Картка по рахунку.

До складу Фінансової звітності, в якій відображаються зобов'язання за соціальним страхування відносяться: Баланс (Звіт про фінансовий стан) (ф.№1), Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід) (ф.№2), Примітки до фінансової звітності.

До складу основної соціальної звітності підприємства відносяться Звіт про суми нарахованої заробітної плати (доходу, грошового забезпечення, допомоги, компенсації) застрахованих осіб та суми нарахованого єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування до органів Пенсійного фонду України.

До складу форм податкової звітності, в яких відображено витрати платника податку на відрахування за єдиним внеском на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, відноситься Податкова декларація з податку на прибуток підприємства.

До складу статистичної звітності щодо розрахунків за загальноообовязковим державним соціальним страхуванням відноситься: Звіт про основні показники діяльності підприємства (ф.№1-підприємництво) та Звіт про травматизм у виробництві (ф.№7-тнв).

Контроль повноти і достовірності відображення у системі бухгалтерського обліку та у фінансовій, статистичній, соціальній і податковій звітності підприємства розрахунків за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням здійснюється у наступній послідовності:

1. Відповідно до установчих документів підприємства, Наказу про облікову політику та інших документів юридичного характеру встановлюється перелік та обсяг операцій, що є об'єктом відрахувань і платежів за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням у фінансово-господарській діяльності підприємства;
2. На підставі первинних та зведених документів встановлюється повнота та правильність документального оформлення оформлення розрахунків за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням ;
3. Відповідно до даних первинних документів та облікових регістрів встановлюється правильність визначення підприємством обсягів оподаткування (здійснення відрахувань і утримань на соціальні заходи);
4. Згідно чинного соціального законодавства України встановлюється правильність застосування підприємством ставок відрахувань і утримань на соціальні заходи;
5. На підставі первинних документів та інших документів юридичного характеру визначається законність та правильність витрачання коштів фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування відповідно до чинного законодавства України;
6. За загально прийнятою методикою встановлюється повнота і правильність відображення в первинних документів у облікових регістрах підприємства за рахунком 65 "Розрахунки зі страхування";
7. На підставі даних облікових регістрів за рахунком 65 "Розрахунки зі страхування" встановлюється правильність їх відображення у Головній книзі підприємства;
8. За даними облікових регістрів та Головної книги підприємства визначається ступінь повноти і достовірності фінансової, соціальної, статистичної і податкової звітності підприємства щодо розрахунків і зобов'язань за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням.

Саме тому сьогодні в Україні формуються передумови для соціальної відповідальності бізнесу. Одним з дієвих інструментів забезпечення економічної безпеки в соціальній сфері є соціальний аудит.

Не вдаючись до розгляду впливу всієї системи соціального забезпечення розглянемо лише вплив соціальної відповідальності бізнесу на систему соціально-економічних відносин та формування вітчизняної моделі соціального аудиту як сучасного інструменту соціальної безпеки.

Єдиного визначення соціального аудиту немає, оскільки це достатньо нове явище, навіть, для економічно розвинених країн. Звідси виникають відмінності не тільки в понятті соціального аудиту, але і в його цілях і основних напрямах.

У світовій практиці сформувалося декілька моделей, властивих окремим державам: англо-американська, французька, німецька, японська тощо. Кожна з них відповідає тим завданням, що є перед державою, і має свої відмінні особливості.

Механізми функціонування вітчизняної моделі соціальної відповідальності бізнесу як найважливішої складової сучасної соціально-економічної системи і соціально-трудових відносин не забезпечують ефективної реалізації інтересів суспільства. Функції держави під час регулювання соціальної відповідальності використовуються неефективно і не впливають на створення сприятливого середовища для її розвитку.

До теперішнього часу держава в стосунках з бізнесом і суспільством не знайшла прийнятної моделі взаємин і часто вирішує проблеми розвитку соціальної відповідальності адміністративними методами. Бізнес як джерело соціальної відповідальності не знаходить розуміння у держави і не отримує з його боку належної підтримки у вирішенні стратегічних проблем розвитку. Умови, які повинна забезпечувати держава для розвитку соціальної відповідальності, формуються доволі повільно і суперечливо, звичайно й властивими вітчизняній економіці відставаннями від західних країн, і не створюють потрібного ефекту і прогресу в цій сфері соціально-економічних відносин.

Сьогодні в нашій країні реальну активність в галузі соціальної відповідальності проявляють лише деякі великі підприємства, усвідомлюючи значущість цієї роботи для свого стратегічного розвитку, підвищення іміджу в суспільстві та успішної взаємодії із західними партнерами.

Система соціальної відповідальності, основними учасниками якої є бізнес, держава і суспільство, фактично не сформована, механізми, що використовуються для її консолідації не в змозі забезпечити міцність і ефективність цього альянсу. Такий стан зумовлений відсутністю:

а) державної політики формування соціальної відповідальності;

б) розвиненої системи соціального партнерства, інтересів бізнесу, держави і суспільства;

в) адаптованих стандартів соціальної відповідальності бізнесу, що дають змогу запроваджувати їх у масштабах всієї соціально-економічної системи;

г) порівняльних показників, які зазначаються в соціальних звітах різних підприємств.

Корпоративна соціальна відповідальність розглядається переважно на рівні великих компаній, у той же час проблема соціальної відповідальності бізнесу і її аудиту повинна стосуватися й регіонального та державного рівнів управління.

Досвід країн з розвиненою ринковою економікою показує, що відбувається достатньо інтенсивний процес розвитку соціального аудиту, який відображений в:

– інтенсивному зростанні кількості підприємств, організацій, різних країн і регіонів, які вдаються до послуг соціального аудиту;

– формуванні правової бази соціального аудиту як на національному, так і на міжнародному рівнях; розробленні міжнародних і галузевих стандартів соціальної відповідальності;

– наявності ринку соціального аудиту з доволі стійкими групами аудиторських агентств і клієнтами, попитом і пропозицією на ці послуги;

– формуванні особливого наукового напряму, що має свій предмет вивчення і методику;

– соціальний аудит визнаний самостійною професією, навчання в цьому напрямі проводиться в багатьох країнах;

– відбувається організаційна іституалізація системи соціального аудиту: формуються асоціації практиків, дослідників, функціонують агентства соціального аудиту, у багатьох країнах створені інститути соціального аудиту, і ось вже більше десяти років функціонує Міжнародний інститут соціального аудиту (Франція).

Соціальний аудит – це специфічна форма аналізу, ревізії умов соціального середовища підприємства з метою виявлення чинників соціального ризику і здійснення пропозицій щодо їх зниження – являється результатом розвитку інших форм аудиту, зокрема управлінського і фінансового, шляхом розширення критеріїв ефективності, оскільки включає в їх склад безліч соціальних чинників (рис. 3.3).

Передумовами виникнення соціального аудиту є:

– усвідомлення приватним бізнесом того, що позитивний соціальний імідж підприємства значно підвищує його конкурентну спроможність;

– зростання ролі соціального чинника і людського капіталу;

– результат тиску суспільства на бізнес з метою регулювання соціально значущих аспектів діяльності підприємства;

– тенденція до збільшення кількості нефінансових звітів.

Соціальний аудит має значення для власників, інститутів громадянського суспільства, інвесторів, споживачів, менеджерів, працівників.

Предметом обстеження соціального аудиту є: матеріальні активи соціальної сфери, фінансово-економічна інформація соціальної спрямованості, людський ресурс.

Для того, щоб персонал виступав основним чинником підвищення конкурентоспроможності організації, мав цілі, співвідносні з основними цілями організації, продуктивно й умотивовано працював, необхідно використовувати всі

наявні резерви. Виявити ж їх і розробити програму вдосконалення системи управління персоналом допоможе соціальний аудит.

Соціальний аудит – інструмент регулювання соціоекономічних відносин за допомогою добровільного соціального діалогу всіх сторін, зацікавлених у досягненні соціального консенсусу. Соціальний аудит є одним із механізмів системи керівництва та управління соціальним розвитком, а також спосіб моніторингу, призначений для спостереження сфери соціоекономічних відносин. Предметом обстеження соціального аудиту є не просто матеріальні активи або фінансово-економічна та інша інформація, а людський ресурс.

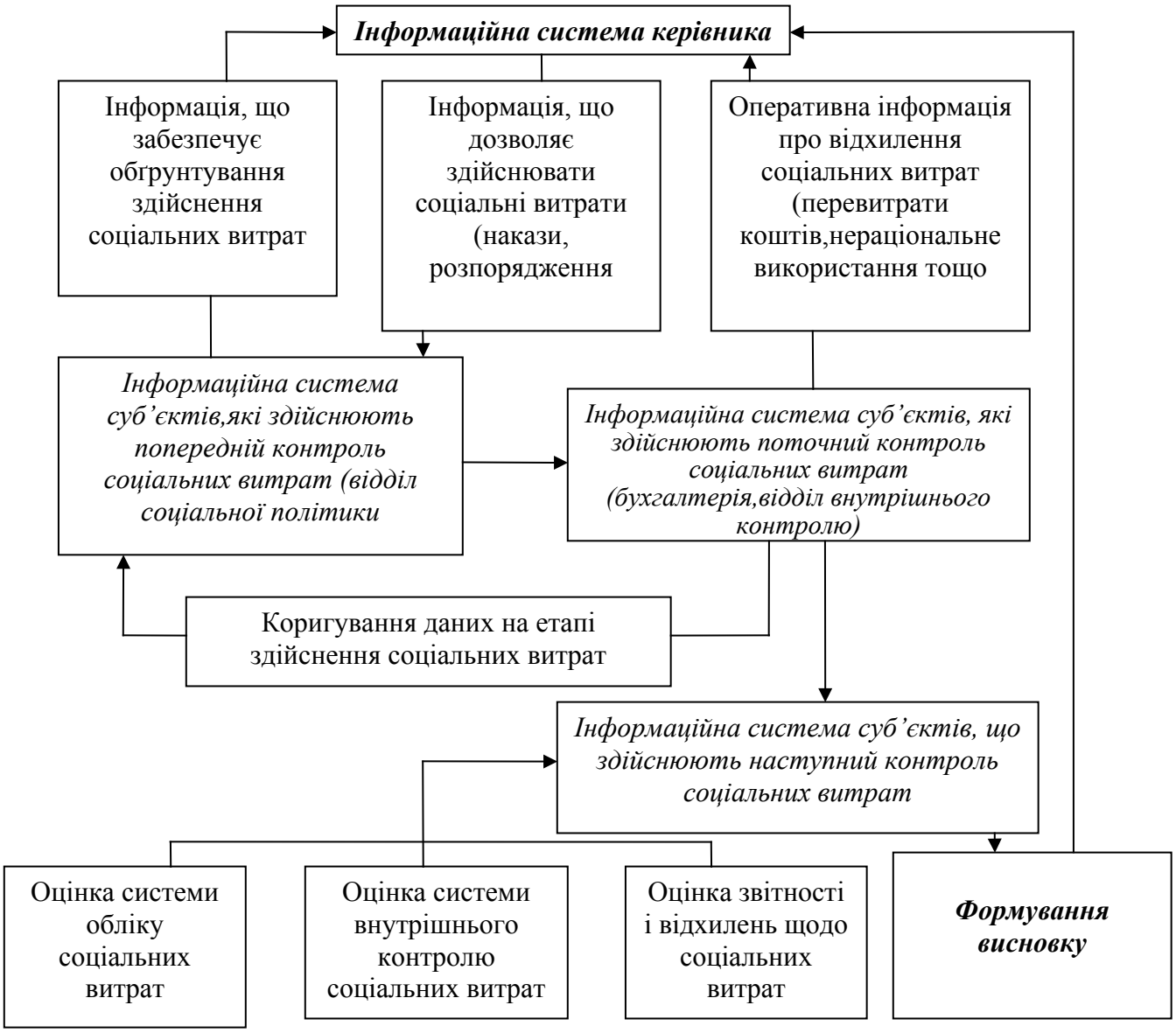

Рис. 3.3. Напрями потоків інформації при організації системи аудиту соціальних витрат підприємства *(систематизовано автором)*

Соціальний аудит може використовувати держава з метою забезпечення стійкого і довгострокового соціального розвитку. Соціальний аудит можна застосовувати як інструмент для налагодження повноцінного діалогу і співпраці між державою, бізнесом та інститутами громадянського суспільства.

Оцінка соціальної безпеки підприємства є важливим питанням його ефективного функціонування. Шляхи проведення оцінки та інструменти аналізу можуть бути дуже різноманітними, але, на нашу думку, під час оцінювання необхідно розглядати забезпечення соціальної безпеки підприємства з боку загальної суми витрат на соціальні заходи. Світова економічна криза спричинює різноманітні соціальні потрясіння та конфлікти. Універсальною технологією дослідження та управління соціальними процесами може стати соціальний аудит. Саме соціальний аудит слугуватиме інструментом соціальної безпеки як держави, загалом, так і підприємства, зокрема.

Вивчивши досвід запровадження соціального аудиту на Заході, доцільно вважати найпоширенішим рівнем соціального аудиту – корпоративний аудит (на рівні підприємства). Він пов’язаний з дослідженням системи управління персоналом підприємства, узгодженості основних напрямів розвитку колективу з цілями та соціальною стратегією. Проведення такого соціального аудиту дасть можливість власнику:

– зменшити плинність кадрів;

– покращити трудову дисципліну;

– запобігти емоційному перевантаженню та стресам працівників;

– зменшити помилки та недоліки у роботі;

– поліпшити психологічний клімат колективу.

Слід зазначити, що в досліджуваній економічній літературі не дається чіткого визначення самого поняття «соціальний аудит». Як правило, він розглядається

переважно як підвид операційного аудиту. Це скоріше перелік об’єктів «соціального аудиту», а не розкриття його суті. Тому вважаємо правомірним визначити суть соціального аудиту як перевірку процедур і методів функціонування господарської системи в аспекті соціально-трудових відносин з метою оцінювання їх ефективності та відповідності законодавчо-нормативним актам.

Виконання соціального аудиту і повідомлення про його результати визначаються не так легко, як при інших видах аудиту. Ефективність соціально-трудових відносин доволі складно об’єктивно оцінити, ніж їх відповідність законам чи інструкціям, оскільки перше є достатньо суб’єктивним. На відміну від інших видів аудиту, соціальний скерований не тільки на минуле, але й на майбутнє.

Метою соціального аудиту є:

– незалежна оцінка ефективності управління соціально-трудовими відносинами;

– розроблення комплексу заходів щодо усунення виявлених недоліків, що безпосередньо впливають на ефективність функціонування трудового колективу.

Основним завданням соціального аудиту є вплив кадрової політики на діяльність і перспективи розвитку підприємства, хоч кожне конкретне дослідження не може забезпечити правдивого уявлення про стан кадрової політики на підприємстві (хто приймає рішення з цих питань, як це впливає на морально-психологічний клімат і мотивацію працівників).

При проведенні соціального аудиту потрібно з’ясувати основні принципи планування кар’єри персоналу – оцінку діяльності, системи підготовки і перепідготовки кадрів. У сфері оплати і мотивації праці необхідно вивчити вплив усіх фінансових важелів, які використовуються на підприємстві (політика щодо заробітної плати, участь працівників у розподілі прибутків), інші мотиваційні фактори (перспективні робочі можливості, гарантії зайнятості, соціальні послуги), а також оцінити вплив цих факторів на ефективність організації роботи клієнта.

Об’єктами соціального аудиту є соціально-трудові відносини, які перевіряються аудитором у контексті розроблення, прийняття та реалізації угод, планів соціального розвитку на всіх рівнях системи соціального партнерства.

Суб’єктами соціального аудиту є міжнародні експертні організації, органи державної влади, регіональні органи управління, корпоративні структури, а також керівництво підприємства.

Для розвитку проекту Концепції соціального аудиту на підприємстві, який передбачає такі етапи, як переддослідний, дослідний і завершальний, соціальний аудит на підприємстві доцільно здійснювати за такими етапами: організаційний, дослідний і завершальний.

Організаційний етап передбачає:

1.1. Підготовка до проведення аудиторської перевірки.

1.2. Формування групи аудиторів.

1.3. Складання попереднього графіка проведення соціального аудиту.

1.4. Узгодженість сторін.

1.5. Попередня оцінка можливих ризиків.

1.6. Досягнення домовленостей щодо проведення соціального аудиту за об’єктами дослідження (зайнятість працівників, оплата та стимулювання праці, безпека та умови праці, професійне навчання).

1.7. Визначення методів і прийомів аудиту.

1.8. Підписання договору.

На дослідному етапі збирають та оцінюють одержану інформацію та проводять аналітичну роботу:

2.1. Візуальне обстеження підприємства.

2.2. Робота з відповідною документацією.

2.3. Проведення соціологічного обстеження та анкетування.

2.4. Опитування менеджерів та персоналу.

2.5. Аналіз отриманої інформацій.

2.6. Порівняння показників відповідності стану соціально-трудових відносин стандартам.

2.7. Аналіз ризиків та узгодженість пропозицій щодо їх мінімізації.

Завершальний етап проведення соціального аудиту – це:

3.1. Підготовка звіту, який передбачає:

– аналіз причин соціальної напруженості;

– оцінювання відповідності персоналу підпр

– рекомендації щодо покращання заходів стимулювання;

– оцінювання результатів діяльності;

– напрямки удосконалення управління персоналом;

– пропозиції щодо впровадження нових інформаційних технологій.

3.2. Передача звіту замовнику.

Отже, керівництво підприємства підписує з професійними аудиторами договір на проведення соціального аудиту. Незалежні аудитори, досліджуючи зовнішні і внутрішні джерела, проводять аудит відповідності заробітної плати трудовому законодавству, умов праці – нормам безпеки та екологічним умовам і т. д. Це допоможе розкрити причини соціальної напруженості, взнати думку персоналу про керівників. Реалізація висновків проведеного соціального аудиту допоможе керівнику підприємства підтримувати у нормальному стані систему соціально-трудових відносин.

Поняття «соціальний аудит» та основні елементи його методики сприятимуть отриманню об’єктивної і достовірної інформації щодо соціального клімату на підприємстві. Це дасть змогу виявити суттєві, потенційно можливі соціальні ризики, сприяючи тим самим ефективному регулюванню соціальних відносин та значною мірою впливатиме на кадрову політику, діяльність та перспективи розвитку досліджуваного підприємства.

Визначення функцій і складових соціального аудиту, внутрішніх і зовнішніх джерел інформації дало змогу визначити найдоцільніші напрями соціального аудиту, відповідні процедури та необхідні аудиторські докази.

При написанні дипломної роботи суттєвих помилок у вище зазначених джерелах ревізії щодо здійснення розрахунків за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням ТОВ "Голден Грейн і Компанія" у 2019-2021 рр.не виявлено не було. Інформація фінансової, статистичної, соціальної і податкової звітності відповідає даним первинних документів і облікових регістрів.

У процесі написання дипломної роботи аудиторська перевірка підприємства за весь період його господарської діяльності здійснена ще не була. Серед пропозицій щодо покращення організації і методики бухгалтерського обліку ТОВ "Голден Грейн і Компанія" у 2019-2021 рр.слід запропонувати більш регулярне користування послугами аудиторських фірм щодо здійснення аудиторських перевірок фінансово-господарської діяльності підприємства.

Отже, соціальний аудит в Україні може стати сучасним інструментом соціального партнерства, який перетвориться з механізму розв'язання конфліктних ситуацій у систему гарантування економічної безпеки підприємств та вирішенні актуальних проблем соціально-економічного розвитку держави.

ВИСНОВКИ

В умовах інтеграції України у світовий ринок значна кількість великих вітчизняних підприємств практикують розробку екологічної політики, комплексної програми її реалізації, планування заходів по охороні навколишнього середовища, забезпеченню екологічної безпеки, аналіз фінансових аспектів і проведення екологічних ревізій.

Концепція екологічної ефективності базується на твердженні, що підприємства можуть виробляти більше корисних товарів та послуг при одночасному зменшенні негативного впливу на довкілля, споживання ресурсів та витрат. Екологічна ефективність визначається щонайменше, трьома важливими постулатами.

Соціальний захист - важлива складова соціальної політики та необхідний елемент функціонування держави в умовах ринкової економіки, відповідно до ст. 46 Конституції України це закріплене право громадян, яке забезпечується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій, а також бюджетних та інших джерел фінансування. Закріплення в Конституції гарантій соціального захисту відповідає положенням міжнародно-правових актів: Загальної декларації прав людини; Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права.

Залежно від страхового випадку є такі види загальнообов'язкового державного соціального страхування: пенсійне страхування; страхування у зв'язку з тимчасовою

втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням; медичне страхування; страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності; страхування на випадок безробіття; інші види страхування, передбачені законами України.

Основним нормативним документом, що регулює систему державного загальнообов'язкового соціального страхування в Україні є Закон України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 8 липня 2010 р. № 2464-VI. У 2016 році встановлено єдину ставку для всіх суб'єктів господарювання в Україні – 22% від фонду оплати праці юридичної або фізичної особи-роботодавця. Для фонду оплати праці працівників-інвалідів застосовується ставка 8,41%.

У складі соціальних витрат досліджуване підприємство здійснює витрати на соціальні заходи у вигляді єдиного соціального внеску на загальнообов'язкове страхування та окремі випадки витрат на мотивацію працівників у вигляді премій і заохочень, а також витрати на навчання і підвищення кваліфікації працівників.

Переважну частину соціальних витрат досліджуваного підприємства становлять витрати на державне загальнообов'язкове соціальне страхування працівників. Для узагальнення інформації про розрахунки підприємств за всіма видами соціального страхування призначено балансовий рахунок 65 "Розрахунки зі страхування" (або 642 «Розрахунки за зборами і платежами).

Згідно Наказу про облікову політику підприємства ТОВ "Голден Грейн і Компанія" при веденні бухгалтерського обліку використовує автоматизовану форму бухгалтерського обліку з використанням ПП «1С:Підприємство-версія 8.3» із одержанням вихідних форм облікових реєстрів у процесі обліку розрахунків за загальнообовязкови соціальним страхуванням за рахунком 65 «Розрахунки зі страхування» – «Аналіз по рахунку», «Оборотно-сальдова відомість» та Головна книга.

За результатами написання кваліфікаційної роботи недоліків щодо:

- визначення роміру та відображення в обліку витрат екологічної діяльності підприємства не виявлено;

- визначення розміру відрахувань за соціальним страхуванням (за пенсійним забезпеченням, за соціальним страхуванням від тимчасової непрацездатності, за страхуванням на випадок безробіття, за страхуванням від нещасних випадків на виробництві і професійних захворювань), а також інших соціальних витрат, методики їх відображення в бухгалтерському обліку, своєчасності погашення зобов'язань та порядку здійснення виплат допомог з тимчасової непрацездатності в результаті захворювання а також нещасного випадку на виробництві не виявлено.

До складу форм фінансової звітності, в яких відображено стан розрахунків зі страхування, відносяться: Баланс (Звіт про фінансовий стан) (ф.№1), Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід) (ф.№2) та Примітки до річної фінансової звітності.

Соціальна звітність – це звітність стійкого розвитку, яка потенційно може надавати інформацію для аналізу діяльності бізнесу щодо соціальної відповідальності, яка є відсутньою у фінансовій звітності.

У світовій та вітчизняній практиці використовуються такі дефініції, як "соціальний звіт" (Social reporting), "Звіт із корпоративної соціальної відповідальності"(Corporate Social Responsibility Reporting), "Звіт із корпоративної відповідальності" (Corporate Responsibility Report), "Звіт із прогресу" (Progress Report), "Звіт зі сталого розвитку" (Sustainable Development Reporting) та ін.

Найбільш поширеними є наступні форми нефінансових звітів: Звіт із прогресу (про виконання принципів Глобального Договору ООН) (складається підприємствами – членами Глобального Договору ООН, у звіті відображається стан виконання принципів соціальної відповідальності та прогнози на майбутнє) звіт за GRI–стандартом (звіт зі сталого розвитку) (містить чіткі індикатори щодо діяльності компанії; звіт за стандартом AA1000 (заснований на діалозі із стейкхолдерами, який структурно відповідає їх інформаційним запитам).

Зауважень щодо відображення соціальних витрат, у т.ч. витрат на відрахування на соціальні заходи на ТОВ "Голден Грейн і Компанія" у фінансовій, податковій та соціальній звітності не виявлено.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про екологічний аудит», екологічний аудит – це документально оформлений системний незалежний процес оцінювання об'єкта екологічного аудиту, що включає збирання і об'єктивне оцінювання доказів для встановлення відповідності визначених видів діяльності, заходів, умов, системи екологічного управління та інформації з цих питань вимогам законодавства України про охорону навколишнього природного середовища та іншим критеріям екологічного аудиту

Відповідно до ст. 20 закону України «Про екологічний аудит», результати екологічного аудиту подаються у формі звіту про екологічний аудит, який має містити: загальні відомості про об'єкт та замовника екологічного аудиту; підстави для проведення екологічного аудиту, його мету, завдання, програму та обсяг виконаних робіт; відомості про виконавців екологічного аудиту; перелік основних законодавчих актів та інших нормативних документів, для перевірки на відповідність яким проводився екологічний аудит; характеристику фактичного стану об'єкта екологічного аудиту, включаючи оцінку ефективності та достатності його природоохоронної діяльності, систем екологічного управління, стану природоохоронного обладнання та споруд і т.д. (ч. 1).

Звіт про екологічний аудит може містити рекомендації щодо заходів, які необхідно вжити для усунення виявлених невідповідностей (ч. 2). Звіт про екологічний аудит є власністю його замовника і підставою для прийняття ним відповідних рішень (ч. 3). Висновки обов'язкового екологічного аудиту враховуються при визначенні умов приватизації об'єктів державної власності, що здійснюють діяльність, яка становить підвищену екологічну небезпеку, екологічного страхування об'єктів, що здійснюють таку діяльність, передачі або придбанні об'єктів у державну власність та в інших випадках, передбачених законодавством (ч. 4).

У країнах ЄС, де використовуються стандарти EMAS (Environmental Management and Audit System), результати аудиту оформлюються у вигляді екологічної декларації, яка є обов'язковою для опублікування (одна з основних відмінностей від стандарту ISO 14001).

Соціальний аудит – це специфічна форма аналізу, ревізії умов соціального середовища підприємства з метою виявлення чинників соціального ризику і здійснення пропозицій щодо їх зниження – являється результатом розвитку інших форм аудиту, зокрема управлінського і фінансового, шляхом розширення критеріїв ефективності, оскільки включає в їх склад безліч соціальних чинників.

Об'єктами соціального аудиту є соціально-трудові відносини, які перевіряються аудитором у контексті розроблення, прийняття та реалізації угод, планів соціального розвитку на всіх рівнях системи соціального партнерства. Суб'єктами соціального аудиту є міжнародні експертні організації, органи державної влади, регіональні органи управління, корпоративні структури, а також керівництво підприємства.

Під час написання кваліфікаційної роботи за матеріалами ТОВ "Голден Грейн і Компанія" у 2020-2021 рр. не було виявлено суттєвих недоліків щодо відображення у системі бухгалтерського обліку соціально-екологічної діяльності підприємства. У процесі написання кваліфікаційної роботи аудиторська перевірка підприємства за весь період його господарської діяльності здійснена ще не була.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Баранова В. Г. Розвиток елементів страхової системи [Електронний ресурс] / В.Г. Баранова. – Режим доступу : www.nbuv.gov.ua /portal/natural/Vnulp/Menegment/2008_635/08. – Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського.

2. Бардаш С. В. Контроль діяльності суб'єктів господарювання: гіпотези та версії порушень : [монографія] / С. В. Бардаш. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2008. – 312 с.

3. Безверхий К. Виплати працівникам підприємства за МСФЗ в контексті соціальної складової фінансової звітності // Бухгалтерський облік і аудит. – 2015. – № 7. – С. 34–40.

4. Безверхий К. Деякі особливості відображення розрахунків за єдиним соціальним внеском у звітності підприємства крізь призму законодавчих новацій // Бухгалтерський облік і аудит. – 2015. – № 6. – С. 28–38.

5. Бігдаш В. Д. Стан та напрямки розвитку соціального страхування в Україні [Текст] / В. Д. Бігдаш // Наук. зап. – Острог, 2005. – Вип. 7. – Ч. 2. – С. 8–15.

6. Бодюк А. В. Методологічні і нормативно-правові аспекти аудиту підприємницької діяльності [Текст] / А. В. Бодюк : Монографія. – К : Кондор, 2005. – 356 с. – ISBN 966-7982-54-8

7. Боков О. В. Нормативно-правові засади розвитку системи соціального страхування в Україні [Електронний ресурс] / О. Боков. – Режим доступу : www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Dums/2009-01/Bokov.

8. Боков О. В. Особливості становлення та розвитку соціального страхування в Європі у другій половини XIX – на початку XX ст. [Електронний ресурс] / О. В. Боков. – Режим доступу : www.nbuv.gov.ua portal/Soc_Gum/Tpdu/2008_3/doc/3/17.

9. Боков О. В. Теоретичні аспекти соціального страхування [Електронний ресурс] / О. В. Боков. – Режим доступу : www.nbuv.gov.ua/e-journals /DeBu/2007-2/doc/1/04.

10. Бондар М. І. Бухгалтерський облік як інформаційна підсистема системи управління / М. І. Бондар // Вісник НУ “Львівська політехніка” Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. – Львів, 2012. – № 721. – С. 50-53.

11. Бондар М. І. Обліково-аналітична інформація в управлінні підприємницькою діяльністю / М. І. Бондар // Економічний аналіз. – 2010. – Вип. 6. – С. 13-16.

12. Бондар Н. О. Соціальне страхування в Україні: труднощі існування в трансформаційній економіці / Н. О. Бондар, Ю. Ю. Діденко // Економіка. Фінанси. Право. – 2006. – № 1. – С. 12–15.

13. Бондаренко О. М. Єдиний соціальний внесок в контексті нарахування та утримань із заробітної плати [Електронний ресурс] / О. М. Бондаренко, А. П. Зубченко – Режим доступу : www.nbuv.gov.ua/.

14. Боримська К. П. Реалізація концепції інформаційної безпеки підприємництва в спектрі системи бухгалтерського обліку / К. П. Боримська // ВІІСНИК ЖДТУ. – 2013. – № 1 (63). – С. 33–38.

15. Бражник Г. Д. Запровадження єдиного соціального внеску через податковий механізм [Електронний ресурс] / Г. Д. Бражник. – Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/portal/Chem_Biol/Ptdau / 2008_12 / data 2008 /41.

16. Бутинець Ф. Ф. Організація бухгалтерського обліку [Текст]: Підручник / За редакцією проф. . Ф. Ф. Бутинця. -3-вид., доп. перероб. - Житомир: ПП “Рута”, 2002. -592с.

17. Бухгалтерський облік в управлінні підприємством : монографія / Ю. А. Верига та ін. ; [заг. ред. О. М. Губачова] ; Укоопспілка, Полтавський ун-т споживчої кооперації України. – Полтава : РВВ ПУСКУ, 2009. – 337 с.

18. Бухгалтерський облік та оподаткування [Текст]: навч. посібник / [за ред. Р. Л. Хом’яка, В. І. Лемішовського]. – Львів : Бухгалтерський центр “Ажур”, 2010. – 1220 с.

19. Васечко Л. І. Система соціального страхування в зарубіжних країнах: корисний досвід для України / Л. І. Васечко // Вісник. – К., 2003. – № 3. – С. 37–43.

20. Василенко В. О. Теорія і практика розробки управлінських рішень: [навч. посіб. для студ. вищих закл. освіти] / В. О. Василенко. – К. : ЦУЛ, 2003. – 419 с.

21. Васильєв Г. Особливості нарахування та сплати єдиного внеску [Текст] / Г. Васильєв // Все про бухгалтерський облік. – 2015. – № 4. – С. 8-9.

22. Величко О. Г., Голов С. Ф. Бухгалтерський облік і фінансова звітність в Україні [Текст]. — Д.: ТОВ «Баланс-Клуб», 2007. — 768 с.

23. Вороная Н. Обов'язкове соціальне страхування (ЄСВ і не лише) [Текст] / Н. Вороная, А. Свіріденко, К. Скрипкіна, Л. Ушакова // Податки та бухгалтерський облік. – 25 квітня 2011. – № 4 (196). – С. 5-120.

24. Гнилицька Л. В. Напрями удосконалення облікової системи з метою забезпечення економічної безпеки суб'єктів господароцінювання / Л. В. Гнилицька // Комунальне господарство міст. – 2011. – № 10. – С. 144–153

25. Гнилицька Л. В. Проблеми та шляхи вдосконалення обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства / Л. В. Гнилицька // Бухгалтерський облік і аудит. – 2011. – № 10. – С. 23.

26. Голов С.Ф., Костюченко В.М. Бухгалтерський облік та фінансова звітність за міжнародними стандартами [Текст]: Практ. посіб. — К. : Лібра, 2004. — 880с.

27. Головацька С. І. Моделоцінювання та аналіз операційних та стратегічних рішень в системі управління підприємств з транспортування нафти і газу / С. І. Головацька, Н. Р. Массик // Науковий вісник Національного Лісотехнічного університету. – 2005. – № 15.4. – С.96-99

28. Гольцова С. М. Бухгалтерський облік [Текст]: навчальний посібник / С. М. Гольцова, І. Й. Плікус. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Суми : ВТД «Університетська книга». – 2007. – 254 с. – 966-680-360-6.

29. Господарський кодекс: Закон України від 16.01.2003 № 436-IV[-

Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99

30. Греськів, Т. С. Удосконалення обліку розрахунків за соціальним страхуванням з тимчасової втрати працездатності [Електронний ресурс] / Т. С. Греськів – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/ Dtr_ep/2011_6/files/EC611_26.pdf – Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського.

31. Губар О. Є. Соціальне страхування у забезпеченні суспільного добробуту [Текст] / О. Є. Губар // Фінанси України. – 2002. – № 8. – С. 130-136.

32. Джаман М. О. Реформування пенсійного забезпечення в Україні: сучасні проблеми, перспективи та заходи / М. О. Джаман, С. А. Веремій // Сучасний стан та перспективи розвитку фондового ринку України: Матеріали ІІІ Пленуму Спілки економістів України та міжнародної науково- практичної конференції. – За загальною редакцією В В. Оскольського. – Київ, 2010. – С.159–167.

33. Дудник Т. А. Формування та розвиток соціального страхування в Україні [Електронний ресурс] / Т. А. Дудник, В. О. Євсєєнко // Економічний простір. – 2011. – № 45. – С. 138-147. – Режим доступу : www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ekpr/2011_45/statti/14. – Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського.

34. Єрмаченко В. Є. Аналіз діяльності підприємства: конспект лекцій [Текст] / В. Є, Єрмаченко, А.В. Штереверя. - Харків: Вид. ХНЕУ, 2010. - 144с.

35. Житний П. Є. Облікова політика в умовах розвитку фінансово-промислових систем: методологія та організація : [монографія] / П. Є. Житний – Луганськ : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2007. – 352 с.

36. Журавська І. Єдиний соціальний внесок на соціальне страхування: звіт страхувальника [Текст] / І. Журавська // Бухгалтерія. – 14 лютого 2011. – № 7 (942). – С. 76-81.

37. Журавська І. Звітність з ЄВСС: коригування даних та виправлення помилок [Текст] / І. Журавська // Бухгалтерія. – 14 березня 2011. – № 11 (946). – С. 56-60.

38. Журавський О. А. Податкові консультації : сутність, порядок надання та оскарження / О. А. Журавський, О. О. Долгий, О. А. Долгий // Міжнародний юридичний вісник : збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. – 2014. – Вип. 1 (1). – С. 18-23.

39. Завгородній В.П. Бухгалтерський облік, контроль і аудит в системі управління підприємством [Текст],- К.: Ваклер, 2007 р.- С.300-367.

40. Загальнообов'язкове соціальне страхування:: Нормативні акти. Зразки документів / упоряд. : Перепічай В. С. [та ін.]. – К. : Юрінком Інтер, 2015. – 455 с.

41. Загородній А.Г., Вознюк Г.Л. Фінансово-економічний словник. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2011. – 844 с.

42. Загреба, І. Л. Напрями реформування системи соціального страхування в Україні [Електронний ресурс] / І. Л. Загреба. – Режим доступу : www.nbuv.gov.ua/portal//natural/Npkntu_e/2009_16_1 /stat_16_ 1/46.

43. Зеленко Н. Соціальне страхування в системі соціального захисту населення України [Електронний ресурс] / Н. Зеленко // Формування ринкової економіки в Україні. – 2009. – Вип. 19. – С. 249-255. – Режим доступу : www.nbuv.gov.ua / portal / Soc_Gum / freu / 2009_19 / 37. – Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського.

44. Івашина Є. М. Особливості визначення бази для сплати єдиного внеску / Є. М. Івашина [Електронний ресурс] : – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/ppei/2011_29/Ivashuna.pdf.

45. Іващенко В. І. Економічний аналіз господарської діяльності [Текст]: Навч. посіб.— К.: ЗАТ «Нічлава», 2017. — 204 с.

46. Ігнатова О. А. Формування та погашення зобов'язань платників податків – юридичних осіб, перед державними цільовими фондами [Електронний ресурс] / О. А. Ігнатова. – Режим доступу : www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vdie/2009_1/files/5.

47. Інвентаризація основних засобів, нематеріальних активів, товарно-матеріальних цінностей, грошових коштів і документів та розрахунків : Інструкція

Міністерства фінансів України від 11.08.94 р. № 69 [Електронний ресурс] – Режим доступу : htth // zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0202-94

48. Інструкція про порядок нарахування і сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування [Електронний ресурс] : Постанова правління Пенсійного фонду України від 27.09.2010 р. № 21-5. – Режим доступу : www. zakon.rada.gov.ua/cgibin/laws/main.cgi?nreg=z0994-10. – Законодавство України.

49. Кадацька А. М. Порядок сплати підприємствами ЄСВ до Пенсійного фонду [Електронний ресурс] / А. М. Кадацька – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/chem_biol/Vsnau/2011_2/26Kadatska_2.pdf – Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського.

50. Карамишев Д. В. Єдиний соціальний податок: панацея чи профанація? // Віче (журнал Верховної Ради України). – 2006. – № 12. – С. 46–48.

51. Карпенко О. В. Управлінський облік : навч. посіб. / О. В. Карпенко, Д. В. Карпенко. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 268 с.

52. Кіндрацька Г.І. Економічний аналіз [Текст] : підручник / Г. І. Кіндрацька, М.С. Білик, А.Г. Загородній; за ред. проф. А.Г. Загороднього. - 3-тє вид., перероб. і доп. - К.: Знання, 2011. - 487 с

53. Кодекс законів про працю в Україні: Закон [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99.

54. Козак І.І. Економічний аналіз [Текст]: навч. посіб. /І.І. Козак: 2-ге вид. - Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2010. - 220 с

55. Колосок А. М. Соціальне страхування в контексті становлення соціального діалогу [Текст] / А. М. Колосок // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 3 (81). – С. 129-135.

56. Коробов М. Я. Фінансово-економічний аналіз діяльності підприємств [Текст]: Навч. посіб. — К.: Товариство «Знання» КОО, 2003. — 378 с.

57. Корягін М. В. Удосконалення обліково-аналітичного забезпечення

управління діяльністю суб'єктів господароцінювання : монографія / М. В. Корягін [за заг. ред. д.е.н., проф. М. Г. Білопольського] ; Макіївський економ.-гуманіт. ін.-т. – Донецьк : Східний видавничий дім, 2012. – 372 с.

58. Костирко Р. О. Контроль і аналіз в системі управління економічним потенціалом господарюючого суб'єкта: методологія та організація : [монографія] / Р. О. Костирко. – Луганськ : вид-во СНУ ім. В.Даля, 2010. – 728 с.

59. Коцупатрий, М. М. Податковий облік і звітність [Текст]: навч. посіб. / М. М. Коцупатрий, С. І. Ковач, В. В. Мельничук / Вид. 2-ге, без змін. – К. : КНЕУ, 2016. – 312 с. ISBN 966-574-847-5.

60. Кравчук О. Я. Діагностика рівня та критерії оцінювання корпоративної безпеки суб'єктів господароцінювання / О. Я. Кравчук, П. Я. Кравчук // Економічні науки. Серія "Економіка та менеджмент" : збірник наукових праць / Луцький державний технічний університет ; [редкол.: відп. ред. д.е.н., проф. Герасимчук З.В.Ї. – Луцьк, 2004. – Випуск 1. – С. 85-109.

61. Краснокутський О. Взаємозв'язок права соціального захисту та права соціального страхування [Електронний ресурс] / О. Краснокутський, О. Акулова // Соціальна перспектива і регіональний розвиток. 2009. – Випуск 3. – С. 63-75 – Режим доступу : www.nbuv.gov.ua/portal Soc_Gum /Sprr/ 2009_3 / krasnokutskiy_akulova.

62. Куземська С. Загальнообов'язкове державне соціальне страхування як організаційно-правова форма соціального забезпечення // Вісник. – Львів, 2004. – Вип. 39. – С. 367–371.

63. Кузнєцова С. А. Бухгалтерський облік в управлінні підприємством : навч. посіб. / С. А. Кузнецова ; [Таврійський держ. агротехнологічний ун-т]. – Мелітополь : Видавничий будинок ММД, 2008. – 230 с.

64. Куцик П. О. Економіко-математичне моделоцінювання в управлінні витратами та собівартістю послуг/ П. О. Куцик // Бухгалтерський облік, контроль і аналіз: проблеми теорії та методології : монографія / [під заг. ред. проф. Бутинця Ф.

Ф.]. – К., 2013. – 605 с. – С. 509–522.

65. Куцик П. О. Концептуальний розвиток методології бухгалтерського обліку: монографія / П. О. Куцик, М. В. Корягін. – Львів : Вид-во ЛКА, 2015. – 239 с.

66. Куцик П. О. Концептуальні підходи до розгляду інформаційних систем обліку в корпоративному управлінні / П. О. Куцик // Облік і фінанси. – 2013. – № 4 (62). – С. 52–59.

67. Кушнір О. І., Літвиненко М. В. Напрями поліпшення фінансового стану підприємств в ринкових умовах / О. І. Кушнір, М. В. Литвиненко. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/natural/vcpi

68. Максимчук Є. О. Підвищення ефективності функціонування системи соціального страхування шляхом введення єдиного соціального внеску [Електронний ресурс] / Є. О. Максимчук // Наукові праці НДФІ. – 2008. – № 4 (45). – С. 102-111. – Режим доступу : www.nbuv.gov.ua/portal/Soc _Gum/Npndfi/2008_4/Statti/102-111Maksimchuk.

69. Максимчук Є. О. Підвищення ефективності функціонування соціального страхування шляхом введення єдиного соціального внеску [Текст] : Молодіжний науковий вісник УАБС НБУ, Серія: Економічні науки, №3/2013 179 Наукові праці НДФІ / за ред. Є. О. Максимчука. – 2009. – № 14 (45). – 110 с. – ISBN 883-9826-36-4.

70. Малишко Є.О. Визначення пріоритетів недержавного пенсійного забезпечення суб'єктами підприємництва / Є.О. Малишко // Формування економічного портрета національної інфраструктури України: аналітичний та теоретико-методологічний аспекти. Матеріали всеукраїнській науково- практичній конференції (м. Київ, 20-21 січня 2012 р.). – Київ: у 2-ох частинах, «Київський економічний науковий центр», 2012.Ч.І. – С. 45-48.

71. Мальований М. І. Історія розвитку соціального захисту у світі [Електронний ресурс] / М. І. Мальований // Інноваційна економіка. – Режим доступу : www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/inek/2011_3/253. – Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського.

72. Мельник Т. Г. Облік та звітність поточних виплат працівникам у сучасних умовах // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Економіка. – 2011. – Випуск 130. – С. 30-34. 17. Протасова Н. Податкові соцпільги в 2014 році: застосовуємо правильно / Н. Протасова // Все про бухгалтерський облік. – 2014. – № 24. – С. 18-22.

73. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 1 «Подання фінансових звітів». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua

74. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 19 "Виплати працівникам" [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.minfin.gov.ua/document/92431/МСБО_19.pdf.

75. Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг : [нормативне виробничо-практичне видання] / Пер. з англ.: О. Л. Ольховікова, О. В. Селезньов, О. О. Зєніна, О. В. Гик, С. Г. Біндер ; Міжнар. федер. бух-в ; Аудитор. палата України. – К. : Фенікс, 2010. – Ч. 1. – 842 с.

76. Мних Є.В. Економічний аналіз: практикум з курсу [Текст] / Є.В. Мних, Н.М. Пелешко. – Львів, 2013. – 173 с.

77. Нападовська Л. В. Управлінський облік : [підруч. для студ. у ВНЗ] / Л. В. Нападовська. – К. : Книга, 2004. – 462 с.

78. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності, затверджений наказом Міністерства фінансів України №20 від 07.03.2013р [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99

79. Новіков В. М. Національна система загальнообов'язкового державного соціального страхування: сучасні проблеми та стратегія розвитку [Текст] : Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України / за ред. Е. М. Лібанова, О. В. Макарова – К. : 2006 – 179 с. –ISBN 774-8366-67-9.

80. Новосельська Л. І. Напрямки вдосконалення системи загальнообов'язкового соціального страхування [Електронний ресурс] / Л. І. Новосельська, М.П.

Оліярник // Науковий вісник. – 2006, вип. 16.1 – С. 438-441. – Режим доступу : www. Nbuv. Gov .ua/portal/chem_biol/ nvnltu/16_1/438_Nowoselska_16_1. – Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського.

81. Новосельська Л. І. Уніфікація фінансових потоків у системі соціального страхування [Електронний ресурс] / Л. І. Новосельська, Ю. Ю. Цігуш // Науковий вісник НЛТУ. – 2009. – Вип. 19.3. – С. 235- 238. – Режим доступу : www.nbuv.gov.ua/portal/chem_biol/nvnltu/19_3/ 235 _Nowoselska_19_3. – Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського.

82. Павленко Ю. Світовий досвід функціонування систем соціального страхування. Уроки для України. Соціальне страхування як елемент системи соціального захисту / Ю. Павленко // Україна: аспекти праці. – 2002. – № 6. – С. 30–36.

83. Панасюк В.М. Податковий облік: навч. посібник / В.М. Панасюк, Є.К. Ковальчук, С.В. Бобрівець. – Тернопіль: Карт-бланш, 2002. – 260 с.

84. Петрик О. Аудит розрахунків з оплати праці та інших виплат працівникам: вимоги до організації та методики [Текст] / О. Петрик, Н. Шульга // Бухгалтерський облік і аудит. – 2006. – № 12. – С. 47-54.

85. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій : наказ Міністерства фінансів України від 30.11.1999 р. № 291 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1557-11.

86. Податковий кодекс України : від 02.12.2010р. № 2755-VI // Бухгалтерія. – 2013. – № 1-2. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 "Витрати" : затв. Наказом Міністерства фінансів України від 31.12.99 N 318 [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show /z0027-00-13.04.2013.

87. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 26 «Виплати працівникам», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 28.10.2003 № 601, зі змінами [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.

rada.gov.ua/laws/show/z1025-03

88. Польовик Л. Єдиний соціальний внесок [Текст] / Л. Польовик // Вісник податкової служби України. – травень 2011. - № 19. – С. 36-38

89. Попович П.Я. Економічний аналіз діяльності суб'єктів господарювання [Текст]: Підручник. – Тернопіль : Економічна думка, 2004. – 416 с. – ISBN 966-614-019-4.

90. Порядок виплати компенсації підприємствам, установам, організаціям у межах середнього заробітку працівників, призваних на строкову військову службу, військову службу за призовом під час мобілізації, на особливий період або прийнятих на військову службу за контрактом у разі виникнення кризової ситуації, затв. постановою Кабінету Міністрів України від 4 березня 2015 р. № 105 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/105-2015-п/conv

91. Приходько С. Г. Деякі питання вдосконалення системи загальнообов'язкового державного соціального страхування громадян в Україні // Правове регулювання економіки. – К., 2001. – Вип. 2. – С. 174–186.

92. Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.rada. gov.ua.

93. Про збір та облік єдиного соціального внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування [Електронний ресурс] : закон України від 08.07.2010 р. № 2464-VI (зі змінами і доповненнями від 04.07.2013р. № 406- VII). – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2464-17.

94. Пушкар М. С. Креативний облік (створення інформації для менеджерів) : монографія / М. С. Пушкар. – Тернопіль : Карт-бланк, 2006. – с. 86.

95. Радецька О.О. Особливості реформування системи соціального страхування в Україні // Вісник Хмельницького національного університету -2011р. -№2. –С.172-174.

96. Садовніков О.А. Сучасні проблеми обліку розрахунків з оплати праці та

удосконалення їх шляхів / О.А. Садовніков, Г.В. Сировой // Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля: науковий журнал. – 2016. – № 8(162). – Ч. 1. С. 76-83.

97. Сафарова А. Т. Організація обліку розрахунків за єдиним соціальним внеском на хлібопекарних підприємствах / А. Т. Сафарова – Режим доступу: http: // archive. nbuv. gov. ua/portal/Soc_gum/Vzhdtu_econ/2012_1_1/44.pdf

98. Семанюк В. З. Інформаційні ресурси як інструмент підвищення ефективності бізнесу / В. З. Семанюк // Інноваційна економіка. – 2012. – № 10(36). – С. 304–307.

99. Семанюк В. З. Критерії якості облікової системи підприємства: теоретичний аспект / В. З. Семанюк // Вісник ДонНУЕТ; Серія Економічні науки. – 2011.– № 3/2 (51). – С. 232–237.

100. Сіленко А. Соціальна політика та її пріоритети у перехідному суспільстві // Людина і політика. – 2003. – № 1. – С. 118 – 128.

101. Сільченко О. До питання про статус страхувальника як суб'єкта правовідносин загальнообов'язкового соціального страхування [Електронний ресурс] / О. Сільченко. – Режим доступу : www.nbuv. gov.ua/portal/Soc_Gum/Pgip/2009_11/Silchenko

102. Сільченко С. О. Соціальне страхування: реалізації та перспективи правового регулювання [Електронний ресурс] / С. О. Сільченко // Проблеми законності. – 2009. – № 102. – С. 78-86. – Режим доступу : www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Pz/2009_102/102_11.

103. Скрипкіна К. Соцстрахівські допомоги : виплачуємо по новому [Текст] / К. Скрипкіна, Л. Ушакова // Податки та бухгалтерський облік. – 2011. – № 33 (1426). – С. 30-41.

104. Соколовська А. М. Реформа єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування в Україні // Фінанси України. – 2015. – № 7. – С. 7-23.

105. Ткачук І. М. Документальне оформлення результатів перевірки суб'єктів господарювання, щодо сплати пенсійних страхових зборів [Текст] : Економіка: проблеми теорії та практики. Збірник наукових праць / за ред. І. М. Ткачука – Д. : ДНУ, 2006 – 200-205с. – ISBN 966-8047-23-3

106. Тополенко Н. М. Державне регулювання розвитку систем пенсійного страхування в Україні : автореферат дис. на здобуття наукового ступеня канд. наук з держав. управління : спец. 25.00.02 – механізм державного управління / Н. М. Тополенко. – Запоріжжя, 2007. – 23 с.

107. Управлінський облік : навч. посіб. / Г. О. Партин, А. Г. Загородній, Т. І. Свідрик, А. І. Ясінська. – [3-ге вид., випр. і доп.]. – Львів : Видавництво львівської політехніки, 2013. – 280 с.

108. Фаріон І. Д. Управлінський облік / І. Д. Фаріон, Т. М. Писаренко. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 792 с.

109. Федоришина Л. І. Нарахування та утримання єдиного соціального внеску [Електронний ресурс] / Л. І. Федоришина, Н. Г. Ніщенко // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. – 2011. – № II (42). – частина І. Режим доступу : http: // archive.nbuv.gov.ua / portal / Soc_Gum/Vchtei/2011_2_1/NV2011-V2_62.pdf.

110. Четверикова Л. Суть соціальної політики та аналіз її моделей в соціальних державах //Соціогуманітарні проблеми людини. – 2005. - № 1.

111. Шайкан А. В. Формування інструментарію бухгалтерського обліку у стратегічному управлінні промисловим підприємством : монографія / А. В. Шайкан, Є. В. Афанасьєв ; ДВНЗ "Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана". – Кривий Ріг : Чернявський Д. О., 2011. – 156 с.

112. Шаманська Н. В. Сутнісно-теоретичні аспекти та генезис соціального страхування [Електронний ресурс] / Н. В. Шаманська. – Режим доступу : www.nbuv.gov.ua/portal/Chem_Biol/Vnuvgp/ekon/2009_2/v46 ek46.

113. Шуляк О. І. Впровадження єдиного соціального внеску на підприємстві. Переваги єдиного соціального внеску [Електронний ресурс] / О. І. Шуляк, О. О.

Кострица // Проблеми підвищення ефективності інфраструктури : зб. наук. пр. – 2011. – № 30. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/ppei/2011_30/ Shulak.pdf.

114. Щербіна В. К. Розвиток системи державного соціального страхування в Україні / В. К. Щербіна // Економіка. – Х., 2005. – Вип. 5. – С. 105–107.